

E A Szombathelyi Szépítő Egyesület ünnepére

TISZTELT ÉLETÜNK OLVASÓ!

Városunk egyik legrégebbi és legpatinásabb egyesületére minden szombathelyi városlakó büszke lehet. Engem is büszkeséggel tölt el, hogy ezen jeles évforduló alkalmából a folyóirat történetünk feldolgozásával emeli jubileumunk fényét.

Két szó jutott eszembe, a tisztelet és a köszönet, mindkettő folyamatosan áthatja a munkámat. Az idén 135 éves egyesület életében eltelt emberöltők alatt számtalan esemény történt, de egy cél és eszme mindig a tagság és a vezetőség szeme előtt lebegett: tovább kell vinni azokat az értékeket, amelyeket elődeink ránk hagytak.

2017-ben kaptuk meg „Az Év Civil Szervezete-díj” kitüntetést, mellyel szervezeteink több mint egy évszázados munkásságát ismerte el a városvezetés. Ez az elismerés nemcsak a mostani vezetőknek és tagoknak szól, hanem mindenkinek, akik bármilyen módon az egyesület javát szolgálták. Ezúton szeretném tiszteletemet és köszönetemet kifejezni elődeinknek, akik egykor elindultak ezen az úton és csodálatos örökséget hagytak ránk. Köszönet és tisztelet mindazoknak, akik a legnehezebb körülmények között sem adták fel, szívükön viselték városunk, egyesületünk sorsát, és jelenleg is tevékenyen részt vesznek értékeink megóvásában.

„A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek” – valljuk Vörösmarty Mihállyal együtt, hiszen a ránk hagyott örökséget védenünk kell, hogy az utánunk következő nemzedékek ne csak – legfeljebb – régi fényképekről lássanak egy-egy emblematikus épületet, szobrot. Minden önhittség nélkül, de jó érzéssel állíthatjuk: ha végigmegegyünk a városon, kevés olyan helyszínt találunk, amely valamilyen módon ne kötődne az egyesület munkásságához. Vannak olyan értékeink, melyek a mai napig megvannak, és bizony vannak olyanok is, melyek eltűntek. De talán szerencsések vagyunk abban, hogy van egy hely, a levéltár, ahol az 1885. évi megalakulástól a mai napig őrzik az egyesület dokumentációját. Szinte egész Szombathely múltja, fejlődése is végigkísérhető, amikor ezeket az iratokat tanulmányozzuk.

Lássunk mutatóban néhány különleges adatot és tényt egyesületünk életéből:

Kézzel íródott alapszabályunk eredeti példánya fennmaradt, ezt is a levéltár őrzi. Egyesületünk első elnöke az akkori polgármester, Varasdy Károly lett.

1913 és 1936 között, azaz 23 évig Herbst Géza, Vas vármegye alispánja volt a leghosszabb ideig hivatalban lévő elnök.

1935-ben készült el az Oladi kilátó, az egyesület önálló nagy alkotása, melyet az 50 éves jubileumra építettünk. Mind a mai napig szívügyünk a kilátó sorsa.

1885–2011 között 16 elnöke volt az egyesületnek, ők a város tisztségviselői, nevezetes polgárai, a város életében fontos szerepet betöltő személyek közül kerültek ki.

Történelmi jelentőségű tisztújításra került sor 2011-ben, amikor először választottak hölgyet a nagy múltú szervezet élére Erdélyi Ilona személyében.

1970-től napjainkig az egyesület 27 emléktáblát és 2 emlékművet készíttetett, de részt vett számos más emléktábla és egyéb műalkotás felújításában is.

2014-től 12 síremlék felújítását vagy rendbetételét végeztük el a Szent Márton temetőben, 6 további sír felújítása egy pályázat keretében jövő tavaszra fejeződik be. Ez a temető nagyon fontos szerepet játszik a szervezet életében, hiszen számos olyan neves személy végső nyughelye, akik sokat tettek az egyesületért és a városért. Nyugodtan kijelenthetjük: „A Szent Márton temető a város panteonja, hiszen Szombathely nagyjai itt nyugszanak.”

Egyesületünk létrehozta az örökös elnökségi tag tisztséget. A kitüntetető címmel két jelenlegi tagtársunk rendelkezik: Rónai Károly és Theisz Károly közel ötven éve tevékenykedik civil szervezetünkért. Tagjaink között sokan vannak, akik munkásságukért valamilyen elismerésben részesültek, Podmaniczky-díjat, Prima-díjat és egyéb szakmai kitüntetésekkel kaptak.

Az egyesület 2019-ben Szombathely Megyei Jogú Város Értéktárába is bekerült három kategóriában. Ezek az épített környezet, a természeti környezet és a kulturális örökség.

„Az emberi nemnek hivatása nem rontás, pusztítás, megsemmisítés, hanem hogy munkáljon, alkosson, teremtsen.” Gróf Széchenyi István ezen gondolata is lehetne a vezérfonala ennek a mostani folyóirati tematikának, mely az egyesület alakulásától vezet végig az olvasót napjainkig. A parkosítás, fásítás, a villamos, az Oladi kilátó, az emléktáblák, temetői séták, a Potyondi-mocsár, a Tanítók fája, elismerések, oklevelek, kiadványok, könyvek, országos találkozók mind helyet kaptak a lapban. Természetesen még ez is csak töredéke, jelzése lehet az egyesület munkásságának.

Minden szombathelyi nevében mondhatom talán: büszkéek lehetünk, hogy városunkban működik az ország második legidősebb városzépítő egyesülete.

Köszönet illet mindenkit, aki bármilyen módon is segített, aki partner volt abban, hogy ez a kiadvány létrejöhessen. Látjuk: az összefogás ereje csodákra képes.

„A városzépítő álmok összefogással valóra válnak.” – Az egyesület ennek tudatában folytatja a jövőben is értékmentő, értékvédő és értékteremtő munkáját!

Bódi Livia
elnök

TILCSIK GYÖRGY

**A „VÁROSSZÉPÍTŐ BIZOTTMÁNY”
INTÉZMÉNYE SZOMBATHELYEN
1867 ELŐTT**

Szombathely püspöki székhellyé válása, majd pedig az ennek nyomán a 18. század utolsó, valamint a 19. század első két évtizedében megindult és kiterjedő dinamikusan fejlődő – amelyet az 1817-ben lezajlott nagy tűzvész sem tudott hosszabb időre megakasztani – már az 1830-as évek elején szükségessé tette, hogy a város életét irányító magisztrátus intézményesen gondoskodjon a megnövekedett számú lakó- és középület, valamint az utcák és terek rendszeres szépítéséről, csinosításáról.

Az 1832. szeptember 27-én megtartott városi közgyűlés ezért úgy határozott, hogy egyfelől a pusztító tüzesetek megakadályozására rendszeresített eszközök megfelelő karbantartását szabályozó, másfelől a javításra szoruló épületek renoválását, és általában a megyeszékhely csinosítását célzó intézkedések kidolgozására egy, a városbíró, Schenk Ferenc elnöklete alatt működő, összesen 13 tagú bizottságot küld ki, amelynek meghagyták, hogy javaslatait már a legközelebbi közgyűlésre nyújtsa be.¹

A kiküldött választmány az 1833. április 24-én lezajlott közgyűlés elébe terjesztett, 6 pontból álló, részben elvi megfontolásokat, részben pedig gyakorlati teendőket tartalmazó indítványa bevezetésként a következő tényfeltáró megállapítást tette: *„A szomorú tapasztalás azt mutatván, hogy a városnak minden igazaiban lett csorbulása leg inkább az által okoztatott, hogy a polgárok részént valósággal, részént pedig szinlelve törvényes igazaikat, és kötelességeiket nem tudván, gyakorta magok a város igazaival ellenkezőket tettek, és ott, hol szükséges lett volna, a városi tanácsnak helyben hagyását meg nem kérték, sőt azzal éppen ellenkezőleg cselekedtek, és így az egész közönségnek sokszor egyes polgárnak csekély haszna miatt helyre hozhatatlan kár okoztatott.”*²

Tilcsik György: A „Városszépítő Bizottmány” intézménye Szombathelyen 1867 előtt. In: Vas megyei levéltári füzetek. Szombathely: Vas Megyei Levéltár, 1989. 107–118. o.

Az 1833. április 24-i városi közgyűlés a választmány javaslatainak csaknem minden elemét elfogadva a következő határozatokat hozta:

1. A város addig alkotott jogszabályait, statútumait ki kell nyomtatni és minden városi polgárhoz el kell juttatni.

2. A városi tisztviselők –a városhíró kivételével– hivatali megbízatásukat a jövőben nem az addigi gyakorlat szerint egy, hanem három esztendőre kapják.

3. A város piacterén álló és az 1817. évi nagy tűzvész során erősen megrongálódott városi tornyot és a mellette, valamint az alatta elhelyezkedő városi börtönt –miután azok erősen elcsúfítják a tér képét– sürgősen el kell bontani. A városháza emeletréépítéssel egybekötött renoválását pedig oly módon kell végrehajtani, hogy az átépített városházában helyet kapjon a városi torony és a börtön is.

4. Szombathely éjszakai rendjének és nyugalmanak biztosítására az éjjeli őrök számát az eddigi kettőről négyre kell emelni, és a közbiztonság fokozására a városban mielőbb 24 lámpát kell felállítani. A lámpák felállításához és működtetéséhez szükséges anyagi fedezetet lehetőleg önkéntes adakozásból kell előteremteni, amennyiben pedig ez nem lenne elegendő, úgy Vas megyéhez kell fordulni segítségért.

5. A koldulás megakadályozására pontos felmérést kell készíteni a város lakóinak önkéntes adakozásáról. Azon személyek házait pedig, akik anyagi lehetőségeik ellenére pénzzel nem hajlandók hozzájárulni szegénysorsú embertársaik támogatásához, meg kell jelölni, és e házakat a koldusok hetente felkereshetik.

6. A város közterületeinek tisztántartása, és általában a városkép csinosítása érdekében legfontosabb teendőként az utcák és terek járósíntjének kiegyenlítését, nivellálását a szükséges levágásokkal és feltöltésekkel mielőbb el kell végezni.³

Szombathely város tanácsa e határozatainak döntő többsége néhány éven belül megvalósult, ám az 1832-ben életre hívott választmány –miután minden valószínűség szerint alkalmi jellegű, vagyis egyszeri megbízatással kiküldött volt– nem működött tovább. A tevékenységére utaló adatok hiánya mellett erre abból is következtethetünk, hogy a város 1837. június 24-én megtartott közgyűlése Schenk Ferenc városhíró indítványára egy 14 tagot számláló, immáron állandó választmány az ún. Csinosságra Ügyelő Bizottság felállítását

határozta el,⁴ amelynek feladatát így fogalmazták meg: „Városunk külső alakjára nézve a bátorságost, szükségéset, hasznost, kényelmest és díszest célul véve, mindenre amit e körben célszerűen eszközöndőnek vél, gondját és figyelmét kiterjeszteni és arról terv szerint készített javallatát a Nemes Tanács helyben hagyása alá bocsájtani, az általa eszközölttekről pedig idő szakaszonként közgyűlésekben érdemes közönséget tudósítani fogja.”⁵

A közgyűlés ezen, lényegében csak általánosságokat tartalmazó elvárásokat máris konkretizálta, és a Csinosságra Ügyelő Biztosság első feladataivá a célszerű tűzrendészeti előírások kidolgozását, a tűzoltó eszközök praktikus tárolási módjának és helyének megállapítását, valamint a városi utcák állapotának gyökeres javítását célzó javaslat elkészítését tette.⁶ Az 1837. június 24-i városi közgyűlés még egy, témánk szempontjából igen fontos és ugyancsak előremutató döntést hozott. Előírták ugyanis, hogy a jövőben az újonnan felépítendő, illetőleg külső alakjukban átalakítandó épületek tervrajzait előzetesen be kell mutatni a Csinosságra Ügyelő Biztosságnak, és az építési vagy átalakítási munkálatok csakis az onnan megkapott jóváhagyás megérkezése után kezdődhetnek meg.⁷

A Biztosság tagjai nem sokat vesztegetve az időt munkához láttak és 1837. június 30-án ülést tartottak, amelyen többek között behatóan foglalkoztak a Kis Karicsa (az egykori Kiskar) és a Kám (más néven: Kámoni, ma: Szily János) utca állapotával. Az ülés –elfogadva Hegedűs Sándor megyei főmérnök alapos helyszíni vizsgálat nyomán előterjesztett javaslatait– a legfontosabb teendőket az alábbiak szerint határozta meg:

1. A szóban forgó utcák nivellálását úgy célszerű elvégezni, hogy az azokon lévő laza földréteg elhordása után a kemény rétegre kavicsréteget kell helyezni.

2. Az utcák hossz tengelyére merőlegesen, az azokra kerülő víz elvezetését biztosító, kis levezető árkokat kell ásni.

3. A szükséges helyeken az utcák járószintjét kövekkel és fővennyel meg kell erősíteni.

4. Az egyes házakba vezető fahidakat részben esztétikai okok, részben pedig amiatt indokolt lenne eltávolítani, mivel azok a felgyülemelő víz elfolyását akadályozzák.

A Biztosság e javaslatait a városi tanács másnap, tehát 1837. július 1-én megtartott ülése elé terjesztette, ahol azokat elfogadták, de

az indítványban említett szintváltoztatási munka megtervezését és a felmerülő költségek megállapítását a Biztosságra bízta.⁸

A Csinosságra Ügyelő Biztosság legközelebbi ülését 1837. július 11-én tartotta. Az itt megszövegezett tervezet szerint –mivel a Kis Karicsa utca szekerek által használt részének szintje lényegesen magasabb volt a már kövezett gyalogjárda szintjénél– szükségessé vált utóbbi megemelése úgy, hogy a házakba való bejárás ne nehezüljön, és a két kövezeti szint találkozása egy, a víz lefolyását biztosító csatornát képezzen. Miután e munka elvégzése nem csupán a köz, hanem egyszersmind, az egyes háztulajdonosok egyéni érdekeit is szolgálná, a választmány azt kezdeményezte, hogy a gyalogjárda újonnan történő kövezésének költségeit felerészben a háztulajdonosok viseljék. A Biztosság ugyanekkor –annak megakadályozására, hogy a szekerek a gyalogjárdára hajtván, azt megrongálják– indítványozta, hogy a városi tanács kötelezze a háztulajdonosokat, hogy a szekérút és a gyalogjárda közötti vízlevezető csatorna mellé állíttassanak karókat. A Biztosság vállalta, hogy e karókat –természetesen az érintett személyek költségén– egységes kivitelben elkészítteti.

A Csinosságra Ügyelő Biztosság e tervezetét az 1837. július 12-ére összehívott városi tanácsülés vitatta meg, mely tanácsülésre meghívták az érdekelt Kis Karicsa utcai háztulajdonosokat is. A Biztosság benyújtott javaslatát nyilvánosan felolvasták és a jelenlévő háztulajdonosok egységesen vállalták a járda újraköveztetésének rájuk eső költségeit.⁹

A rendelkezésre álló források egyértelműen bizonyítják, hogy a szombathelyi Csinosságra Ügyelő Biztosság tagjai nagyon komolyan vették megbízatásukat, és 1837. szeptember 16-án, október 4-én és 1838. január 2-án is ülést tartottak. Az itt megtárgyalt és véglegesített indítványokat természetesen a városi tanács elé terjesztették, amelynek 1838. július 7-i ülése együtt tárgyalta meg azokat. E tanácsülés a Biztosság három fent említett tanácskozásán kialakított javaslatok alapján a következő fontosabb határozatokat hozta:

1. A városi utcák rendezését megelőző felmérésre önként és díjazás nélkül vállalkozó megyei főmérnök, Hegedűs Sándor mellé a felméréshez szükséges munkások bérét a városi pénztárból fedezik.

2. A Kám utcában elhelyezni rendelt, de még el nem készült, egységes kivitelezésű karók elkészíttetését a Csinosságra Ügyelő Biz-

tosságra bízták, és meghagyták, hogy a város minden utcájában hasonló korlátfákat kell felállítani.

3. Az utcák tisztasága érdekében egyrészt a háztulajdonosok feladatává tették, hogy a házaik előtt lévő szemetet és törmelékot szállítsák vagy szállíttassák el, másfelől pedig megtiltották, hogy a házból a mosásra vagy más egyéb célra felhasznált és elhasznált vizet az utcára öntsék.

4. A Csinosságra Ügyelő Biztosság tagjait –az őket ért zaklatásokat elkerülendő– a jövőben munkájuk során a városi külső tanács egyik tagja mindig elkíséri.

5. A Biztosság előterjesztése alapján két szombathelyi háztulajdonost köteleztek arra, hogy „veszedelmesnek talált” kéményeik tűzveszélyességét sürgősen szüntessék meg.

6. Az újonnan lekövezett utcák rendszeres karbantartását biztosítandó, szerződést kötöttek Németh József városi őrrrel, aki évi 55 forint fizetésért vállalta a feladatot.¹⁰

Szombathely város tanácsa két héttel később, 1838. július 21-én lezajlott ülésén a Csinosságra Ügyelő Biztosság előterjesztése alapján megtárgyalta a Föl (ma: Kőszegi) utcában lévő vízfolyás és az utca lekövezésének kérdését.¹¹ Sajnos a Biztosság e javaslata nem maradt meg a városi levéltár iratai között.

Szombathely város 1841. szeptember 4-én megtartott közgyűlése –azon megfontolásból, hogy a városi magisztrátus különféle rendelkezései a nem megfelelő publicitás miatt jórészt ismeretlenek a város lakosságának többsége előtt– elrendelte, hogy Szombathely közbiztonságának, rendjének és csinosságának előmozdítására korábban és újabban hozott, 6 pontból álló rendeletét sürgősen közhírré kell tenni.¹²

E határozatok közül a 6. számú a következőket tartalmazta a megyeszékhely szépítésével kapcsolatban: „*A városnak részint csinossága, s tisztasága, részint kényelme úgy kívánván, hónap, söpredéknek, vagy egyéb gaznak az utcákra hordása, bár mi öntéseknek, vagy csak tiszta viznek is ugyan az utcákra csapolása, vagy kiöntése, annyiszor mennyiszor fizetendő 4 ft büntetés alatt tiltatik. Szint e fenyíték alatt a házi gazdáknak házaik előtt tél idején a hónap elhanyagolása, s ez által gyalogút nyitása kötelességökké tetetik. Azért az utcákon gyűjtött söpredék, vagy az udvarokra vagy –a fennálló*

*rendelések következtében eltakarítás végett– minden utcában az e végre különösen kijelelt helyre hordandó.*¹³

Szombathely város közgyűlésének e 6 pontos határozattervezetét Vas megye 1843. február 6-ára összehívott közgyűlése elé terjesztették, amely azt néhány kisebb, a városszépítéssel foglalkozó 6. pontot nem érintő módosítással jóváhagyta,¹⁴ amely rendelkezést Szombathely város tanácsának 1843. március 4-én megtartott ülése tudomásul vette, és úgy határozott, hogy azt 2.000 példányban ki kell nyomtatni és a város lakói között szét kell osztani.¹⁵

Sajnos nem sikerült olyan forrásokot találjunk, melyek a szombathelyi Csinosságra Ügyelő Biztosság és a városi tanács 1841 és 1848 közötti városszépítő tevékenységét dokumentálnák. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a tanács vagy a Biztosság nem végzett volna ilyen munkát.

Az 1848:XXIII. tc. 28. §. előírása szerint Vas megye székhelyén is megalakították az Építő és Szépítő Bizottmányt, mégpedig az 1848. augusztus 21-én megtartott városi közgyűlésen.¹⁶ A bizottmány azonban a hamarosan meginduló önvédelmi háború, majd pedig az osztrák megszállás ideje alatt nem működött. Nincs nyoma annak sem, hogy a Bach-korszakban hatóságilag intézményesített városszépítő tevékenység folyt volna Szombathelyen. Az első egyértelmű adat a Schmerling-provizórium időszakából származik.

Az 1864. október 20-án lezajlott városi képviselőtestületi ülésen a megjelent képviselők feltétlenül szükségesnek vélték, hogy a hamarosan bekövetkező széleskörű és messzeható gazdasági és társadalmi változásokat ne csupán passzívan kísérik figyelemmel, hanem azok alakításából, mégpedig a város javát célzó alakításából aktívan és tevélegesen kivegyék részüket. Az ülés rámutatva a legfontosabb ilyen, a város életét közvetlenül és alapvetően befolyásoló, sőt megváltoztató tényezőre, nevezetesen a Bécs és Nagykanizsa közötti és Szombathelyt is érintő vasútvonal hatására, elrendelte „... a város elhelyezési tervét felvenni, és arra figyelni, hogy a városi csinosság szilárd építkezés, tüzi biztonság, szabad közlekedés, kereskedelmi forgalom, iparüzlet és mindazon érdekek előmozdításának, melyek a község felvirágzására, a kereskedelmi és iparüzlet szükséges forgalmára, ugy a község mind egyesek érdekében nélkülözhetelen szükségese, ezen közérdekű tervnek kidolgozása, az építkezés és csinostás létre hozatala és fentartása, és egyszersmind a közbátorságra is

*kiható intézkedések megtételére egy bizottmány megválasztása szükségesnek látván, elhatározatott, hogy a bizottmány megalakulásával azonnal az előmunkálatok megkezdessenek, és azok időszakonként a városi közönség szellemi és anyagi jólétének foltonos figyelembe tartásával készítendő jelentésüket a közelebbi községi képviselői ülés elébe felterjesztik.*¹⁷ E bizottmányba –melynek elnöke Horváth Mihály ügyvéd és képviselő lett– 18 tagot, közöttük 1 mérnököt és 5 építész választottak.¹⁸

A városi Szépitészeti és Építészeti Bizottmány rendszeresen ülésezett és az ott kialakított álláspontot rögzítő jegyzőkönyveket az esedékes városi képviselőtestületi ülésen felolvasták, megvitatták, majd pedig határoztak a javaslatok sorsáról. Sajnos a választmányi ülések jegyzőkönyvei nem maradtak meg, így azok tartalmáról csak részleges és áttételes információik vannak. A választmány 1864 és 1867 között az illetékességi körébe tartozó kérdések közül négy fő területtel –így a városrendezési tervvel, a városház építésével, a városi temető területének növelésével, valamint a városi járdák és csatornák átépítésével– foglalkozott behatóan.

A Bizottmány életre hívását követően a számára előírtakkal egyezően csakhamar munkához látott, és az 1864. november 12-ére összehívott képviselőtestületi ülés –a Bizottmány előterjesztését elfogadva– úgy határozott, hogy annak két tagját, Dobrovits Ferenc mérnököt és Hötzl József építész bízák meg a városrendezési terv elkészítésével, és egyúttal úgy döntöttek, hogy az ehhez, valamint a terv nélkülözhetetlen részét képező csatorna- és járdaépítési munkákhoz szükséges felmérések költségeit a városi pénztárból fedezik.¹⁹

Dobrovits és Hötzl megbízatását az 1865. január 12-i képviselőtestületi ülés megerősítette, sőt azt kiegészítették azzal is, hogy pontos felmérés alapján készítsék el a város „térrajz”-át, és azt a Szépitészeti és Építészeti Választmány véleményével együtt terjesszék a város vezetői elé.²⁰

A városrendezési terv és a „térrajz” hamarosan elkészült, és azt a Bizottmány az 1865. március 1-én mutatta be a képviselőknek. A terv –amely mai ismereteink szerint Szombathely első városrendezési terve– és a hozzátartozó térkép sajnos nem maradt fenn, így annak fő elemeit is csak igen töredékesen rekonstruálhatjuk. Dobrovits Ferenc és Hötzl József munkája döntő részben a rendeltetésének hama-

rosan átadott vasútállomáshoz vezető, újonnan nyitandó utcák kialakításának kérdésével foglalkozott. A terv gazdasági, közlekedési és szállítási megfontolások alapján 4 új utca kialakítását, megnyitását javasolta. Az első az ún. Tizenháromvárost kötötte volna össze a vasútállomással, a második ezzel párhuzamos utca a kőszegi postautat a vasúttal, a harmadik Szentmárton községből kiindulva észak felé nyílt volna úgy, hogy mindkét előbb említett utcát átmetszette volna, míg a negyedik a szentmártoni kertektől a Csepregbe vezető útig húzódott volna. Figyelemmel arra, hogy a terv kivitelezése a város lakóit anyagilag ne terhelje meg, a választmány azt javasolta, hogy a tervezett utcák megnyitása előtt a városi belső telkek és a vasút közötti földterületet tagosítani kell, melynek következtében lehetővé válik az új utcák tervezett egyenesvonalú nyomvonalának kijelölése anélkül, hogy az érintett területen földtulajdonnal rendelkezők anyagi kárt szenvednének.

A képviselők a választmány előterjesztését elfogadták, és úgy döntöttek, hogy a terv kivitelezéséhez szükséges munkálatok lebonyolítását a Szépitő Bizottmányra bízák.²¹

A Dobrovits Ferenc és Hötzl József által kimunkált első városrendezési terv nem valósult meg, ám annak helyességét egyértelműen bizonyítja, hogy annak több elemét a későbbi rendezési tervek elkészítésekor messzemenően figyelembe vették. Így az említett négy utca közül hármat –így a Szelestey utcát, a Gyár (ma: Semmelweis) utcát és a Harmat (ma: Vörösmarty) utcát– lényegében ezen tervben foglaltak szerint alakítottak ki.

Az 1864 és 1867 között működött szombathelyi Szépítészeti és Építészeti Bizottmány másik fontos kezdeményezése a Széchenyi (ma: Berzsenyi) téren álló városháza emeletráépítéssel egybekötött átalakítása volt. Erre az 1865. január 12-én lezajlott képviselőtestületi ülésen tett javaslatot a választmány, mégpedig oly módon, hogy ekkor már be is nyújtották a szükséges tervrajzokat. Az ülés úgy döntött, hogy tekintettel az ügy nagy horderejére, felkérlik a szombathelyi születésű, neves bécsi építész, Vojta Donátot, hogy ő is készítsen egy átalakítási tervet.²²

Vojta eleget tett a felkérésnek, és az általa elképzelt új szombathelyi városháza –három homlokzati és az épület belső beosztását tartalmazó– tervét ellenszolgáltatás nélkül szülővárosa rendelkezésére bocsátotta.²³ Az 1865. május 31-i városi képviselőtestületi ülés –ame-

lyen Vojta egy héttel korábban kelt és a fentieket tartalmazó levelét felolvasták– úgy foglalt állást, hogy a tervek „... jöllehet kellő pontossággal készítve, legkisebb kifogás alá nem eshetnek, minthogy azonban a város házának oly. alakbani felállítása és erre szükségelt tetemesebb költségek a város körülményeihez képest ennek anyagi erejét és szerény igényeit túlságosan fölül halladná, egyedül ezen okból elfogadhatók nem lévén, a tisztelt építész urnak szülővárosa iránt tanúsított ebbeli szivességének megörökítésére emlékül fentartatnak. Miről címzett építész ur értesíteni rendeltetik.”²⁴ Vojta Donát e terve sajnós nem maradt fenn a képviselőtestület iratai között, ám annyi bizonyosnak látszik, hogy azt nem használták fel a városháza jóval később történt átalakítása során.

A Szépészeti és Építészeti Választmány kezdeményezésére az 1865. január 30-i képviselőtestületi ülés a Szentmártonban működő Domonkos szerzetesrendhez fordult kérve, hogy a szűkössé vált városi temető területének növelése céljából a rend engedjen át akár cserével, akár adás-vétel útján egy megfelelő nagyságú földdarabot a városnak. A képviselők a Szépítészeti Bizottmányt felhatalmazták, hogy vegye fel a kapcsolatot az ügyben a Domonkos renddel.²⁵

A Bizottmány elnöke 1865. november 9-én tartott ülésükön a képviselőtestület tagjait –a szerzetesrend perjelével történt levélváltás nyomán– arról informálhatta, hogy a rend kész a szükséges területet katasztrális holdanként 700 forintért a városnak eladni. Az ülés a rend ajánlatát elfogadta, és elrendelte a szóban forgó terület megvásárlását.²⁶

A Szépítészeti és Építészeti Bizottmány egyik igen hangsúlyos feladatának tekintette a városban lévő járdák kiköveztetését és a szükséges vízelvezető csatornák kiépítését. Így kezdeményezték a Kőszegi, a Kámoni (más néven: Kám, ma: Szily János), és a Forró (ma: Kossuth Lajos) utcák járdáinak kiköveztetését, valamint azt, hogy a Forró, a Hosszú (ma: Thököly Imre) és a Rumi utcában épüljön vízelvezető csatorna.²⁷ Tekintettel a város szűkös anyagi helyzetére az 1865. június 10-i képviselőtestületi ülés –elfogadva a választmányi előterjesztést– felkérte a megye főispáni helytartóját, engedélyezze, hogy a Rumi és a Hosszú utcabeli csatornák kivitelezési munkáihoz a megyei börtön rabjait is igénybe vegyék.²⁸ Ugyancsak a választmány kezdeményezésére a városi képviselők 1865. szeptember 14-én meg-

tartott ülésükből felszólították a szombathelyi háztulajdonosokat, hogy a házaik előtti járdákat mielőbb köveztessek ki.²⁹

A Szépítészeti és Építészeti Választmány –bár nem tartozott szorosán vett feladatai közé– foglalkozott a város tűzbiztonságának kérdéseivel is. Így az 1865. május 31-i képviselőtestületi ülésre benyújtott egyik, és később határozattá emelt javaslatunk azt tartalmazta, hogy a város tűzbiztonságának növelése érdekében tűzvédelmi rendszabályokat kell életbe léptetni, továbbá tűzoltási próbákat kell tartani, továbbá az esetleg hiányzó és szükséges tűzoltó eszközök pótlásáról mielőbb gondoskodni kell.³⁰

Az 1864 és 1867 között működött Szombathelyi Szépítészeti és Építészeti Választmány tevékenységének ismertetése során zárásként még egy, már a reformkori előzményeknél is említett, a választmány feladatkörébe tartozó jogosítványról, ma azt mondanánk hatósági jogköréről kell szólnunk. Nem tudjuk pontosan mikor és milyen előzmények után hozott döntés nyomán, de tény, hogy a választmány minden, a városban megindult építkezés megtekintésére jogosult volt, amelyért az építetők 3 forintot tartoztak fizetni.³¹ Nincs pontos adatunk arra, hogy e szemléken mit vizsgált a választmány, de valószínűsíthetjük, hogy ilyen alkalmakkor az érvényes építészeti és tűzbiztonsági előírások betartását, valamint az építkezéseknek a benyújtott tervvel való egyezőségét ellenőrizték.

1867-ben a kiegyezés megkötését, helyesebben a kiegyezési törvénycikkely elfogadását követően újjászervezték a közigazgatást Szombathelyen is, mely változás érintette a Szépítészeti és Építészeti Választmányt is. Az 1867. június 1-én lezajlott városi közgyűlés ezzel kapcsolatosan így határozott: *„A város kebelében előforduló építkezések körül igényelt rend, külcsin és tisztaság behozatala, de közbátorság tekintetéből a korábbi gyakorlathoz képest Szépítő Bizottság megalakítása elhatározatik.*”³² E választmányba 19 személyt delegáltak, akik közül nem kevesebb, mint 10 –köztük az elnök Horváth Mihály, valamint a szakismeretet biztosító 1 mérnök és 5 építész– a „rég” választmánynak is tagja volt.³³ Így azt mondhatjuk, hogy az 1864-ben életre hívott Szépítészeti és Építészeti Választmány gyakorlatilag a helyén maradvá tovább folytathatta tevékenységét. E folyamatosságra utal az is, hogy az 1867. július 8-i Szombathely városi közgyűlés előírta, hogy *„... a város rendezése, a kiépítendő utcák vonalainak meghatározása, szóval a város szépítésére vonatko-*

zó korábbi intézkedések elvileg ezuttal is elfogadandónak határozatván, a Szépítő Bizottmány erről jelen határozat által értesítendő, miszerint a megkezdett munkáját mielőbb bevégezni s azt a közgyűlés elébe terjeszteni igyekezzék."³⁴ Adatszerűen is igazolható, hogy a választmány 1867 után is rendszeres és szakszerű munkát folytatott, amelyre a városi tanács igényt is tartott.

Szombathely városszépítésében új fejezet 1885-ben kezdődött, amikor megalakult a Szombathelyi Szépítő Egyesület, amely a Szépítészeti Választmányhoz hasonlóan szervezetileg is szorosan együttműködött a városi tanáccsal, hiszen az egyesületnek –alapszabálya szerint– hivatalból mindig tagja volt a polgármester, a városkapitány, a városi mérnök, a főjegyző, a számvevő, a gazdasági felügyelő, a városi orvos, valamint a képviselőtestület további négy tagja.³⁵ A Szombathelyi Szépítő Egyesület közel hatvan esztendőes folyamatos tevékenysége során nagyon sokat tett Vas megye székhelyének szépítéséért, csinosításáért, elsősorban pedig a városi parkok kialakításáért és ápolásáért, és a nevéhez fűződő legnagyobb szabású és talán legmaradandóbb alkotás az Oladi Kilátó felépítésének megszervezése volt. Ismeretes, hogy a Szombathelyi Szépítő Egyesület 1943-ban történt megszűnését követően csak 1968-ban alakulhatott újjá.

Jóllehet Szombathelyen a városszépítés megindulását általában a Szépítő Egyesület 1885-ben történt létrejöttétől eredeztetjük, mégis –figyelemmel a fentiekre– nem lehet kétséges, hogy kisebb-nagyobb megszakításokkal Vas megye székhelyén már több, mint másfél évszázad óta folyik szervezett és tervezett városszépítés, amely tevékenységnek igazán fontos és szerves részét képezi reformkori, valamint az 1864 utáni szépítő és építő választmányok, biztosságok működése, amely választmányok –bár másfajta alapon szerveződtek és dolgoztak, mégis– indokoltan tekinthetők a Szombathelyi Szépítő Egyesület elődeinek.

DUALIZMUS KORI VÁROS

A fejlődő Szombathely.

Élapokon több sikerült képet mutatunk be, melyek városunk néhány részletét s néhány nevezetesebb középületét ábrázolják.

Ez alkalom kedvező arra, hogy megemlékezzünk azon bámulatos előrehaladásról, arról a csodálatosan gyors fejlődésről, melynek köszönhető, hogy Vasvármegye székvárosa két évtized alatt

kiterjesztette határait, megkészserezte lakóinak számát és ma jogosan kíván helyet magának, a Dunántúl legelső központjai sorában.

Szombathely város polgársága jókor megértette a kor intő szövegét. Akkor, midőn hasonló terjedelmű városok kupa-tanácsai félve, rettegve vonultak el a kisvárosi ősdí-ság bástyái mögé: Szombathely város régi polgárai-ban már élt az elő-rehaladás iránt való vágy, a reformok szükségé-nek érzete, a kultúra igaz szeretete.

Lelkes buzgalommal járultak minden oly eszme megvalósításához, mely hivatva volt a várost előbbre vinni, mely alkalmasnak mutatkozott arra, hogy

Szombathely kiemelkedjék azon vidéki központok sorából, melyeket mi sem jellemez inkább, mint a városi jelleg tökéletes hiánya. E buzgó, munkás és áldozatkész polgárság művét kell látnunk a mai Szombathelyen.

Nem szabad elhallgatnunk, hogy Vasvármegye törvényhatósága, e hatalmas municzipium, adta

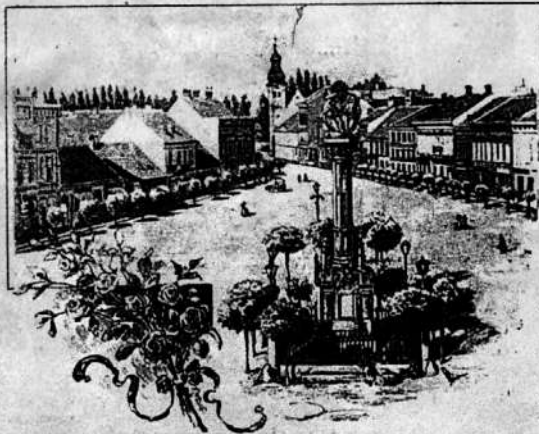
kezébe polgárságunknak az eszközöket, hogy a haladás és fejlődés nagy munkáját vég-rehajthassa.

Gyengéd szeretettel csün-gött székvárosán Vasvármegye, « annak felvirágzásában, erőteljes fellendülésében, saját pezsgő életének, saját kulturális fejlettségének tükrét kívánta nyújtani.

Hálás szívvel kell beismernünk, hogy Szombathely mai virágzásának, jövő

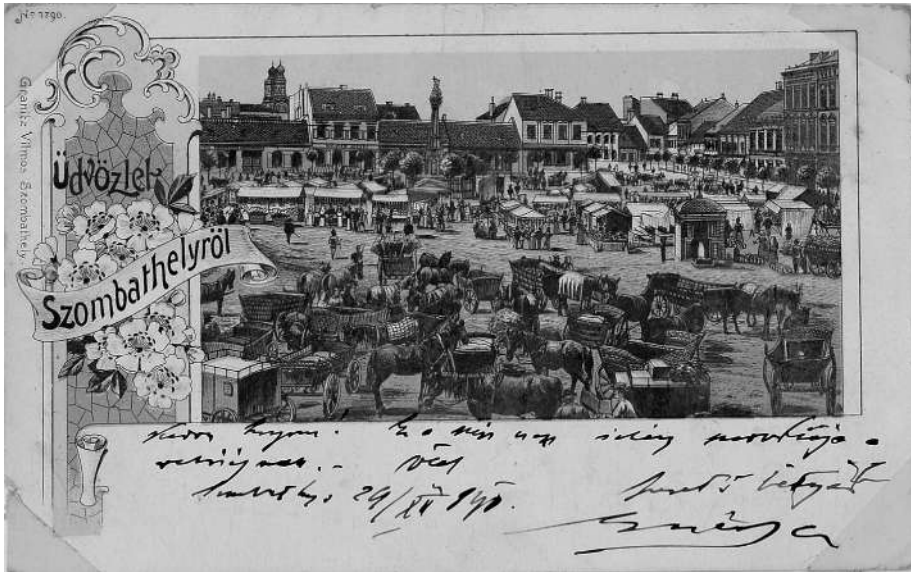
nagyságának alapjait a municzipium nagylelkű pártfogása rakta le.

Bárhova tekintünk, mindenütt oly intézmények csirait észleljük, melyek gondos ápolás mellett kétségkívül megfogják aranyozni a jövőt. E

Gyöngyös-utca.

Vasvármegye 1890. december 25. 1. o.

Horváth Boldizsár tér

A nagyobb magyar vidéki városok már évszázadok óta jelentősebb városok és emporiumok, és jelenlegi állapotuk hosszú, lassú fejlődés eredménye; Szombathely pedig néhány év lefolyása alatt 1896—1901-ig amerikai módon fejlődött modern várossá.

Lakosainak száma az 1700-ik évben 1000, 1815-ben 3600, 1857-ben 5900, 1863-ban 7000, az 1902-ik évben pedig már 25.000-re növekedett.

Rohamos fejlődése 1896-ban kezdődött. Öt év alatt az ország egyik legelőrehaladottabb városa lett. Vízvezetéke, melyet elektromos erő tart üzemben, és jól sikerült csatornázása a város egész területére ki van terjesztve. Ennek különös jelentősége más városokban aligha jutott oly mértékben érvényre, mint Szombathelyen, mert a csatornákat és vízvezetékét, nemkülönben az utcaburkolatokat több újonnan nyitott utcában, ahol még ház alig volt, mégis szintén megépítették, s ily módon hatalmas lendületet adtak e városrészek fejlődésének.

A városnak van villamos és gázvilágítása, valamint villamos közúti vasútja. Tizenhat tere és utcája egész szélességében aszfaltburkolattal van ellátva. Az aszfaltgyalogjárók minden irányban a város külső széléig vezetnek. A utcák tisztasága — az ideérkező idegenek kijelentése szerint — mintaszerű. A kávéházak és vendéglők forgalma oly élénk, mint a legnagyobb városokban szokott lenni. Egyszóval teljesen modern város.

Bodányi Ödön: Szombathely város fejlődése 1895–1910-ig és műszaki létesítményei. Budapest: Pátria Ny., 1910. 6., 8. o. (részlet)

A szombathelyi szépitő-egylet megalakulása.

⊙ Öröndetes tény, hogy közönségünk élénk érdeklődéssel viseltetik minden iránt, mi a város haladására vonatkozik; — ezt volt alkalmunk tapasztalhatni a múlt vasárnapon megtartott értekezleten is, amelynek célja egy szombathelyi szépitő-egylet létesítése volt.

A város tanácsoteme egészen megtek. Amikor polgármesterünk a terembe lépett, az érdecsmit ismerő polgármég lelkes díjfenekkel fogadta. — Azután az értekezletet a következőleg nyitotta meg:

Tisztelt Értekezlet!

Mindenekelőtt bocsánatot kérek, hogy a felhívásban jelzett cél elérése végett az urakat a mi értekezletre meghívni bátor valék.

Ezen lépésre felbátorított 1-ór azon meggyőződésem, hogy a szépitő-egyesület létesítése körülmények közt, melynek életbehívására nevé bárki is tegye meg az első lépést, ezzel nem szerénytelenséget követ el, de kötelességet teljesít; 2-szor azon elvitázhatlan körülmény, hogy Szombathely és vidékének széppé tétele oly eminens városi érdek is, melynek előmozdítását, a város polgármestere összefont karokkal nem nézheti.

Helyesen mondja Stein: „Az egyesületi élet a közszabadságnak, a társadalmi erkölcsöknek, a művelődésnek és haladásnak ápoló dajkája, s csak szabad hazában alkotmányos formák mellett virágozhatnak.” Csakugyan az együleti élet legelőbb fejlődött Angliában a szabadság classicus hazájában, majd életre ébredt XIV. Lajos alatt Franciaországban, amint az egyes volt olasz szabad státusokban, míg Poroszországban 1848-tól fogva mutat életjelet.

Hazánkban a negyvenes években, majd az 1848-iki szabad légáramlat alatt mutatkozott fel-
tűnőbbben, míg az alkotmányos sora óta rohamos haladást mutat. Amint a társadalom öntevékenységi jogát felismerte az államokban és az egyesületi élet bennük virulásának indult: lépten nyomon gyakran megkapó szavakban hangostatott, hogy mit az egyes győze válla el nem bír, egyesült erővel legnagyobb könnyedséggel juttathatjuk réppartra: és valóban ezen hangostatott igazság oly sokszor és sokáig semlétezetesebben nyert igazolást, hogy annak önkélelét felemelítésbe annélkül, hogy fölöslegesnek ne mondják, nem is bocsátáskészítám.

A nem nyugvó társadalom, az ennek karján fejlődő együleti élet és az emberekben az esztetika-
kai érteknék mindinkább kifejedése teremték meg a szépitő-egyesuleteket, melynek a cultur Európa városa és ezek környékei széppé változtatásukat kö-
szönik.

Szombathelynek nincsenek sőtányai, ligetoi, mert a prater magánosé és a közönség örökös Nio-
lomben lehet, hogy annak hazualatából kitiltatták.

Északról, délről, keletről nincsenek természeti

védrei, melyek a gyakori szelektől és az ezek által felkavart porfellegektől mególtalmazzák.

A város fekvése ugyan kies, de hősvetlen környéken a nemes iszós és az emberi mesterség működését nem igen találjuk.

Az iparos, a kereskedő, a szellemi munkával foglalkozó, a városunkba jövő idegen szórakoztatási, üdülési helyet kíván, a kevés testmozgást tevők egészségi tekintetéből sétányok után sóvárognak. Igen, de bármerre induljunk ki a városból, a szuró nap heve előli bennünk a északkevet a legfelebb napnyugta felé menekülhetünk kifelé. De akkor is merre menjünk, hol találunk egy kösteret, sétányt, hol barátainkkal találkozza költség nélkül szórakoztatunk s ha elfradunk, megpihenhessünk?

Szombathely manap az egész Donántul egyik legnagyobb forgalmi helye levén: ugy a lakosság, mint az idegenek e tekintetben is joggal sokkal magasabb igényeket formálhatnak, s így a szépítő-egyesület szüksége napról-napra érezhetőbbé válik. Igaz, hogy a város szépítése szempontjából a városra is sok kötelesség teljesítése vár, és hiszem is, hogy a képviselőtestület nem fog szűkkeblű lenni ezen irányban sem, de magának a társadalomnak is meg van a maga feladata, mely elől ki nem térhet. Épen azért, mert a város és vidékének sétányok, ültetvények által megszerpítése nem kizárólagosan városi hatósági kötelesség, hanem a nagy közönség különös érdeke, mely a társadalmat is tevékenységre szólítja: állt a romény, hogy önk a szépítő-egyesület létesítéséhez egész buzgalommal fognak és teljes erővel igyekeznek annak céljai megvalósításán fáradozni. Midőn azért szives megjelenésükért köszönetemet nyilvánítom: felkérem a tisztelt értekezletet: kegyeskedjék egy értekezleti elnökhöz választani.

Egyhangulag a polgármester kéretett fel az elnökségre.

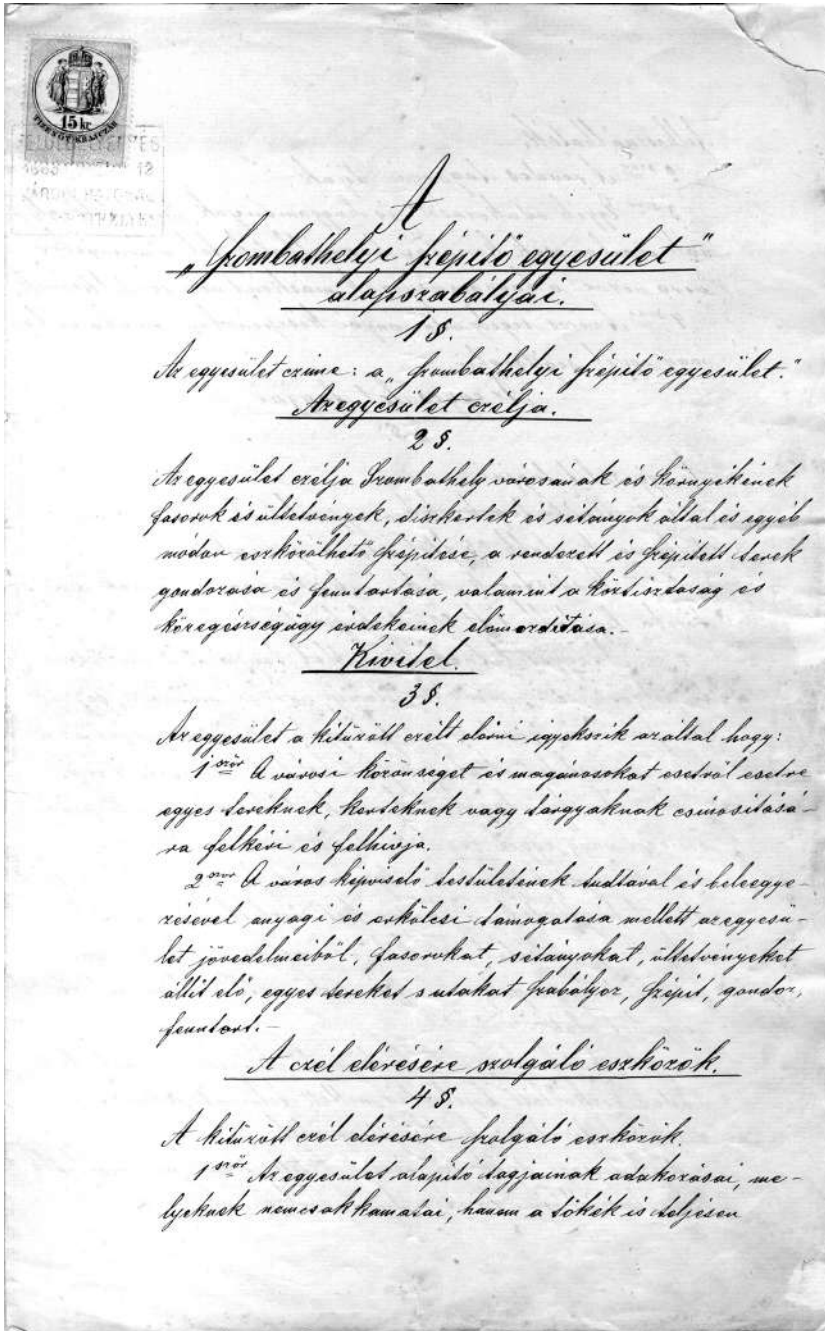
Bizt követő az előre elkészített alapszabálytervezet felolvasása, s annak megvitatása.

Szóltak az egyes pontokhoz Eredics Ferencz kir. tanácsos, Kőfalvi Vidor igazgató, dr. Kronecker József, Surling József és Jünker Gusztáv ügyvédek, Balogh Gyula m. levéltárnok, Hutter Ferencz polgár és még többen, mindnyájuk körvonalozva a szépítő-egyesület működése körét; — vegre az alapszabályok egészben elfogadtattak, s azoknak végleges megvitatása és megállapítására egy 16 tagból álló szűkebb körű bizottság választott, melynek egyuttal a tagok gyűjtése is kötelességévé tétetett.

E bizottság a következő tagokból áll:

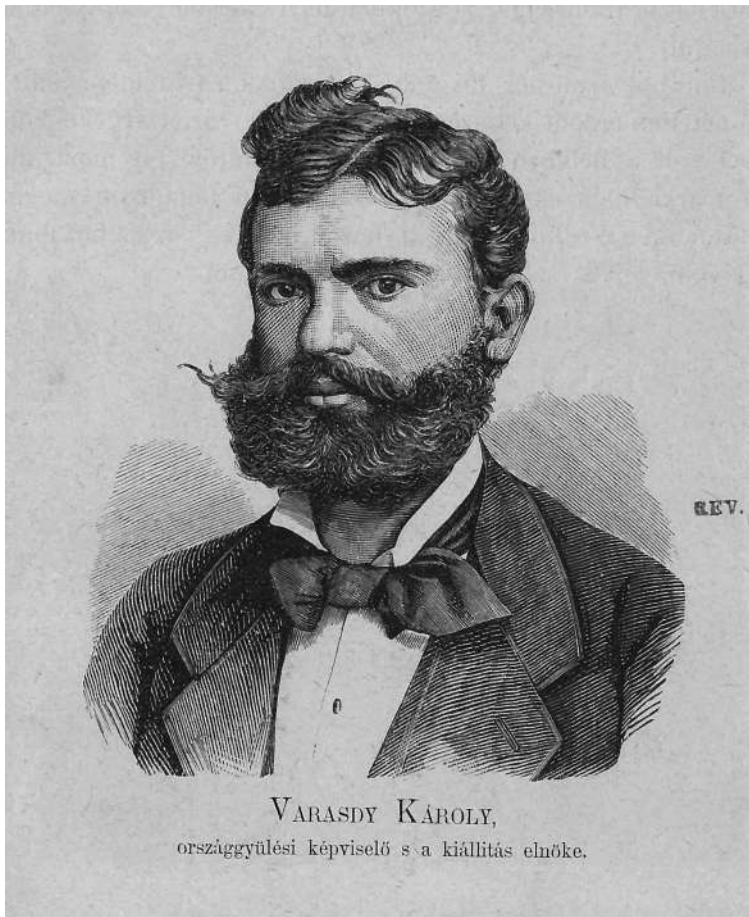
Varasdy Károly, Eredics Ferencz, Zimmermann Károly, Kőfalvi Vidor, Köller Károly, Mayer József, Csifrák János, Balogh Gyula, Bertalanffy József, Horváth István, Jünker Gusztáv, Markovics József, Lang Sándor Hübner János, Károlyi Antal, Tulok Lajos.

AZ EGYESÜLET ALAPSZABÁLYAI

A Szombathelyi Szépitő Egyesület 1885. évi alapszabálya.
MNL VaML Vas vármegyei Egyesületi Alapszabályok.

AZ EGYESÜLET ELSŐ ELNÖKE, VARASDY KÁROLY

*Emlékkönyv a vasvármegyei 1887. évi ipar-kiállítás alkalmából.
Szombathely, 1887. 25. o.*

Varasdy Károly.

⊙ A lefolyt három év Szombathely város történetében mindenha nevezetes fog lenni. — Egy új aera keletkezett ekkor, amely nemcsak nagy átalakulásokat létesített a város minden pontján, — de oly eszméket is valósított meg, amelyek sokkal nagyobb, sokkal gazdagabb városok büszkeségét képezhették volna.

Azon percztől kezdve, midőn Varasdy Károly a polgármesteri széket elfoglalta, egész a tegnapi napig, amidőn e tiszletét letette, a javítások, ujítások, létesítések egész láncolatát, egész sorát észlelhettük, s édes örömrünk telik benne kijelentetni, hogy azon ígéreteket, melyeket székfoglalójában tett, nemcsak betartotta, de felülmulta.

Hogy mily viszonyok uralkodtak nálunk, mielőtt Varasdy Károly polgármester lett, mindnyájan tudjuk. A pártoskodás mindenütt feltevé a Hydra-fejét, szétvonta a társadalmat, ellenségek-ké tette a legjobb barátokat ugyannyira, hogy a jobbak méltán aggódva tekintének a jövő elé.

A polgári állású polgármester nem birt erélyt, nem birt tehetséggel, hogy a szétvonó elemeket egyesíthette volna, s felsőbb helyen a bizalmatlanság kinyomata volt észlelhető. Mily baj egy oly városra, mely haladni óhajt, melynek annyiféle a kívánsalma, aspiratója, mint Szombathelynek?

Azóta egy újabb választási időszak repült el fejfünk felett, s az, ki szabadelve párti volta mellett jelelként fellépett, nemcsak hogy megis választatott, de oly óriási többséget nyert, minőt alig hittünk volna. És e választás vajmi csendes volt, mert a város lakossága pártkülönbség nélkül tömörült a jeles férfiu köré, s őszirtén támogatta, ezáltal kívánság megjutalmazni azt, ki oly önzetlenül, oly feláldozással működött javára.

A város hivatalaiba rendszert vezetett be. Elfogadta a békebíró-ságot, s a gyors igazságszolgáltatás elismerésre készítetvé a polgárságot. A hiányokon új szabályrendeletek által segített, s az egész városi ügymenetet rendeztetvé, egyöntetűvé tette. A pénzkezelésen, árügyön javított, s ami a rendőrségi ügyeket illeti, azok szálait is kezében tartotta.

A város gazdaságát emelte, a külső jövedelmeket lehetőségig fokozta, a város csinosodását, szépülését a szepítészeti egyesület alakítása által nemcsak a belterületen, de a külső részeken is tökélytesbité.

SZÉPÍTŐ EGYESÜLETÜNK KÖRÉBŐL

Hírek s különféle a megyéből.

— A szombathelyi szépítő-egyesület igazgató választmányja a most hó 29-én ülést tartván, ez alkalommal tanácskozás tárgyává tette a folyó év munka-programmját. Ezerint mind-ekelőtt pótolni fogja a hiányokat, melyek a tavalyi fűltetés körül mutatkoznak, s oda fog hatni, hogy a szőlő-hegyek alatt, Oladtól egészen a Nérai-utig elvonuló ut megkavicsosítsassék. A Jéppinere melletti lőcsőített sőtányynal szemközt levő, s a város által átengedett területet feltölteti és sőtányvá alakítja át. Megkeresi a városi hatóságot, hogy a karutcsai hídőli s hegyek felé vezető útnak jó karban tartása iránt intézkednék. A gráci söröző egyesülethez pedig az iránt fordul: engedné meg, hogy az egyesület a Szőlőhegy felé vezető gyalogjáró délszinyati oldalát befásítsassa. Minden igen szép, s most csak az kívánatos, hogy az egyesületi tagok ővi járulékait pontosan befizessék, nehogy a busgó egyesület törekvése elé akadályok gördüljenek.

Vasmezei Lapok 1888. február 9. 2. o.

— Szépítő egyesületünk köréből. Mintha nem is érdeklődnek iránta, oly édes keveset hallott még közönségünk erről a legutóbbi, de egyttal igen életre való egyesületünkről. Szóljunk hát-róla, s mondjuk meg, hogy mivel fog ez egyesület az idei tavaszal életéről jelt adni. Hát először is a temető fala s a vasuti ut között levő teret fenyő berekké várszolja; befűteti a szentmártoni utca házainak elejét fával; befásítja az útszélét a Gyöngyös hídőli egész a vasutig: gyalogjárót készít a Gyöngyös hídőli a vasutig; asután feltöltetvén idővel az ut-és házak között levő mélyedést, azt sőtányvá alakítja. Befásítja golyó ákáczzal a Gyöngyös-utcát s a Horvát Boldizsár teret. Parkot csinál a Jégverem mögött a seminárium földig terjedő térből. A hegyalját, egytetvén a szőlőbirtokosokkal, fasorral ülteti be a Bagolyvártól Oladig, s az utat jó karba helyezteti. Ezek a feladatok, melyeknek szépítő egyesületünk még a tavaszal meg akar felelni.

Vasmezei Lapok 1886. március 28. 3. o.

A szépítő egyesületnek

a hölgyek bizottsága által gyűjtött és a lapokban még nem közölt tagjainak névjegyzéke.

Alapító tagok:

Ngs Eredics Ferenczné. Első gráci serfőző részvény társaság 30 frt.

Rendes tagok:

Ifj. Tulok János, Perger József, Dr. Sca-kács Manó, Dr. Bárdossy Jenő, Tulok Benő, Thirring Lajos, ifj. Bárdossy László, Hodász Gyábor, Gaiger Miklós, Pázmándy E. ifj. Sissovits Lajos (Léka), Izsó Flóra (Kis-Unyom), ifj. Heteyi József (N.-Kölked), Özv. Voita Donatné, Ivány Lajos, Frölich József, Knebel Jenő, Stauber Sándor, Strasser Gizella, Ledófszky Lajosné, Lindner Ferencz, Grünwald Sarolta, Wolf Regina, Spitzer Regina, Sonnenvald N., Wellisch Béla, Dr. Tobisch Ferencz, Dr. Markovics Gyula, Wohl Roza, Grünwaid Ödönné, Krammer Bernát, Dr. Bauer József, Singer Adel, Löwenstein Betti, Feigelstock Márton, Dr. Füredy Gusztáv, Fleischner Malvin, Vlasics Mihályné, Oszkó Francziska, Menyey Gizella, Ivány Samuel, Menyey László, Dr. Varga Gábor, Zathureczky Gézáné, Szuváry Alajos, Seifler Lajos, Özv. Sághy Sándorné, özv. Laky Antalné, Heisler Antal, Nagy Miklós, Geiringer W., Weisz Hermánné, Brukner Ferencz, özv. Illés Józsefné, Butykay Gyuláné, Bodroghy Dénes, Butykay Gyula, Röhner Sándor, Pálmay Jakab, Simon Miklósné, Weisz Ödön, Grimm Károly, Jagasits Sándor, Spiegel Jenő, Deutsch Ottó, Szepesi Simon Bezlánovits N., Meszer Adolf, Steinberger Zsigm., Sebő Zsigmond, Deutsch Lajos, Scheiber Gusztáv, Feldmann Miksa, Weisz Hermann, Ullrich Anna, Haiuczmann Jánosné, Ughy Jánosné, Hoffmann Sándorné, Kausz Sándorné, Pollák Mór, Arenstein és Handley cég, Dr. Ullmann Mór, ifj. Rosenberg Ignác, Burány Gergely, Salamon Frigyes, Török Károlyné, Radányi Emil, Horváth Ferencz, Herbszt Géza, Laky Zsigmond, Szikray Emil, Lator István, Lipovniczky István, Papp N., Kovács Albert, Hóbarthner M., Szelestei Rozália, özv. Radányiné, özv. Wolf örnagyné, Riedl József, Kneffel Lajos, Horváth János, Bodroghy Lujza, Kőváry Béla, Dr. Kölesvölgyi József, özv. Brenner Jánosné, Tulok Kázmérné, Fejes Jánosné,

Bossányi Józsefné, Dr. Török Sándor, Csorba László, Wohner Imre, Béry Lajos, Auer Gyula, Csorba Sándor, Dr. Knebel Kornél, Bors Viktor, Raffensperger Ignác, Ivány Erzsébet, Königsmayer Kálmán, Tóth, László Csorba István, Pflum Ambrus, Gerlics Sándor, Horváth Lajos, Dömötör Jánosné, Eigner Adólf, Körber Zsigmond, Tóth Imre (Sárvár) Entresz Leo, Nagy Lajos, Wolf László, Kott János, Polster Manó, Pirovits József, Dr. Korchmáros Kálmán, Sarlay Feriné, Zsitvay Leoné, Br. Puteany Ödön, Békássy István, Sarlay Feri, Ernusz József, Spitzer Adolfné, Unger Zsigmondné, Bors Hermin, Pollák Mórné, Deutsch Lajosné, Baumgartner Henrik (Fütelek), Bruckner Lipót, Lövinger Ignác, Stadler Izidor, Tempel Ferenczné, öz. Schübel Bertókné, Czifrák Jánosné, Lankovics Teréz, öz. Nagy Károlyné, Krantz Lipót, Wälder Alajos, Zrinyi József, Szabó Lajos, Dr. Horváth Károly, Szabó Imre, Istóczy Lippics Filomela, Rohrer Ödön, Bejczy Egerváry Gizella, Stettner Máténé, Szabó Lászlóné, Marton Károlyné, Borsics Józsefné, Sághy Wels Irma, Gigler Manó, Lederer Ferenczné, Mészáros Ernő, Szabó Hegedűs Sarolta, Mayer Edéné, Mayer Seyvald Ilona, Nagy Ferencz, Baumann Stinner Irma.

Egyszer-mindentkorra adakostak:

Meninger Armin (Bpest), Babarczy Róza, Bertha Györgyné egyenkint 5 frt. Wolf Adel (Kis-Marton) Wolf Lipót (Kis-Marton), Marcsáuy Katalin egyenkint 8 frt. Csesznák Teréz 2 frt 50 kr. Sugár Málvin (Kapuvár), Weisz Roza (Jánosháza), Krava Berta (Kéled), N. N., Welletizer Ignác egyenkint 2 frt. Boros Antal 1 frt 25 kr. Weiner N., Mayerhofer József, Salamon Ferencz, Hoffmann, Samu, Vielnach, J. Lackenbacher Béla, (Trieszt), Vieles Adólf (Bcs) egyenkint 1 frt 20 kr. Simon Gyuláné, Mesterházy Gedeon, Mesterházy Gyula, Gyurász Mária, Sissovits Lajosné, Bründi Malvin, Ritthamer Károly, Merényi Ferencz, Schermaun Ágoston Dr. Gere Adólf, Pürstinger Ferencz, Augusz Janos, Bertalanffy Gyula, Simon Sándor, Óváry Ferencz, Viola Miksa, Dr. Bunczel Alfréd, Kolossa Kálm., Dr. Schaffer Imre Dr. Weidlich, Tomcsányi N., Marich Zsigmond, N. N., Dr. Lipp F. Gruber, N. N., Molnár Endre, Varga Gábor Szent-Gottthárd, Prukner Lipót, Weiner Sándor, Franke Antal Hoffmann, Simon, H. Gaunesdorfer, Schütz M. egyenkint 1 frt. N. N. 50 kr. Magassy Elekúé 30 kr.

PARKOSÍTÁS

20 §. *A szombathelyi szépítő egyesület.*

Alakult 1885 október havában. Célja: Szombathely város és környékének fasorok és ültetvények, diszkerterek és sétányok létesítése által és egyéb módon eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fentartása, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek előmozdítása. E cél megvalósítására szolgáló eszközök: 1) Az egyesület alapító tagjainak adományai, melyeknek tőkái is felhasználhatók, 2) a rendes tagok évdíjai, 3) egyéb adakozások és hagyományok és 4) a város segélyadományai készpénzben, munkaerőben és egyéb segítségben.

Ez eszközök felhasználásával működik az egyesület lassan ugyan, de eredményesen. Fenállása három első évében befásította az Ovoda-, Hosszu-, Kereszt-, a N. Kar-, a Kálvária-, Árvaház-, Iskola-, Légszesz- és Új-utcákat, a Horvát Bolcsizsár-, Batthyány- és Széchenyi-tereket, a Gyöngyös-, Szt.-Mártoni, Rohonci Vizmelléki- és Új-utcákat, a Perint patak partját, a Jégveremmellett a hegyek felé vezető ut jobb részét, a Kalváriához, a Bagolyvárhoz vezető utakat, a szőlők alatt a Bagolyvártól Oladig vivő ut egyik oldalát, a Kámon felé vezető gyalogjárót Paragvárig, a temető mellett elterülő háromszögű teret és a szt. Márton-utca kiszélesedésében a Domonkosok előtt valamint a Gyöngyös patak mellett mindkét oldalról elterülő térségeket.

A szt.-mártoni utca egy részén cement-gyalogjárót készített. A jégveremtől kezdve a közép szőlők alatt vivő utat helyreállította, nyugati részét befásította. Fentartotta, pótolta és javította a már meglévő ültetvényeket, jobb karba helyezte a Szőlősbe és Kalváriára vezető utakat, közbenjárására a gráci sörfőző társaság a Szőlős felé vezető uton a tulajdonát képező területeknek

Kunc Adolf – Kárpáti Kelemen: Szombathely: Savaria rend. tanácsu város monographiája. Szombathely: Bertalanffy József Könyvny., 1880–[1894]. 452–453. o.

az utra eső végében akáczsövényt létesített. — Ujabb időben is folytatja buzgó tevékenységét. 1890 óta alkotta meg a Kalvária parkot, munkája gyümölcse a városrét területén létesített liget és azok a fasorok, melyek az elszámláltakon kívül mindazon utcákat díszítik, melyeknek szélessége a fasorok ültetését megengedhette.

A városon kívül levő fasorokban, parkokban, a szőlőhegyek alatt vaspadokat állított fel.

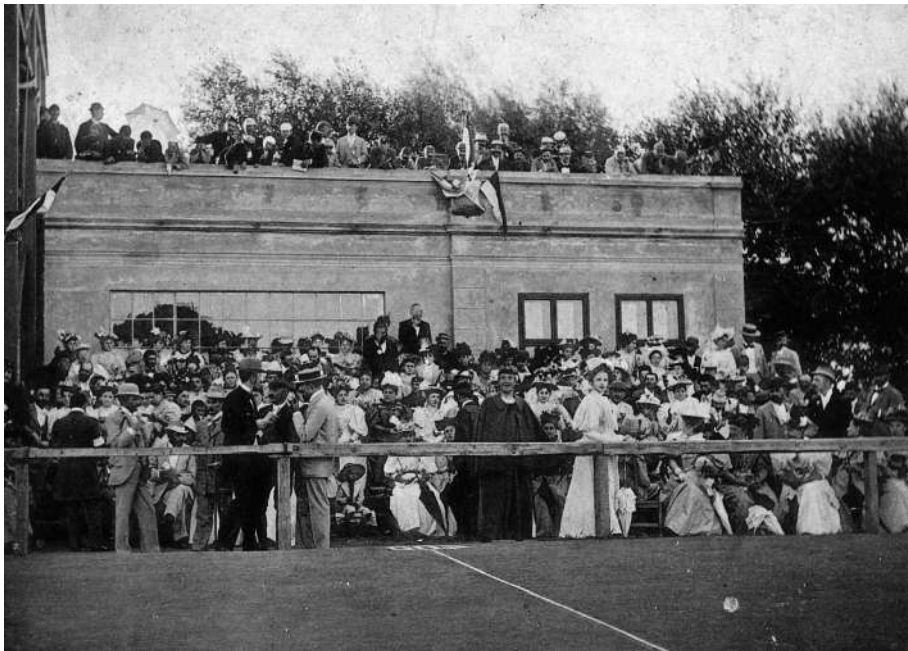
Van önálló faiskolója a város kertészének gondozása alatt, kinek fizetését harmadrészben az egylet viseli.

Hogy az egylet fennállása rövidideje alatt ily szép eredményeket mutathat fel, abban az egylet buzgó vezetőin és áldozatkész tagjain kívül az érdem jelentékeny része magát a várost illeti meg, mint amely évenként 200, sőt legközelebbi határozata értelmében 1894-től fogva 500 frttal segíyezi az egyletet.

Van az egyletnek 67 alapító és 172 rendes tagja.

Spiegler Tibor magángyűjteményéből

A Vasvármegyei Sport Egylet 1895. évi kerékpárversenye. MNL VaML Fotógyűjtemény

A szombathelyi szépitő egyesület a versenypályákról.

Tekintetes városi Tanács!

A Tekintetes városi Tanács a f. 1893. évi júl. hó 19-én tartott ülésének határozatával a „Vasvármegyei Sport Egylet” kérvényét véleményezés végett szives volt kiadni a szombathelyi szépitő egyesületnek.

Ezen egyesület nevében, mint annak elnöke, van szerencsém véleményemet tisztelettel következőkben előterjeszteni:

Városunk hazánk azon városainak egyike, melynek körülményeinél, fekvésénél és különösen sok irányból beszerfató vasuti hálózatánál fogva semmit sem szabad tekinteten kívül hagyni, mi alkalmas arra, hogy a modern virágzó városok színvonalára emelkedjék; sőt mint hazánk legértelmesebb és legnépesebb vármegyéi egyikének székhelye arra van hivatva, hogy a művelt Dunántúli városainak bármelyikével az elsőségért versenyre keljen.

Nem hiszem tehát, hogy városunknak volna olyan korlátolt gondolkozású és szűkeblű lakója, nem hihi:em, hogy a minden szép, jó és hasznos iránt fogékony tek. városi Tanácsnak találkoznék olyan tagja, ki örömmel ne üdvözlölné, teljes készséggel ne támogatná a „Vasvármegyei Sport Egylet”-nek mellékelve visszacsatolt kérvényét és ne óhajtaná az abban foglalt tervnek minél előbb való keresztülvitelét.

Mind ezeknél fogva a szombathelyi szépitő egyesület véleménye sem lehet más, mint az, hogy a tek. városi Tanács körültekintő bölcseséggel fog eljárni akkor, mikor a „Vasvármegyei Sport Egylet” kérvényét egész terjedelmében helybenhagyja és az ezen kérvényben foglalt terv végrehajtására a nevezett egyesület egyúttal kötelezi azon kikötéssel mindazonáltal, hogy e versenypályához és térhez vezető utak legalább 8 meter szélességben készíttessenek és hogy a tényvázlatban a korcsolyatérén sárga színnel feltüntetett „Játéktér”-nek nevezett emelkedett helyiség a korcsolyatérrel egy színvonalúvá tétessék úgy, hogy télen ez is korcsolyatérül szolgáljon, a téi elmúltával pedig az egész korcsolyatér játék és versenytérül.

Vasvármegye 1893. augusztus 20. 3. o. (részlet)

A széptöbgyelet elnökének évi jelentése.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Alapszabályaink értelmében évenként legalább egyszer megtartandó közgyűlésünk egyik főárgyát az elnöki jelentés képezi, melynek feladata az egyesület egy évi életének feltüntetése. A közgyűlés szíves engelmével és kötelességemhez hűen, ezen feladatomnak igyekeztem megfelelni, midőn először röviden bemutatom a most lefolyt évben az egyesület által kifejtett tevékenységet, másodsorú rámutatok egyesületünknek a folyó évben végzendő teendőire és harmadsorú kimutatom, mily eszközökkel rendelkezünk a lefolyt évben, minőkkel rendelkezünk a folyó évben és így minő eszidőszert az egyesület vagyoni állapota.

Az elsőre bátor vagyok a választmány nevében a közgyűlésnek jóváhagyását, a másodikra, helybenhagyását és a harmadikra tudomásulvételét kikérni.

A lefolyt munkaévben a választmány mindazt pontosan teljesítette, mire a múlt évi közgyűlés megbizta. Gondozta, fentartotta, pótolta és javította a meglévő ültetvényeket, sétáló helyeket és fasorokat; de az időközben felmerült körülményekhez képest kötelességénél többet is tett. Közönséges Akácziákkal bedltette a villák között a marhavásártér felé vezető utcának két oldalát, valamint szintén mindkét oldalát a marhavásártéri bűrtől a hegy alatti sétány felé nyúló kocsitnak. A Sport-Egyesület elnökének megkeresésére támogatta ugyan csak a Sport-Egyesületet a városi hatóságnál a versenyző és játszóhelyek elkészítéséhez szükséges térnek megszerzésében, valamint a versenyző térhez vezető és a versenyterét a keletreli köröző utak elkészítésében és a szükséges bokrok ültetésében.

Ezen munkálatok mintegy 100 forintnyi költséget okoztak egyesületünknek. Csak-hogy ez által nagy szolgálatot tettünk nemcsak a Sport-Egyesületnek; hanem közvetve városunk élénkítésének is.

A városi hatóság felhívására véleményt és tervezetet terjesztettünk be ugyancsak a városi hatósághoz a régi marhavásártérnek befásítására és sétáló helyely való átalakítására nézve, továbbá ugyancsak a városi hatóság felszólítására indokolt véleményt adtunk be a „Berzsenyi“-szobor felállításának helyére nézve és ez a városbáza és színház előtt elterült bekerített ligetecské, melyet majd „Berzsenyi“ ligetnek lehetne elnevezni.

Ezekben állt egyesületünknek a lefolyt évben kifejtett tevékenysége.

A folyó munkaévben a következő teendők végrehajtását tartjuk szükségeseknek:

- 1) A meglévő ültetvények, sétáló helyek és fasorok fentartását, pótlását és javítását, mik már fogantatosítvák.

- 2) A Sirling-féle börgyár kertjétől a gözlüdrög a Gyöngyös patak jobb partján végignyúló városi feltöltött területnek hárs-közben akácza sorokkal való beültetését. Az e célra rendelt fak már megérkeztek és az ültetésükre szükséges lyukak megvannak ásva.

- 3) Összel, mert a nyáron az egyengőtési munkálatok teljesítendők-előbb, a régi marhavásártérnek szintén hárs-közbeni akácza sorokkal való beültetése által sétáló helyely átalakítását.

Ezeken felül a közgyűlésekből kifolyólag megkeresendő a városi hatóság:

hogy a régi marhavásártér a nyár folyamán elegyengettetvén, a beültetésre alkalmassá tegye és az építkezéseknél nyarható termőföldet, valamint az utcákban öszszakpart sarat ugyanezen téren halomba hordassa, mely a fak ültetésénél felhasználható legyen;

hogy az ügyfévezett kis prateri a városligettel öszszakötés és a város közönsége által sétálóhelyül kijelelt és egy városi határozat által elfogadott területet igyekezzék minél előbb megszerezni, mert évek múlva az árak természetesen felszökése miatt erre alig lesz képes;

hogy a városi közönségnek egy régi öhaját, a Nagy-Kar-utczából a Perint patakon átvezető élelet veszélyzített karban levő gyalog-hídnak egy erős, koccsikkal járható hiddal való kicserélése által teljesítse;

hogy az ugynevezett „Jégverem“ mellett elnyuló, — a Kalvariahöz vezető — és e kettő között a szőlőhegy alatt vonuló utakat, mint a sétáló közönség által legáltalában használtakat szíveskedjék megkavicsoztatni;

végre, hogy az elnök által kért városi területeket fásikola czéljaira engedje át.

Egyesületünknek a lefolyt munkaévi bevételeiről és kiadásairól, valamint mostani vagyoni állapotáról a pénztárosi jelentés nyújt majd részletes félylőgositást az igen tisztelt közgyűlésnek. — En-itt csak a végösszegekkel ismertetem meg.

Az öszes bevétel volt 999 forint 19 kr. Az öszes kiadás 419 forint 32 kr. A pénztári maradék 586 forint 82 kr. Az egyesület mai vagyona pedig 1730 forint 87 kr. Ezen öszszegben befoglaljuk e tényleges vagyonom kívül az is, melyre biztosan számíthatunk.

Milőn így végigtekintek egyesületünk életén és tevékenységén, csak egyen csodálkozom, azon, hogy egyesületünk és annak tevékenysége iránt oly csekély a nagyközönség érdeklődése és még csekélyebb a résztevés.

Az alapító tagok száma nem szaporodik.

A rendez tagoké pedig a helyett, hogy növekednék, fogy!

Városunknak a 18.000-et megátó inteligena lakójából ez időszert csak 103 találkozik olyan, ki, mint rendez tag évi 1 forint 20 krral támogatja egyesületünket, a többi mintha érzékek sem volna a szép iránt, mintha nem is tudnák mily fontos tényezője az egészségnak az öde levegő élvezete! Ez nem jól van így tisztelt közgyűlés, ezen segíteni kellene! Még kellene sügri e város minden lakójának, hogy évenként azt a néhány állért másban kellene megtakarítaniok, de nem volna szabad megvonnai azon egyesülettől, mely az ittlakást minél kellemesebbé igyekszik számukra tenni. Vajha e hangok eljutnának mindazokhoz, kik az évi 1 forint 20 krt könnyen nélkülözhetik! Mily hamar ezreke rugna rendez tagjaink száma és mennyit lehetne akkor egyesületünk évenként! De addig is nyugodjunk meg abban, hogy tettünk, a mit csak lehetettünk. A választmány is ilyen megaygyvással várja kifejtett tevékenysége fölött az igen tisztelt közgyűlés itéletét és ezen évi jelentésnek szíves tudomásul vételét.

Kelt Szombathelyen, 1895. Apr. 21-én.

Késfalvi Vidor,
e. elnök.

Szent István-park. Több alkalommal említettük már lapunkban, hogy a város a szépitő egyesület közreműködésével a Kálváriától a Polovics-féle kert sarkáig a hegy alatt elvonuló mintegy 3 holdnyi területen új parkot akar létesíteni, mely szent Istvánról nyerné elnevezését. Mult számunkban röviden megírtuk azt is, hogy a város ugyancsak ezen új park céljaira megszerezte a Farkas Ferencz, tanár ur szállóje mellett fekvő Ritter-féle 3641 □ m.-nyi telket úgy, hogy a létesítendő szent István-park egész területe körülbelül 7000 □ m. lesz. A napokban érkezett meg a polgármesteri hivatalhoz az új park tervrajza, melyet *Hein* János, budapesti tájkertész készített s mely egy igazán csinos és a szórakozó közönség kényelmének minden tekintetben megfelelő sétatér képét tárja elénk. A terv szerint ott, hol a Ritter-féle telek érintkezik a hegyterületen kívül eső részszel, 50 m. átmérőjű körönd (corso) lesz, közepén *szökőkuttal*, köröskörül ülőhelyekkel, szőnyegpázsittal és virágokkal, az északnyugati oldalon *zenepavillonnal*. A Ritter-telek hátsó részén 70 m. hosszú és 30 m. széles (210 □ m.) torna- és játszóhely lesz, a fensik — felső terrasz — közepén pedig a Farkasvillával körülbelül egy vonalban a kioszk és esetleg a vízvezetéki torony foglal helyet, mely egyuttal kilátó torony gyanánt is szolgálna. A kioszk mellé fedett helyiséget emelnek a tánczó és mulató közönség számára. A domboldal meredekségét a tervbe vett alsó terrasz van hivatva enyhíteni, melyről a déli oldalon szerpentin ut, az északi oldalon pedig beton lépcsőzet vezet le a köröndre. Az új park egyik ékességét fogja képezni az ott felállítandó szent István-szobor is. A földmunkálatokat s részben az ültetésekét már a legközelebbi napokban megkezdik s remélhető, hogy a modern igényeket teljesen kielégítő szent István-park a szórakozni és üdülni vágyó közönségnek aránylag rövid idő alatt rendelkezésre fog állani.

Szombathelyi Újság 1898. február 27. 6. o.

A szombathelyi szépitő-egylet válsága.

— A „Vasvármegye” saját tudósítójától. —

A szombathelyi szépitő-egylet elnöke, al-
elnöke, pénztárosa és ügyésze állásairól
leköszönvén: *Kaffehr Béla* egyesületi jegyző
felkérte a választmány tagjait, hogy az
egyesületi pecsét, elnöki iratok, pénztár stb.
átvétele s az egyesület vezetése érdekében
teendő intézkedések megtétele céljából s.
jú 24-én d. e. 11 órakor a városház tanács-
termében megjelenni sziveskedjenek.

A választmány tagjai közül megjelentek:
Ehen Gyula polgármester, *Gadr Frigyes*,
Mayer József, *Deutsch Tivadar*, *Nyul Lajos*
és *Baán Lajos*.

Az ülés vezetésére elnökül *Gadr Frigyes*
választatott meg, ki a jegyzőkönyv vezetésé-
re *Kaffehr Béla* egyesületi jegyzőt kérte föl.

Kaffehr Béla jegyző: Előadja, hogy miután
az elnök, alelnök, pénztáros és ügyész le-
mondásai, az egyesület pecsétje és az elnöki
iratok kezeihez lételtek le: kötelességének
tartotta a választmányt összehívni, hogy az
átveendő átvétele és a további teendők
tekintelében illetékes faktor intézkedjék.

Ezek után felolvassa *Farkas Ferencz* el-
nök, *Simensky Kálmán* alelnök, *Módy*
Krizsó pénztáros és dr. *Knebel Kornél*
ügyész lemondásait.

A lemondást egyedül *Módy* *Krizsó*
pénztáros okolja meg azzal, hogy az egye-
sület tisztikara és a városi hatóság között
hiányzik a jó egyetértés, ilyen körülmények
között pedig a tisztikar sikerrel nem mű-
ködhetik.

Felolvasta azután az egyesületi jegyző
Simensky Kálmán alelnök és *Módy* *Krizsó*
pénztárosnak a városi tanácshoz intézett
iratait. Az egyesületi pénztáros az egyesület
lelkes tagjának vallva magát, reméli, hogy
az továbbra is virágozni fog, s végül kije-
lenti, hogy a pénztárt a közgyűlésnek fogja
majdan átadni.

Vasvármegye 1901. március 27. 2. o.

Végül indítványozza az egyesületi jegyző, hogy a közgyűlés a tisztviselők betöltése céljából összehívassék.

Gaár Frigyes elnök: Mély fájdalommal tölti el a fenszögő válság, mely az egyesület felbomlásának veszedelmével fenyeget, de azért bizik abban, hogy az egyesület kebelében fenszögő, amugy is lényegtelen differenciák el fognak enyészni, s az a közönség nyilvánvaló javára jövőre is fenn fog állani.

Félreértések forogtak fenn, s azokat kell meg.üntetni. Hisszon oda mindenki a maga körében, hogy a zavaros viszonyok elmúljanak és a kimulófélben levő egyesület megmaradjon.

Ehen Gyula: Nézete szerint a közgyűlés összehívásának feltétlen szüksége forog fenn. Hogy a lemondott tisztikar indokai mennyire helytállóak: azt épp az egyesület jövője érdekében nem kívánja vitatni.

Teljes elismeréssel adózik a lemondott tisztviselő urak tevékenysége és buzgalma iránt, de azért lemondásuk távolról sem jelentí azt, mintha az egyesület feloszlásától kellene tartani, mert a többi tagokban is meg van a további sikeres működéshez megkívántató buzgóság és egyszerűség. Az egyesületnek szép számú tagjai vannak, tehát annak anyagi fennállása is biztosítva van.

A lemondott egyesületi tisztviselő urak olyan erőteljesen fejezték ki lemondásukat, hogy marasztalásuk céltalan volna, különben is a közgyűlés újra megválaszthatja őket.

Ezek után elhatározták, hogy a közgyűlés márcs. 31. d. u. 3 órákor a városháza tanács-termébe hivatik össze s annak tárgyai lesznek:

1. A lemondások elfogadása.
2. A lemondott tisztviselő állásainak betöltése.

Végül *Nyul Lajos, Deutsch Tivadar* és *Baán Lajos* urakból álló bizottság *Kassahr Béla* egyesületi jegyzőtől nyugtatóvány ellenében átveszi az elnöki iratokat és pecsétet.

MADÁRVÉDELEM

50. kép. Czinegéknek való fészkelő ládika kifüggesztve.

*Chernel István: Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségökre.
Első könyv. Budapest, 1899. 145. o. (A Földművelésügyi Magyar Kir. Minister kiadványai)*

Madárvédelem. A szombathelyi szépitő egyesület az idej kemény télben is szeretettel gondozza a hasznos madarakat, sőt felbuzdulva a mult évi szép eredményen, buzgalmat az idén megkettőztette.

Jelenleg 30 etető-kalitkája van elhelyezve a parkokban és a szőlőhegyekben. Az etető-kalitkák szomszéd-ágában mindenütt faggyudarabok csüngnek a faágakon és egy-egy faggyudarabon gyakran 5—6 kis madarat lehet látni, amint mohón csipdesik a melegítő táplálékot. Nem kevesebb örömmel szemléli az ember azt az eleven versengést, amelylyel a kis állatkák az etetőkalitkákat veszik ostrom alá.

10—12 madárból álló csoport rohanja meg egyszerre a kalitkát, egyik a kendermagért, másik a napraforgómagért nyújtja ki csőrét, és ha 10—12 szemet elfogyasztott, csip egyet-kettőt a faggyuból és önelégülten röppen tovább.

Reggel és estefelé csapatokba verődve, napközben egyenkint szállingózva keresik fel a kis restauratiókat, ahonnan egyenkint vidáman röpülnek fáról-fára és csemegagyanánt élvezik a fatörzseken és ágakon ülő moha alatt lappangó rovaralozákat, egyelőre így hálálván meg azt a jótékonysegöt, melylyel a fák tulajdonosai e kis kerti munkásokat maguknak lekötöztették.

Vasora után, az esti szürkület idején felkeresik megszokott éjjeli szállásaikat: a bokrokat, a sűrű fenyőfákat vagy azokat a kis fészkelőházikókat, amelyekben a szépitő egyesület jóvoltából, aséltől, esőtől, hőtől és hidegtől mentve, és az üldözö vadaktól való legnagyobb biztonságban nyugodtan alhatják álmaikat.

Egy éve már, hogy a szépitő egyesület gondjaiba vette a kis madarakat és ez egy évi gondozás busásan meghozta a vele járó költségek kamatait. A kifüggesztett 100 fészkelőkalitka majd mindegyikében egy-egy hasznos madárpár családot alapított, és e kis családok tagjai millió és millió ellenségétől mentették meg a kerteket, szőlőket, parkokat és ezek ékességeit: az árnyékot és gyümölcsöt adó fákat.

Népliget Szombathelyen. Igazán hasznos munkát végez a szombathelyi szepítő egyesület, megerdemli, hogy a város lakossága erősebb támogatásban részesítse. Csak nem régiben létesítette városi hatóság támogatása mellett a Perint parti sétautat s most egy újabb üdülöhelyet rendez be a közönség számára. A kálvária hegy fölötti volt „Császtói” erdő letarolt, de újból beültetett keleti oldalán létesít egy nagy szabásu sétányt, Gyönyörű tölgy és gesztenyes alék, hárs és nyír labirintok, mind úgy elkészítve, hogy május hóban már valóságos üdülöhelyeknek használhatók. Két három kilométeres sétautak, itt-ott pihenőkkel, oly pázarul vannak elhelyezve, hogy ezt a ligetet nem sokára a közönség nagy része fogja felkeresni. Minden biztonnyal akad ezelmes vállalkozó is, ki hűsítő italokkal berendezett étkezőt fog itt felállítani. Egy fontos és a mellett egészségügyi intézménnyel szaporodott a város alkotásainak száma, melynek létesítése körül *Kárpáti Kelemen* premontrei rendű kanonok, a szepítő egyesület elnöke és *Hodányi Ödön* városi tisztli főmérnök szereztek elismerésre méltó érdemeket, kik mindketten, de különösen Kárpáti odaadó, fáradhatlan tevékenységet fejtettek ki a park készítése körül es tették lehetővé annak még a f. év során való használatba vetelet. Az új liget — hullomá-sunk szerint — „Népliget” elnevezést kap. Pénteken délelőtt járta be a város hatósága az ujonnan létesített parkot Kárpáti társaságában es e bejárás eredményeként elmondhatjuk, hogy a Népliget kellemes üdülöhely lesz.

Szombathelyi Újság 1906. április 15. 7. o.

Kárpáti Kelemen
Pittmann Lászlóné magángyűjteményéből

Bodányi Ödön
MNL VaML Fotógyűjtemény

A szépítő egyesület értekezlete. A szombathelyi szépítő egyesület vasárnap délelőtt a városháza tanácstermében ülést tartott Rauscher Miksa elnöklésével, melyen a város szépítése körül buzgólkodó hölgyek nagy számban jelentek meg. Elhatározta a gyűlés egy nőbizottság megalakítását, melynek tagjai a szépítő egyesületbe való belépésre fogják serkenteni Szombathely város polgárait. A bizottság elnöke Eredics Ferenczné lett, a tiszlikar pedig a következőképen alakult meg. Alelnökök : Herbst Gézané, dr. Ernuszt Józsefné, Brenner Tóbiásné, dr. Radó Gyuláné, dr. Szabó Lászlóné, Rauscher Miksáné. Jegyző : Szende Miksáné. A hölgybizottság tagjai : Baka Boldizsárné, Babics Istvánné, Bárányné Babics Julia, Balogh Gyuláné, Deutsch Tivadarné, dr. Esső Imréné, ifj. dr. Eredics Ferenczné, özv. dr. Ernuszt Gézané, Flesch Józsefné, Goldstein Béláné, Greisinger Ottóné, Höllig Gusztávné, Hidogh Lajosné, Hvozdovits Antalné, Kaffehr Béláné, Kreutz Edéné, Kussovich Tivadarné, Lingauer Albinné, Mayer Benóné, Mayerne Dömötör Eliz, Nyul Lajosné, Polgár Bertalanná, dr. Pekker Lászlóné, Révész Simonné, dr. Robrer Ödönné, Somogyi Miklósné, dr. Székely Józsefné, Weiner Sándorné, Zimmermann Károlyné. Felmerült a gyűlés folyamán egy indítvány, hogy a szépítő egyesület rendezzen egy nagyszabású nyári mulatságot. Az indítvány helyesléssel találkozott, azonban a kérdéssel csak később foglalkoznak.

Vasvármegye 1907. március 19. 2. o.

A MI ASSZONYAINK

Vajjon teljes lenne-e a mű, mit Szombathelyről írunk, ha kihagynók belőle minden szépnak, jónak, nemesnek rajongóját, részesét, kigondolóját, végrehajtóját: a nőt!

A szombathelyi nő?

Százféle, ezerféle, szőke, barna, alacsony magas, molett és nyulánk, nem typus: ahány annyi, csak egy,

akiket itt férfigyerek névvel tisztelnek meg. Van egy szombathelyi anya a Széll Kálmán-utca egyik házában, akinek tizenegy élő »férfigyereke« van — ime ez a szombathelyi nő!

És a gyermekeket szeretik és gonddal nevelik. De nemcsak a magukét, a másét is. Az állam gyermekeit különös szeretettel neveli a szegé-

Eredics Ferencné szül. Tasler Jusztina

ami bennük közös: megannyi jó honleány, kiváló feleség és jó anya, nemzetünk büszkesége lehet tehát, mely a magyar faj ragyogó jövőjét büszke honleányokban keresi. Büszke is lehet e hon Szombathely leányaira. Mert ha az anyakönyv titkos lapjait vizsgáljuk, bizony sok helyütt látjuk a a biztató jövőt: egy anyának nyolc gyermeke, tíz gyermeke, tizenkét gyermeke. A hétgyermekes család igen gyakori. És feltűnően sok a fiu,

nyebb néposztály s a miniszter annak sok elismerő oklevelet kell kiállítani a szombathelyi nevelőszülők jószágáról. A neveket hallgassuk el és menjünk át más térre, ahol más oldaláról fogjuk bemutatni asszonyainkat, leányainkat.

Elsősorban a jótékonyság, a betegápolás, a szegények és betegek istápolása terén tűnnek ki a szombathelyi hölgyek, akik közül csak néhányat említünk.

Szombathely, 1777-1927: jubiláris emlékalbum. Szerk. Fehér Károly.

Szombathely: Pannónia Sajtóvállalat, 1927. 239. o.

XIII. A szépítő egyesület működése.

Az egyesület az 1885-ik évben alakult díszkertek, sétányok létesítése, az utcáknak fasorokkal való beültetése, valamint a rendezett és szépített terek gondozása céljából.

Az egyesület működését az utcákban fasorok ültetésével kezdte és e téren idő múltán szép eredményeket ért el. A vadgesztenye- és platánfák az alkalmas talajban erőteljesen fejlődtek és oly terebélyesek lettek, hogy a szűkebb utcákban az 1899—1901. évek folyamán végrehajtott nagy városszabályozások következtében azok egy részét ki kellett vágni. E fák helyett azután gömbakácokat ültettek.

A város szépítését még az egyesület megalakulása előtt a múlt század hatvanas éveinek elején kezdték *Stallner* Ferenc városbíró és *Skényi* József, akik a mostani Hegy-utcában és folytatásában a 400 m hosszú és 60 pár *hársfából* álló fasort ültették. A szép fasornak egyrészét újabb ültetéssel utólag háromszorossá alakították át.

A szépítő egyesület évi 2 k. 40 f. tagdíjaiból az évek során sok ezer korona folyt be, amiből a város támogatásával létesítették a díszkerteket, sétahelyeket és ültetvényeket.

A város érdemes polgárai önzetlenül buzgólkodtak és fáradoztak az egyesület választmányában. Az első elnök dr. *Ajka*s Károly kir. ügyész volt. Az elnökök sorában voltak: *Varasdy* Károly, *Szabó* Ernő és *Éhen* Gyula későbbi polgármesterek is. Kiváló tevékenységet fejtett ki és nagy érdemet szerzett mint elnök *Kőfalvy* Vidor premontrai kanonok, főgymnasiumi igazgató is.

Az egyesület a nyolcvanas években a Szent-Mártoni-utcában 200 m hosszú bétonjárdát is készíttetett.

Az 1897/8. évben a Szent-István-park létesítésekor különösen sokat fáradozott *Farkas* Ferenc, akkori elnök, semináriumi tanár, 1901 óta pedig dr. *Kárpáti* Kelemen premontrai kanonok, a múzeum és gymnasium igazgatója működik fáradhatatlanul mint az egyesület elnöke. Dr. *Kárpáti* Kelemen egyik beszámoló beszédében így mutatta be az egyesület működését. Saját szavai szerint: „Alig van utcája a városnak, amelynek gyalogjáróit nem öveznék gömbakácfasorok. A vasúti pályaudvar előtt elterülő *Éhen-Gyula-tér* bokrokkal megrakott üde pázsitjával fogadja a vasúton érkezőt és a *Szell-Kálmán-utcában* virágos ablakok köszöntenek. A Múzeum előtt a *Deák-Ferenc-ligetben* lombos fák és bokrok között kényelmes padokon üdül a közönség, valamint a szabad levegőt élvező gyermekesereg. A Gyöngyös-patakon fehér hattyúk úszkálnak. A másik pataknak,

Bodányi Ödön: Szombathely város fejlődése 1895–1910-ig és műszaki létesítményei. Budapest: Pátria Ny., 1910. 221–224. o.

amely ezzel párhuzamosan a várost északról dél felé keresztül metszi: a Perint-pataknak partján akác-, éger- és fűzfák sűrű lombjaiból madárzene hangzik ki az utcák időnkint enyhülő morajából.

A *perintparti sétaút* a patak balpartján észak felé halad és kelet felé a vízvezetéki szivattyúház mellett elvonulva a Paragvári-út mellett fekvő fásoros sétaúthoz csatlakozik, mely ismét a városba vezet. E sétaút 2,7 km hosszú. Ezzel párhuzamosan halad a Perint balpartján az 1,3 km hosszú *Árpád-út*, akác- és platánfákkal sűrűn szegélyezve, amely Olad község szélén a Rózsavár vendéglőnél a jól gondozott hársfákkal szegélyezett *Felsőhegy* alatti sétaútba torkol. A Hegy-utca végén a múlt század derekán a jövőbe látó ősök által ültetett hársfasor mellett két évtized előtt még sertéslegelők területek el. A kietlen területet a szépítő egyesület gyertyánsövényvel, fenyőültetvényekkel, tarkaszínű bokrokkal, pázsittal és fűvényezett utakkal kedves ligetté változtatta. Ez a 2 hold és 300 négyzetöl terület csakhamar kicsinek bizonyult. Felismerte ezt a szükségét Ehen Gyula akkori polgármester, aki az 1897—1898-ik évben a Középhegy alatt elnyúló földdarabok kisajátításával oly terület birtokába juttatta a várost, amelyet a szépítő egyesület szorgalmas munkája és szinte erejét meghaladó áldozatkézsége rövid idő alatt kies közkertté, a mostani *Szent-István-parkká* alakított át. Közepén emelkedik a Brenner Tóbiás polgármester idejében épült *Kioszk*, melyhez gondozott utak vezetnek. A park pázsitját fenyőligetek, tarka bokrok és árnyas fák csoportjai szakítják meg. Az utak mentén kényelmes padok adnak pehenőt, A Kioszk feletti dombon áll a víztorony. A dombnak béton-ballustráddal övezett síkjáról látható az egész város és annak messze vidéke: a Kis Magyar Alföld. Tiszta időben a távolban nyugat felé látható a 37 km távolságban fekvő *Sághegy* és a 38 km messzeségben a Kis Somlyó, a síkságból kiemelkedő jellegzetes lapos tetejű bazalt-hegyek. Észak felül láthatók: a kőszegi hegyek, az *Irott kő* (a Dunántúl legmagasabb csúcsa), az oladi dombok, az *óvári hegyek* és a *Vas-hegy*. Dél felül láthatók a távolban a jaáki templom tornyai.“

A szépítő egyesület gondos munkájának emléke a Sportegyesület pályája mellett elterülő Városliget és a vágóhíd

közeliében levő Gyermekkert. Újabb alkotása a két kilométernél hosszabb tágas népliget a részben letarolt Császtó-erdő helyén. Dr. *Kárpáti* elnök most fáradozik a városból ide kivezető 1¼ km hosszú pázsitos és fásoros sétaút létesítésén, amely ha elkészül, a jövőendő nemzedék hálásan fogja megalkotóját emlegetni.

A szombathelyi talajban erőteljesen fejlődnek a vadgesztenye-, a platán- és az akácfák. A parkok és sétautak beültetésekor a nemesebb hárs- és platánfák közé akác- és vadgesztenyefákat ültetnek, amelyek az itteni talajban gyorsan nőnek. Amikor a nemesebb fák is lombosabbak lesznek, a közbenső akác- és vadgesztenyefákat kivágják, hogy az előbbieket fejlődésük ne akadályozzák. Ily módon csak a nemesebb fák maradnak meg.

A szépitő egyesület ezeket a parkokat és sétautakat létesítette:

1. Városliget	--- --- --- (1887)	14.000 □ ⁰	2.000 k.
2. Millennium-park	--- --- (1897)	3.503 □ ⁰	2.000 "
3. Szent-István-park	--- (1898)	8.533 □ ⁰	4.000 "
4. Deák-Ferenc-liget	--- (1902)	2.030 □ ⁰	4.000 "
5. Gyermekkert	--- --- (1902)	1.300 □ ⁰	1.000 "
6. Népliget	--- --- --- (1908)	21.700 □ ⁰	5.000 "
7. Paragvári sétaút	--- --- (1887)	0½ km	1.000 "
8. Árpád-sétaút	--- --- (1898)	1½ "	2.000 "
9. Perintparti sétaút	--- (1901)	2½ "	3.000 "
10. Felsőhegyalatti sétaút*)	(1904)	1½ "	2.000 "
Összesen			--- --- 26.000 k.

Az utcákon és sétautakon összesen 1780 gömbakácfa és 1460 más lombos fa díszlik.

A szépitő egyesület továbbá 300 db. kényelmes, vasállású ülőpadot és 200 db. fapadot állított fel a parkokban és sétautakon.

Az egyesület fennállása óta összesen 50.000 koronát költött az új létesítményekre és azok gondozására.

*) Ezekon kívül még a 400 m hosszú gyöngyösparti sétautat: a *Szöllősi sétautat* és a 2500 □-öl nagyságú *Prater-kertet* élvezheti a város közönsége. Ezek egykor a *Montenuovo* hercegi családé voltak, most *Brenner Tóbiás* polgármester tulajdonában vannak, aki azok szabad használatát a közönségnek megengedi.

Spiegler Tibor magángyűjteményéből

MIKES JÁNOS PÜSPÖK DÍSZELNŐKSÉGE

Mikes János
A szombathelyi egyházmegye története. Szerk. Géfin Gyula. 3. köt.
Szombathely, 1929. 6. t.

Szombathely szépítése.

A megyéspüspök a szépítőegyletben

Szombathely rengeteg egyesülete között szerényen és csendesen, de annál több és szebb eredménnyel munkálkodott idáig a szépítő-egyesület, mely legtevékenyebb munkása volt Szombathely szépítésének, megteremtője pompás parkjainknak, ücsült utcáinknak és virágos ablakainknak. Ez az egyesület az utóbbi esztendő során igen nagyot hanyatlott, elköltözés, halálozás és kilépés folytán száz tagot veszített el és úgy lehet, hogy áldozatul esik a szombathelyi közönytársaságoknak.

Az egyesület legutóbbi választmányi ülésén, melyen megjelent és mindvégig jelen volt Mikes János gróf megyéspüspök is, mint az egyesület díszelnöke, elhatározták, hogy felszólítják a szombathelyi háztulajdonosokat az egyesületbe való belépésre és költségviselésre, mely az egyesületnek tagokat fog toborozni. Szombathely szépítése legelső sorban a háztulajdonosok érdeke, ezért joggal feltehető, hogy a felhívásnak megfelelő eredménye lesz és mert az egész évi rendes tagsági díj mindössze 2 korona 40 fillér, nem akad háztulajdonos, aki a nemes célokért dolgozó egyesület támogatását megtagadhatná.

Vasvármegye 1913. január 8. 2. o. (részlet)

A Szombathelyi Szépitő Egyesület félszázados működése

Irta: ORSZÁGH LÁSZLÓ dr.

megyei főügyész, a Szombathelyi Szépitő Egyesület igazgatója

Az 1885. évi budapesti kiállítás valami csodálatos alkotási vágyat remlített Szombathelyen. Ennek az évnek az őszén történt ugyanis, hogy Varasdy Károly polgármester és később országgyűlési képviselő a budapesti Városliget szépségeinek hatása alatt összegyűjtötte a város akkori érdemes polgárait és elhatározták, hogy városunkban megalapítják a Szombathelyi Szépitő Egyesületet, a melynek feladatául parkok és sétányok létesítését tűzték ki.

Varasdy Károly azonnal kibocsátotta a felhívást a lakossághoz s egy helybizottságot szervezett meg, mely élén Szabó Ernőné szül. Zlinszky Lujzával kezébe vette a taggyűjtésnek ugyancsak eredményes munkáját. Nem teltt bele pár hét és a lelkes elnöknő vezérlete alatt álló női gárda — melynek legtevékenyebb tagja Ajkás Irén, Bertalanffy Berta, Grünwald Ignácné, Gyöngyösi Iza, Heimler Frida és Riza, Kosáry Lujza, Reitermayer Szeráfín és Sarlayné Sövegjáró Ilma voltak, — 86 alapító és 135 rendes taggal számolhatott be. Mondani is felesleges, hogy ezek az alapító és rendes tagok ma már leg-

nagyobbrészt **kint nyugosznak a szentmártoni temetőben** s a Millenium és Szent István-park fáinak őszi színpompáját csak **gyermekük és unokaik** csodálhatják meg. Az alapító tagok közül egyedül Hainzmann János, Rhorer Miklós és Szabó Ernő vannak még életben, a rendes tagok közül pedig alig nyolcan-tizen.

A 25 frt. alapítói és 1 frt. 20 kr. évi tagsági díjból csakhamar tekintélyes összeg gyűlt egybe, úgy hogy az egyesület 1887-ben már megkezdhette működését s mindenekelőtt faiskolát teremtett, melyből a későbbi parkosítást végezhetette. Nem telt bele tíz év sem s a Szabó Ernő polgármester agilitásával megnagyobbodott és megerősödött egyesület már megkezdhetette áldásos működését a Szent István park létesítésével.

Farkas Ferenc (1848—1923) teológiai tanár, az a minden szépeért és jóért lelkesedni tudó, minden zajos feltűnést kerülő egyesületi elnök, Szabó Ernő, majd Ehen Gyula polgármester és Hein János akkori budapesti tájkertész ez idő szerint m. kir. gazdasági főtanácsos közreműködésével elkészítette azt a gyönyörű

Szombathely, 1777—1927: jubiláris emlékalbum. Szerk. Febér Károly.

Szombathely: Pannónia Sajtóvállalat, 1927. 72—74. o.

kis parkot, mely ennek a városnak még ma is egyik legnagyobb ékességét képezi. Annyi jó ízlés és hozzáértés mint amennyi ebben a miniatűr kis parkban fellelhető, igazán ritkaságszámba megy és csakis Farakas Ferenc genialitásának és fáradhatatlanságának mégis Heim János puritán áldozatkészségének volt köszönhető, hogy ez a szépséges kis park az egyesületnek még egészen 1000 forintjába sem került. Farkas Ferenc ugyanis felkereste a kőrmendi hercegség, a bogáti uradalom, a horpácsi uradalom és Horváth Miklós bégötei földbirtokos kertészeit s ezek az uradalmak megértvén a város intencióit, legnagyobbbésztt díjtalanul bocsájtották az egyesület rendelkezésére azokat a szépséges koniferákat és diszfákat, melyek előtt ma a hozzáértők csudálattal állnak meg.

Majdnem egyidejűleg történt gondoskodás a városi sertécsorda fektetőjének, vagyis a mostani Millenáris parknak betöméséről és rendezéséről. Ennek jó része is Farkas Ferenc utmutatásai nyomán történt, épugy mint ahogy később ugyancsak Farkas Ferenc tervezte meg a Frigyes főherceg laktanya parkirozási munkálatait is.

Ehen Gyula polgármesternek, Szombathely város tulajdonképeni megalkotójának és megszépítőjének minden városszépítési ügyben valóságos jobbkeze volt Farkas Ferenc szépítő egyesületi elnök s Ehen Gyula nagyszerűen értett ahhoz, hogy ennek a kiváló férfinak alkotási kedvét fokozza s a város javára értékesítse. De nemcsak vele tett így. Így tett ő a többi között Gerő Ferencel, a szombathelyi kulturmérnök hivatalt akkori vezetőjével, akivel ha a perifériákra sétálni indult, akkor másnap vagy harmadnap már megjelent Gerőnek egyik vízmeστήre a bejárta területen s azt lejtmeřezte, nem-

sokára azután fellűnt Ehen újból, de ekkor már Farkas Ferencel, majd Farkas Ferenc Kárpáti Kelemenel s végűl Kárpáti Kelemen az öreg Vida János parkőrrel s ezek aztán néhány munkással egy pár nap alatt kihasilották s elkészítették az Árpád-utat, a népfűrdűt, a rohonci hidig terjedű sétautat, a vizház melletti sétatať, majd meg a Deák parkot, melynek összes betömési s parkirozási munkálatai mindössze nyolc napot vettek igénybe. Ilyen amerikai stílusban dolgozott a szombathelyi szépítő egyesűlet akkor, amikor ezek a férfiak állottak annak élén s amikor a város részéről ily nagy erkölcsi támogatásban részesűlt. Majdnem ilyen boszorkányos gyorsasággal történt ugyancsak Ehen Gyula alatt az ugynevezett Kanászdomb lebontása s a pástorházak előtti terület ugy a betonhid környékének planirozása.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy az ilyen jó példák követűkretalálnak. Így történt aztán, hogy hol egyik, hol másik előkeű városi polgár előállt a szépítő egyesűletben egy-egy életrevaló ideával, amit az illetű indítványozó nagy tekintélyenél s az indítvány életrevalóságánál fogva mellűzni nem lehetett. Így szűletett meg Dr. Kronecker József indítványára az ugynevezett Városliget, a Sport-tér s a gyermekmenhely melletl lévő terűletek. Így lett rendezve az ugyancsak Kronecker s Geár Frigyes kir. közjegyzű indítványára a Paragvár felű vezetű sétaut. Így alkotta meg Kárpáti Kelemen az egyesűlet késűbbi elnöke azt a gyűnyűrűen elképzelt, nagyon szépen el is készített, de sajnos, a késűbbi városi magisztrátus által teljesen elhanyagolt, majd késűbb a háboru s az ezt követű forradalmak által tűkéletesen devastált Császtűi-parkot.

Ugyanez az alkotű szellem ihlette

meg Egerváry Miklós, a Szily szobor létesítésének bajnokát, a szobor és a körülötte levő kis kertészlet létesítésével. Mi akkori fiatalok sokszor megmosolyogtuk az öreg urat, amikor uton-utfélen a Szily szobrot, majd az ezt körülötte parkosítást egész az unalomig előhozta. Ez a veterán idealista nem hagyta annyiban a dolgot. Addig kilincselte, addig sürgetett, addig szervezte a mulatságokat és gyűjtéseket, amíg elkészült nemcsak a szobor, nemcsak az azt környékező kertészlet, hanem még a kerítés is, mely együtt igazán kedves látványt nyújt s emeli Szombathely városias jellegét.

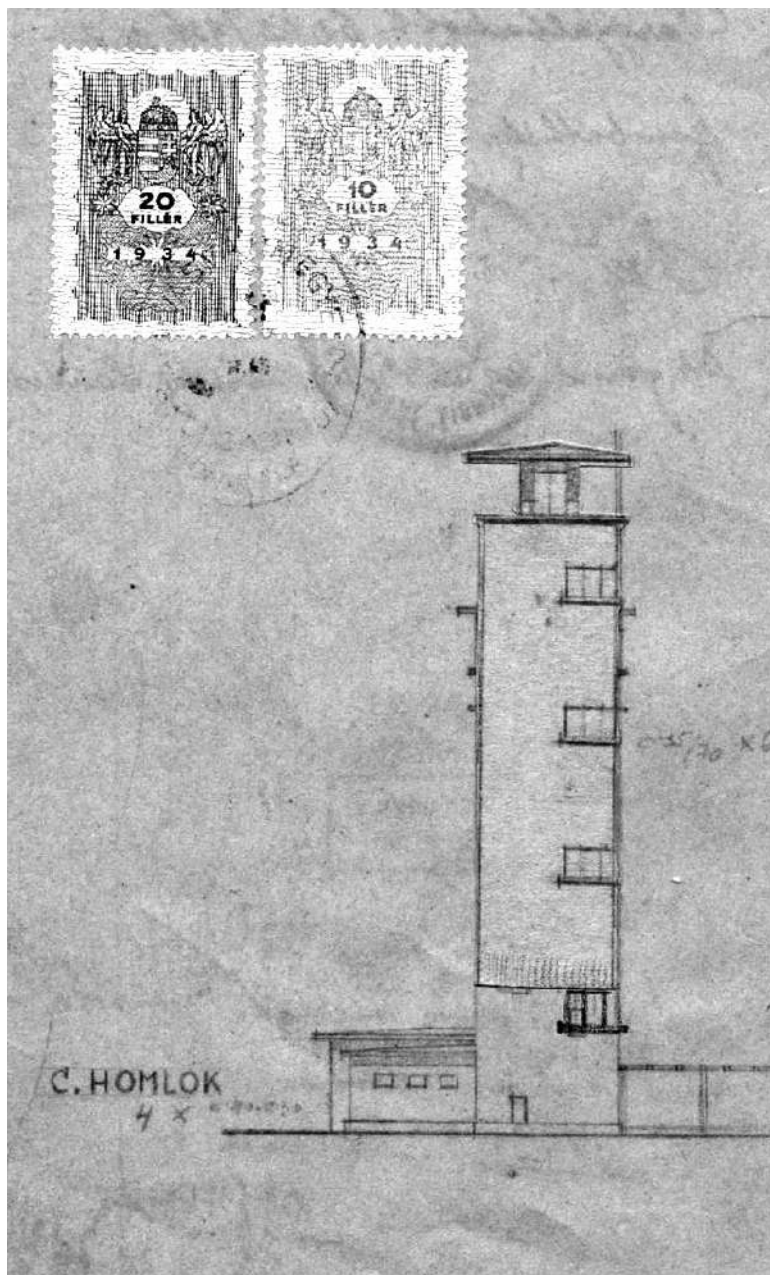
Brenner Tóbiás polgármestersége és Kárpáti Kelemen szobrász egyesületi elnöksége alatt létesült a virágos Szombathely is. Ekkor propagálta az egyesület és pedig meglehetősen sikerrel az ablakok díszítésének ügyét, melyben Greisinger Ottóné, Ernuszt Mariska és Somogyi Gizi urleányok voltak az egyesület hatékony segítői. Ezzel ugyyszólván egyidejűleg történt a Felsőhegy alatti gyalogjáró végleges rendezése. Tarródy János indítványára a szállósi sétaut karbahozatala és bokrokkal való beültetése, nagyobb mennyiségű új pad felállítása az összes sétányokon s végül Szent Márton hamvának hazaszállításakor a város feldíszítése. Gróf Mikes János megyéspüspök segítségével derekas munkát végzett ez alkalommal az egyesület s virágerdőbe borította a vasutól a székesegyházig vezető s fenyő gírlandokkal és zászlócskákkal pazarul feldíszített egész utvonalat.

De nem szűnt meg az egyesület a Millennium park kibővítését állandóan és szünet nélkül szorgalmazni, mégis a vízvezetéki művek védterületét parkozás céljaira előkészíteni. A város jelenlegi vezetőségének, de főként Kiskos István polgármesternek az érdeme, hogy ezek a munkák, Biczey Elemér műszaki tanácsos szakavatott vezetésével ma már oly mértékben előrehaladtak, hogy a Millennium park kibővítésének befejezése csak napok kérdése s ugyancsak az ő érdemük a mintaszerű városi kertészet és faiskola létesítése, mely mind-mind csak előkészület a városi köztemető és a vízvezetéki védművek területének egyesületünk által inaugurált parkozásához és díszítéséhez.

Mindezen munkálatok tekintetében kiváló segítő társat nyertek a nevezettek Sággy István károni földbirtokosban az egyesület kertészeti vezetőjében, ki tudásával, szakértelemével és áldozatkészségével ugy az egyesületnek, mint a város vezetőségének mindig rendelkezésére áll.

Sajnos a háborus idők okozta gazdasági összeomlás az egyesületnek hadikölcsönökbe fektetett törzsvagyonát megsemmisítette ugyan, de az a szellem, mely az elődök példáján indulva egyesületünk minden tagját meghihlette, él még a lelkekben a mindent megmozgat az iránt, hogy városunkat társadalmi hozzájárulás segítségével, — ha csupán eszmék és ötletek adásával is — szebbé, hiresebbé és kedvesebbé tegye a többi vidéki városoknál. Adja Isten, hogy úgy legyen!

MEGÉPÜL AZ OLADI KILÁTÓ

*Az oladi kilátó épületének tervrajza. IV. 430. b MNL VaML
A Szombathelyi Járás Főszolgabirójának iratai. Közig. ir. 2644/1936.*

Május 10-én avatják fel az oladi dombon lévő kilátótornyot

A szombathelyi szépitő egyesület közgyűlése

A szombathelyi szépitő egyesület vasárnap délelőtt tartotta meg ezévi rendes közgyűlését népes érdeklődés mellett.

Ország h László dr. vm. tiszti főügyész elnöki megnyitó beszédében bejelentette, hogy Herbst Géza ny. alispán az egyesületnél vállalt elnöki tisztségéről lemondott. A továbbiakban az egyesület mult évi munkáját vázolta. Rámutatott a város virágosításának és parkosításának eredményeire és örömmel közölte, hogy az egyesület iniciatívájára lebontották a vasuti állomásának a Széll Kálmán utcával szemben állott barakk-épületeit, amely régi szépséghibája volt a városnak s amelynek helyét most rövidesen virágosított terület foglalja el. — Kegyelettel emlékezett meg az egyesület elhunyt két lelkes tagjáról, Tauber Sándor dr. prelátus kanonokról és Greisinger Ottónéről, akiknek emléket jegyzőkönyv-Tagjai között tartják nyilván az egyesület két Szombathelyről eltávozott tagját: Steiner Miklós csornai-premontrei prelátust és Dabasi Géza ny. törvényszéki tanácselnököt.

Merényi László a pénztárosi jelentést terjesztette elő a felügyelőbizottság jelentésével együtt, amelyeket a közgyűlés elfogadott.

Ezután a a tisztújításra került a sor, amelynek eredménye a következő: elnök: Ország h László dr., alelnök: Sághy István, ügyvezető igazgató: Biczó Elemér, titkár: Swierkevit z Róbert, jegyző: Tuboly Lajos, pénztáros: Merényi László, ügyész: Stadler Izidor dr. Számvizsgálók: Szikszay Antal, Fóth Kálmán és Havas Imre dr. Választottak ezenkívül 15 tagból álló választmányt.

A tisztújítás után Ország h László bejelentette a közgyűlésnek, hogy a szépitő egyesület által épített kilátótorny az oladi domb északi szélén elkészült s azt május 10-én ünnepélyes keretek között avatják fel. Az ünnepségre bejelentették érkezésüket Kozma Miklós

belügyminiszter, a szombathelyi kerület képviselője, Ferenc bajor kir. herceg s kívülük a vármegye és város életének előkelőségei, a honvédségnek és a társadalmi egyesületeknek a képviselői. Az ünnepség részletes programját egy a közeli napokban tartandó értekezleten állapítják meg.

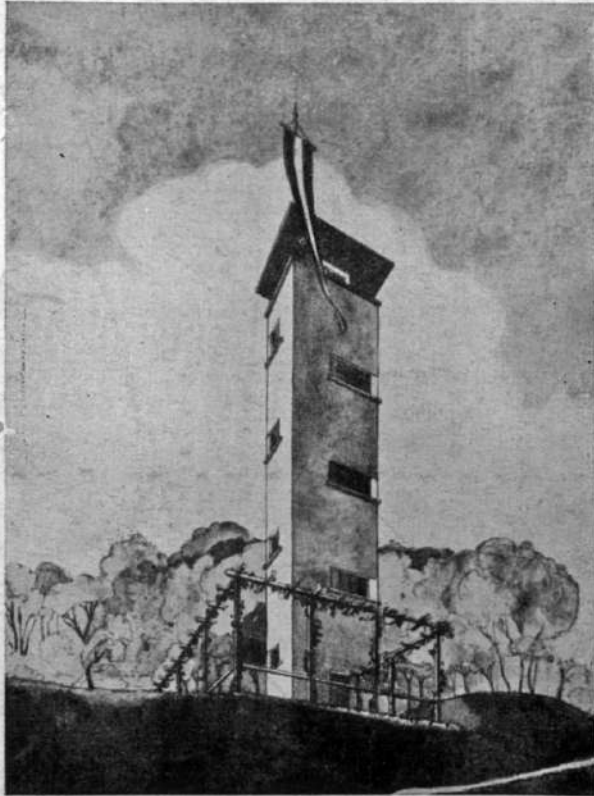
Alapos és beható megbeszélés tárgyát képezte a kilátótorny látogatási díjának megállapítása. A közgyűlés végül is elhatározta, hogy 20 filléres blokk-rendszerű belépőjegyeket bocsájt ki, ezenkívül levelezőlapokat nyomat a kilátótorny látképével, amelyeket szintén 20 filléres árban hoz forgalomba s amely szintén belépőjeggyül szolgálhat. Ennek a levelezőlapnak főként az ünnepélyes alkalmakkor és nagyobb idegenforgalom idején lesz jelentősége. A várost látogató idegenek — ugyanis — a toronyór pecsétjével ellátott levelezőlapokkal jogot nyernek a toronyba való belépésre, azután pedig postára adhatják. Elhatározták, hogy

iskolák tömege látogatására egészen minimális egységárat

fognak megállapítani, a szegénysorsu tanulók bevitelére pedig az iskola-igazgatók diszkrécionális jogot nyernek.

Ország h László dr. sürgette a taglétszám szaporítását, majd Geist Jenő indítványára elhatározták, hogy szombathelyi hölgyeket kérnek fel arra, hogy még az ünnepélyes felavatás előtt tagokat verbuváljanak az egyesületnek. Elhatározta még az egyesület, hogy a kilátótornyhoz vezető 150 lépcsőhöz figyelmeztető táblákat alkalmaz, továbbá, hogy szavatossági biztosítást köt baleset esetére. Végül megállapították, hogy a torony keleti falába elhelyezendő márványtáblára a következő szöveget vésetik:

— A Szombathelyi Szépitő Egyesület 50 éves fennállásának emlékére 1935-ben építette.

**A szombathelyi Szépítő-Egyesület
50 éves jubileumi kilátótornya**

Fejlődjön is, szépüljön is Szombathely

Egylet alakult

A városi tanács vb jóváhagyta egy új társadalmi szervezet, a Szombathelyi Szépitő Egylet alapszabályát. Az egyesület előkészítő bizottsága megkezdte a tagtoborzást. Még az idén meg akarják tartani az egylet alakuló ülését. Hívnak, várnak, kérnek minden Szombathelyt szerető, szülővárosáért, lakóhelyéért tenni és áldozni kész embert, fiatalokat, idősebbeket, nőket, férfiakat.

„Az egyesület célja és feladata Szombathely szépítése, a város lakóiban a szocialista haza és a város szeretetének ápolása, a lakók érdeklődésének felkeltése, történelmi, régészeti és természeti értékeinek megőrzése és gyarapítása, a köztisztaság, közegészségügy értékeinek előmozdítása. Az egyesület tagjai Szombathely város általános rendezési és zöldövezeti tervének megvalósításában tevékenyen közreműködnek...

„Az egyesület tagja lehet minden magyar állampolgár, aki az egyesület célkitűzéseivel egyetért, az alapszabályt magára nézve kötelezőnek elismeri, a tagsági díjat rendszeresen fizeti” — olvashatjuk az alapszabály különböző bekezdéseiben. Az egyesület tagjainak tagsági díja évenként húsz forinttól száz forintig, jogi személyek tagsági díja évenként ötszáz forinttól ötezer forintig váltakozhat, kiskorúak részvételi díja évenként két forint. A „től-ig” tetszés szerinti felajánlás dolga. A tagsági díj részletezése egyben válasz arra is, kiknek a jelentkezésre számíthatnak.

Mire fordítják a tagsági díjat?

Propaganda-anyag előállítására, terjesztésére (például a város parkjairól, értékeiről, szépségeiről kiadványok, levelezőlapok készítése, felhívás azok védelmére stb.) a tagdíjkból járulnak alkalmanként hozzá szobrok felállításához, egyéb létesítmények költségeihez. Védnökséget vállalhatnak parkok, terek, utcák felett (kiszáradt fák helyett újakat ültetnek, padokat pótolnak, virágosítanak). Segítik például külterületek, városrészek lakóit parkosítási, virágosítási tervek készítésében, megvalósításában, de gyárakat, üzemeket, intézményeket is. Ezer helye lesz a pénznek.

Az egylet a lokálpatriótizmusból fakadó városfejlesztés fóruma. Szakbizottságai — zöldterületi, közlekedési-forgalmi, műem-

lékvédelmi, növényápolási stb. — alkalmanként a városi tanács vb szakbizottságaiként is működnek, valahányszor a vb feladatokkal bízza meg őket. Szervezik a városfejlesztési tervek valóra váltásához a társadalmi erőket. De nemcsak kimondottan építő munkában várják a leendő tagság közreműködését, hanem a célok melletti elvi, erkölcsi kiállásban, az emberek gondolkozásmódjának formálásában, értékeink megőrzésének elősegítésében is. A parkok rongálói ma például annyi kárt okoznak, amiből évente egy hektárnyi új parkot lehetne létrehozni. Céljuk arra is oktatni, nevelni, hogy ami szép, jó, hasznos, legyen egészséges lakás. Jó út, park, virág, járda, fürdő, bármi, életünket hosszabbítja meg, teszi szebbé, kulturáltabbá. Aki segíti a gondolatok megértését, társadalmilag hasznos munkát végez, jó ügyet szolgál.

„Még eldöntetlen kérdés — írja egy neves tudós —, hogy századunk civilizációja milyen fokon és milyen mértékben válik századunk kultúrájává. A lehetőségek adottak ehhez, de a megvalósítás a társadalom erőinek aktív közreműködésén múlik”. Azt akarja az egylet, hogy századunk, városunk civilizációjából minél több, minél előbb kultúrává válhasson a város lakói közreműködésével.

A szavak elhangzottak, tettekbe a sor! Most újra elvállk, milyen fokon, milyen mértékben tudjuk mi, a város lakói megismételni annyi nagy eredményt hozó, szépemlékű kiállításunkat az áldozat és a tettek mezején.

Az egyletet a Hazafias Népfront

városi elnöksége, bizottsági tagjai segítségével az előkészítő társadalmi bizottság szervezi. Bár igyekeznek a lehető legtöbb emberhez, vállalathoz, szervezethez, intézményhez eljutni, az idő rövidege, korlátozott anyagi lehetőségeik miatt nem lesz módjuk a város 84 ezer lakójához nyomtatott felhívást, alapszabályt, belépési nyilatkozatot eljuttatni. Kérik ezért az érdeklődő, a várost szerető lakosságot, üzemeit, szervezeteket vezetőit, ez év december 10-ig keressék fel a városi népfront titkárságát (Honvéd tér 2.) ahol kérdéseikre a választ, s a belépéshez szükséges nyomtatványokat megkapják.

Vágvölgyi László

HECKENAST JÁNOS:

SZOMBATHELY VÁROS ZÖLDTERÜLETEI ÉS ZÖLDÖVEZETI TERVE

Korunk az urbanizáció kora. A városok nagysága és száma rohamosan növekszik. A megnövekedett kiterjedésű városok belső területei egyre inkább elszakadnak az összefüggő erdőségektől, a mezőgazdaságilag művelt földektől, rétektől, búzatábláktól, a zöldellő tájtól. A város központi területei, a városok általában a települések legrégebben beépült részei, gyakran középkori eredetűek. Amikor keletkeztek, a városfalak szorító abróncsain belül sűrűn, szinte egymásnak támaszkodva emelték a házakat, közöttük keskeny zegzugos utcákkal, *fasorok és kertek nélkül*. A középkori város minden zsúfoltsága ellenére sem érezte olyan erősen a zöldterület hiányát, mint napjaink egy-egy régen létesült városmagja, mert a középkori városlakó, amint felment a városfalakra vagy kilépett az erődítmény kapuján és áthaladt a települést övező vizesárok felett ívelő hídon, azonnal vadvirággal kedveskedő rétek, lágyan hullámzó gabonatáblák, zöldlombú erdők látványában gyönyörködhetett, illetve élményével találkozhatott. A történeti városok az idők folyamán átépültek, *beépítettségük azonban legtöbbször nem lazult*, sőt a fejlettebb építéstechnika általánossá válásával az egyre magasabbra növekvő házak építése miatt még kedvezőlenebbé vált.

A XIX. század folyamán kapitalizálódó városok körül — némelyik nagyvárosnál pedig még előbb is —, a városfalakon kívül is egyre-másra emelkedtek a házak, zömmel igénytelen proletárlakások és ipari létesítmények. Amikor a belső mag és a körülvevő településgyűrű közötti kapcsolatot, forgalmat akadályozták a városfalak és vizesárok, az előbbieket lebontották, az utóbbiakat pedig feltöltötték. Ahol ezek helyén parkokat vagy tágas méretű fasoros utcákat telepítettek (például Bécs, Graz, Krakkó), ott viszonylagos enyhülés következett be a zsúfoltságban és levegőtlenységben. Sajnos, a városok zömében a városfalak helyett füstös városnegyedek voltak minden eddiginél szélesebb és nehezebben lazítható gyűrűt a történelmi belvárosok köré. A kialakult helyzetnek elsősorban nem az egészségtelenségére, forgalmi nehézségeire, hanem kietlenségére, csúfságára figyeltek fel leginkább. Európa-szerte *szépitő egyesületek alakultak*, általában alulról jövő kezdeményezésre, a városi polgárság lokálpatriotizmusára alapozva. Fő célkitűzésük a város külső megjelenésének csinosítása, szepőlőnek javíthatása volt, elsősorban az utcák fásításával és parkok létesítésével. A múlt század második felében és a századfordulón számos lelkesen működő város-

szépítő egyesületnek sok európai város köszönheti legértékesebb zöldterületeit. A városok erőteljes területi növekedése folytán az akkor létesített fásítások, parkosítások ma általában a városközpontban, vagy az azt övező közvetlen gyűrűben találhatók, érett, kiterjedtebb növényállománnyal, árnyas sétányokkal, erős gyökérzetű gyepszönyegekkel. A városszerkezetben elfoglalt helyükben és kiteljesedtségükben rejlik különös értékük. A szépítő egyesületek törekvéseit pár évtizedes késéssel általában a városok hivatalos vezetése is magáévá tette és a zöldterületek létesítésének kérdését a városépítési bizottságok, illetve szervek kezébe utalta.

Napjaink komplex urbanisztikai szemlélete nemcsak szépítő, gyönyörköd-tető szerepet szán a városban belüli növényzetnek, hanem rendkívül sok feladat megoldására tudatosan alkalmazza. Amikor a csinosítás szándékával zöldterületeket telepítettek, ezek növényállománya természetesen a városokat nemcsak díszítette, hanem az összes, ma már tudatosan is reá hárított szerepkört önmagától, a létesítőknek külön erre irányuló szándéka nélkül betöltötte és betölti azóta is, napjainkban is.

A növényzet rendeltetése a városban nagyon sokrétű: egészségvédelmi, társadalmi, település-szerkezeti, városképi, termelési alapfunkcióit különböztetjük meg, bár ezek többnyire együttesen, komplexen érvényesülnek.

A zöld létesítmények egészségvédelmi szerepe a legfontosabb. A növényzetel borított területek kedvező feltételeket teremtenek a város helyi klimatikus viszonyaiban, annak szélsőségeit kiegyenlítik, kellően telepítve szélvédeltséget biztosítanak, por-, korom- és egyéb levegőszennyeződések mechanikai szűrését elvégzik, az ipari tevékenység során keletkező gázok felhigulását, a levegő kémiai és biológiai tisztulását biztosítják, felfogják és tompítják az éles, kellemetlen zajokat, elősegítik a felszíni vizek elnyelődését és akadályozzák a tűz továbbterjedését, a szél által hordott szabad port, kormot megkötik, a porképződést pedig megakadályozzák.

A helyi kedvező klimatikus viszonyokat a növényzet részint azáltal biztosítja, hogy beárnyékolja a terepet és így megakadályozza a talaj erős felmelegedését, másrészt csökkenti az éjjeli hőkisugárzást, ezáltal a talaj közelében levő levegőréteg hőingadozása is csökken. A fentiek következtében a nappali levegőhőmérséklet 1,5 méteres talajszint feletti magasságban 3,5°C-kal, 0,5 méter magasságban 5°C-kal alacsonyabb értéket mutat, mint az általános érték. A növények között télen magasabb, nyáron alacsonyabb a hőmérséklet, mint az épületek között, a nyári hőmérsékletkülönbség eléri a 10–15%-ot is. Az így kialakult helyzet levegőáramlást idéz elő forró, szélcsendes időben is.

Ligetek, parkok, kertek mélyén a szél eredeti sebességéből 40–70%-ot veszít. A szélvédő erdősávok szelet mérséklő hatása a faszor magasságának ötszöröse, szélességét tekintve pedig 15–20-szorosa. A növényzettel borított területek legfontosabb szerepe az a biokémiai tevékenység, hogy a levegőből széndioxidot vonnak el és oxigént bocsátanak ki magukból.

A növényzet hangelyelő és hangvisszaverő képességével korlátozza a zaj terjedését és mérsékli erejét. A lombos fák és cserjék a rájuk eső hangenergia 24–26%-át elnyelik, 74–76%-át szétszórta visszaverik. Az álló ember fülének magasságában végzett mérések szerint a növényzet nélküli, magas épületekkel beépített utcában átlagban ötször nagyobb a zaj, mint ugyanolyan beépítésű faszoros utcában. A levegőmozgásra létrejövő, a lombmozgásból származó zajszint, az apróbb zörejeket magába foglalva, hangfedést eredményez.

A zöldterületek társadalmi szerepe az, hogy a hozzájuk kapcsolódó lakó-épületek, ipari, kulturális, egészségügyi, oktatási, testnevelési létesítmények használói számára pszichológiailag is és fiziológiailag is kedvező körülményeket teremtsenek a lakásban élés, a munka, a nevelés, a gyógyulás és a szórakozás terén. Biztosítják a napi munkából az emberi szervezet számára nélkülözhetetlen kikapcsolódást és a dolgozók egyoldalú igénybevételének (zárt helyiségben való tartózkodás, ülő vagy álló munkakörülmény, meleg vagy hideg munkahely, túlzott fizikai vagy szellemi igénybevétel stb.) kiegyenlítését.

A települések szerkezetében elsősorban tagoló, tájékozódást megkönnyítő, forgalmat terelő szerepe van a parkoknak, fasoroknak, sétányoknak.

A növényzet városképet formáló szerepe rendkívül gazdag változatokban jelentkezik — mindenekelőtt az építészeti téralakítás jelentős eleme, a teret növelheti, szűkítheti, önmagán belül tagolhatja, bizonyos motívumait kiemelheti, kedvezőtlen pontjait takarhatja. Eles kontrasztok¹ feloldásával egyik építészeti motívumtól a másikhoz átmenetet biztosíthat. Ritmizálhatja az utcákat, tereket, változatosságot vihet az egyhangúságba, háttérrel adhat emlékműveknek, előteret épületeknek.

Termelési szempontból mint gyümölcs-, zöldség- és virágtermelő területnek van komoly szerepe a város lakóinak ellátása szempontjából.

A városban levő növényzettel fedett területek igénybevehetőségük tekintetében különböznek egymástól. Amikor fel akarjuk mérni egy adott település zöldterületi helyzetét, el kell határolnunk egymástól a korlátlan közhasználatú zöldterületeket (városi erdők, erdőparkok, közparkok, fásított terek, fasorokkal ellátott utak, sétányok), a korlátozott közhasználatú zöldterületeket (lakóházak köré telepített növényzet, sportterületek, arborétumok és botanikus kertek, romkertek és szabadtéri múzeumok, kiállítási területek, állatkertek) és a közhasználat elől elzárt zöldterületeket (óvodák, iskolák, kórházak, szanatóriumok, üdülők és egyéb közintézmények, továbbá üzemek parkjai, kertjei, családi lakóházak kertjei, kertszetek, gyümölcsösök és körülkerített védőterületek).

A város tényleges, teljes értékű zöldterület-ellátottságának mértékét a korlátlan közhasználatú zöldterület nagysága, jellege és elhelyezkedése határozza meg, bár az egyéb zöldterületeknek is jelentős szerepük van a települések egészséges klímájának megteremtésében és esetenként a településszerkezet és a városkép kialakításában is, társadalmi szerepük azonban korlátozott, vagy egyáltalában nincs.

A hazai városok zöldterületi helyzete általában kedvezőbben alakult, mint az általános európai összkép. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a magyar városfejlődés sohasem volt olyan zárt és tömör jellegű, mint a nyugat-európai, tehát a történelmi városok lazább beépítésű, szélesebb, gyakran térre öblösödő utcáik révén városközponttá válásuk idején helyet tudtak adni a növényzetnek. Másrészt az általános európai kapitalizálódás nyomán meginduló nagyon erőteljes, de teljesen rendszertelen és zsúfoltságot eredményezett városiasodás a hazai kapitalista fejlődés késői elindulása folytán nálunk nagy késéssel jelentkezett, és sokkal kevésbé volt alkalma és ideje a hagyományos városképet romboló és a tömört, sivar proletár külvárosokat létrehozó tevékenységének kibontakoztatására.

A XVIII. század végi falusias jellegű Szombathely utcái és terei teljesen burkolatlanok és fásítatlanok voltak. Fák és bokros ligetek csak a Gyöngyös patak partján zöldeltek. A patak vize több szigetet zárt közre, vizét malmok

gátjai duzzasztották magasra. A vízbőség következtében valóságos erdőség övezte a folyócskát.²

A várost nyugatról övező dombok szőlőkkel voltak betelepítve, néhol gyümölcsösökkel tarkítva.³

A XIX. század közepén a város két nagyobb összefüggő zöldterülettel rendelkezett mindössze, a *Práterrel és a Kis Práterrel*, ezek is a Gyöngyös mentén virítottak. A Kis Práter a Tolbuhin utcától északra, a patak és árapasztó csatornája által közrefogott szigeten terült el, míg a Práter a volt ferences rendház kertjétől a Gyöngyös déli partja mentén húzódott Szöllős irányába. A Práter közepe táján a Gyöngyösre rátelepülve működött egy malom mellett a város uszodája. Magában a parkban álltak a népszórakoztató mutatványosok bódéi és a körhinta is. A Prátertől délre a század második felében alakult ki a Brenner család magánparkja.

A XIX. század közepén utcák és terek vonatkozásában semmit sem változott a kép, pedig a város 1838-ban *Turkovics János* bíró indítványára úgynevezett „*csinoságra ügyelő bizottságot*” szervezett. Ma már nem lehet eldönteni, hogy a „város külső alakjára nézve a bátorságost, szűkségest, hasznost, kényelmet, és díszet célul véve” tevékenykedő bizottságnak köszönhető-e, hogy fákkal, zömmel jegenyékkal övezték a század közepéig a város határát és jegenyésort ültettek a Perint mentén is, továbbá, hogy fásították a Kálvária környéki és díszfákat ültettek néhány szőlőben is. A Templom tér és a Karcica közötti részt valószínűleg a püspökség fásította.⁴

1864-ben Szombathely vezetősége *Dobrovics Ferenc* mérnökkel és *Hötl József* építésszel elkészítette a város első szabályozási tervét, amit a közgyűlés 1865. január 12-i ülésén elfogadottnak nyilvánított. Mivel a tervnek nyoma veszett és részletes leírásával sem rendelkezünk, nem lehet megállapítani, hogy tartalmazott-e intézkedéseket vagy javaslatokat a település zöldterületeit illetően.

Az első komolyabb fásítást az 1860-as évek elején *Stallner Ferenc* városbíró és *Skényi József* végezték el, amikor a mai Gagarin út mentén 400 méter hosszú és 60 pár hársfából álló fasort ültettek a hepehupás, vízenyos városi sertéslegelők déli szélén. 1870 körül az utcák az Uri utca (ma Széchenyi István utca) kivételével még mind burkolatlanok és a növényzet teljes hiánya miatt sivarak voltak.⁵

Az első fásított, előkertes utca, a Hegy utca a 80-as évek során jött létre, amikor a gazdagok nagyméretű villái felépültek a 60-as években telepített hársfasor elején. Ekkor egészítették ki egy szakaszon a sétány növényzetét háromsorosra.

1877-ben kezdték meg az árvaház építését (Franz Graber bécsi építész terve szerint) az Ernuszt Kelemen (ma Dózsa György) utcában. *Ezzel megindult azoknak a közintézmény-építkezéseknek a sora, melyeket korlátozott közhasználatú vagy közhasználat elől elzárt parkszerűen telepített zöldterületekkel vettek körül.* (1881-ben Batthyány téri zsinagóga, tervező Ludwig Schöne, 1886–89-ben lovassági laktanya, tervező Pártos Gyula, 1891-ben Emberbaráti Egyesület Kórháza, tervező Brenner János †1908, 1893-ban a Vasmegeyei Kaszinó, tervező Wälder Alajos, 1896-ban evangélikus templom, tervező Ludwig Schöne, gyalogsági laktanya, tervező Erwin Krieger bécsi építész, 1904-ben állami gyermekmenhely, tervező Ybl Lajos, 1906-ban népfürdő a Perint patakon, 1910-ben Fehér Kereszt Egyesület: Gyermekkorháza, tervező Rauscher Miksa; Vakok Intézete, tervezők Hájós Alfréd és Villányi Ármin stb.)

1878—1880-ban felépült az új városháza, a püspöki palotával szemben Hausmann Alajos műegyetemi tanárnak (1847—1906), a késői eklektika legnagyobb magyar építészének tervei szerint. Előtte a Széchenyi István téren (ma Berzsényi Dániel tér) kis nyilvános parkot telepítettek,⁶ melyet 1896-ban, amikor közepére Berzsényi Dániel Kiss György, budapesti művész által mintázott szobrát helyezték el, díszes, tömör lábazatú vasrácskerítéssel szegélyeztek körül, és ezzel magát a díszkertet a közforgalomból kiiktatták.

Az 1880-as évek közepétől a mai SZSE-pálya helyén épült meg a Vasmegyei Sport Egylet 400 méteres kerékpárversenypályája, két klubházzal együtt, és ezzel kialakult Szombathely első, sportcélokat szolgáló zöldterületének alapja.⁷

Szombathely környékén Bogáton, Herényben és Kámonban az 1860-as és 1900-as évek között vetik meg azoknak a díszparkoknak az alapját, melyek az 1950-ben végrehajtott közigazgatási rendezés során a város legértékesebb külső, korlátozott közhasználatú zöldterületeivé váltak. Ezek közül is kiemelkedik gazdagságával a Kámoni Arborétum, melynek első díszfáit Saághy Mihály ültette. Az egzoták módszeres telepítését fia, dr. Saághy István (1865—1945) kezdte meg 1891-ben mintegy 4 hektáros területen. Az első növényeket az akkor még kezdetleges hazai díszfa-kultúra miatt kénytelen volt külföldi faiskolákból hoztatni, mint igazi növénybarát azonban hamarosan hozzálatott a saját csemeteneveléshez. Ennek a ténynek azért volt olyan nagy jelentősége, mert az 1885. év októberében Varasdy Károly akkori polgármester⁸ (később országgyűlési képviselő) által életrehívott Szombathelyi Szépitő Egyesület kertészeti felügyelője lett, és növénykülönlegességekben gazdag csemetekertjéből önzetlenül bocsátotta rendelkezésre a parkok létesítéséhez és utcák fásításához szükséges fiatal növényeket, és rendkívüli szakértelmével biztosította azok szakszerű telepítését és ápolását is.

Szombathely zöldterületi helyzetének alakulásában valóban fordulópontot jelentett a Szombathelyi Szépitő Egyesület megalakulása. „Az Egyesület célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, új sétautak létesítése, a már meglevő sétányok és terek gondozása és fenntartása, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek előmozdítása” volt.⁹

Az egyesület, melynek első elnöke dr. Ajkás Károly (királyi ügyész) és al-elnöke Farkas Ferenc (szemináriumi tanár, 1848—1923) volt, tevékenységét utcáfásításokkal kezdte. Pár év alatt a jól vezetett egylet három holdas faiskolát hozott létre a mai Markusovszky Kórház helyén programjának megvalósítása érdekében. Mivel 1898-ig¹⁰ a fásításokat úgy végezték, hogy az utcák nem voltak szilárd burkolattal ellátva, a szűkebb utcákban telepített vadgesztenye és platán fasorokat az 1898—1901. évi szabályozások folyamán ki kellett vágni és helyettük kevésbé terebélyes gömbakácókat kellett telepíteni, vagy kiemelés után új nyomvonalra kellett egész fasorokat átültetni, mint ahogyan ez az 1887-ben elkészült Paragvári úti sétány esetében történt (1895—97). (A Paragvári úti sétány a Szépitő Egyesület első jelentős alkotása volt, amit Gaár Friyes és Kronecker József indítványára valósítottak meg.)

Szombathely 1896. május 9-én ünnepelte meg a milléneumi évfordulót. Az ünnepségek kapcsán kezdte meg a Szépitő Egyesület Kőfalvy Vidor szorgalmazására a Millenáris park (ma Tanácsköztársaság liget) kialakításának előkészítő munkálatait, és még ugyanebben az évben elfogadta a Szent István park (ma

Jókai park) létesítésének tervét. 1897 tavaszára az *Ezredévi park* földmunkája teljesen elkészült, a tél beálltáig pedig az összes növény telepítésével is végeztek.

1897. február 21-én az előző évben elhunyt dr. Ajkás Károly helyett *Farkas Ferencet* választotta meg az egyesület közgyűlése elnöknek és *Siemenszky Kálmánt* alelnöknek. Az ő lelkes működésük eredményeként *Ehen Gyula* (1853—1932) akkori polgármester,¹¹ hazánk egyik legjelentősebb urbanistája segítségével¹² jött létre 1899 tavaszára a városnak talán napjainkban is legszebb zöld-

1. sz. ábra

A Jókai-park (azelőtt Szent István-park) részlete. A századfordulón ültetett változatos növényzete azóta kiterjedtebbé és fokozottan értékessé vált.

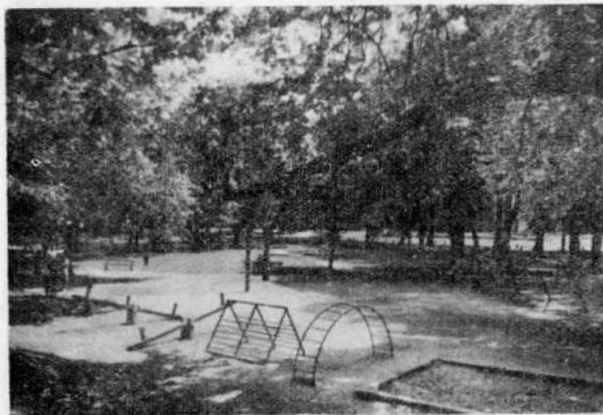
területe, a *Szent István park* (lásd 1. ábra) *Hein János* budapesti tájkertész tervei szerint. Az egyesületnek csak mindössze 300 Ft-jába került a parképítés, mert *Farkas Ferenc* felkereste a bogáti uradalom, a körmendi hercegség és *Horváth Miklós* bögötei földbirtokos kertészeteit, ahonnan legnagyobbbrészt díjtalanul kerültek a legkülönbözőbb értékes dísfák új helyükre. A park közepe táján a domb tetején 1898—99-ben felépült a víztorony *Kolbenheyer Viktor* tervei szerint, így ennek a résznek a parkosítását is tervbe vették és szinte az építkezéssel együtt fejezték be a terület rendezését. Még az 1898-as év folyamán fásított sétányokat építettek ki a Szent István parktól délre a Bagolyvárig és északra a Millenáris parkig, melyet ugyanezen évben bővítettek az Árpád útig. *Rendezték a Perinten átívelő betonhid közvetlen környékét* (ma Szabadság tér), *ahonnan elhordatták a „kanászdombot”*. (A terület parkosításával csak jóval később foglalkozott a város.)

1899-ben a mai *Zsira* Lajos utca mentén, az 1896-ban felépült *gyalogsgági laktanya* (ma *Remix*) hatalmas udvarát fásították, rendezték és dísfakkal telepítették a Kis Prátertől északra eső Gyöngyös-partot, (ma *Pável Ágoston* sétány), és a városi hatósággal közösen szeder- és vadgesztenyefákkal szegélyezték a volt *Faludi-téglagyárhoz* kivezető utat (ma *Erdei iskolai út*), az *Árpád* sétaút külső szakaszát, és szederfákat ültettek a hegy felett elvonuló utak mentén is.

1902-ben a Sugár út mentén *Éhen Gyula* polgármester szervezésével és az egyesület támogatásával létrehozták a *Deák ligetet* (a mai Savaria út menti Múzeum park). A helyén levő téglavetőgödrök betömése és a terület parkosítása 8 nap alatt bonyolódott le. 1902-ben készült el az akkori vágóhíd mellett az 1200 négyszögöl kiterjedésű *gyermekkert* is. Az *Éhen Gyula* által kiharcolt új pályaudvarépület is a századfordulón készült el *Posel Gusztáv* tervezésében, előtte a város alacsony növényzettel parkosított teret alakított ki (a mai *Éhen Gyula tér* északi kétharmad részén). Ez idő tájt készült el a mai Savaria út város felőli végén az a szép kis park is, amelyik a Kovács-szálló (ma Savaria Nagyszálló) felépítésével szűnt meg.

1902-től 1914-ig *Brenner Tóbiás* volt a város polgármestere, aki a Prátértől délre eső magánparkjából nagyvonalú áldozatkészséggel megnyitotta a város közönsége előtt a Gyöngyös-parti sétányt.

Még 1887-ben vette fel munkatervébe a szépítő egyesület a városliget kiépítését *dr. Kronecker József* indítványára. A Városliget (ma Pelikán park, szovjet hősi temető és az ezektől északra a városi strandfürdőig terjedő és dél felé az MTH iskoláig nyúló terület) 1887-től 1902-ig viszonylag lassan épült ki a terület rendkívül mély fekvése és nagy terjedelme miatt (lásd 2. ábra). A

2. sz. ábra

Pelikán-park (azelőtt *Városliget*) részlete a játszótérrel, mely 1945 után létesült.

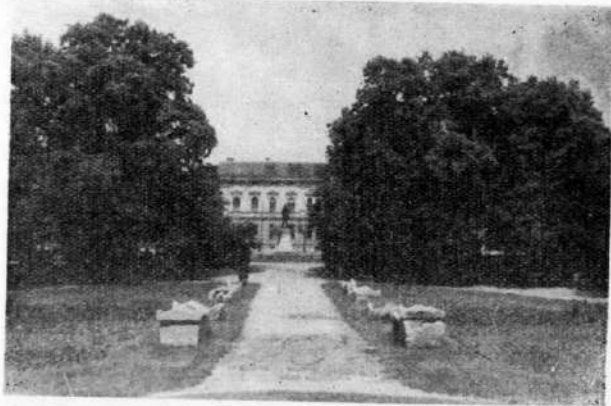
Városliget befejező és utómunkálatai az egyesület új elnökének, *Kárpáti Kelemennek* (premontrei tanár, régész, nyelvész, néprajzkutató és politikus) és új alelnökének, *Gáir Frigyesnek* (kir. közjegyző), majd 1904-ben bekövetkezett halála után *Rauscher Miksa* (építész) alelnöknek irányításával zajlottak le.

Kárpáti Kelemen a *Szombathelyi Szépítő Egyesületnek* és a helyi kulturális életnek a legjelesebb egyénisége volt a századfordulón. (1913. április 6-ig volt a szépítő egyesület elnöke.) 1905. április 16-án terjesztette az egyesület közgyűlése elé nagyszabású terveit a Császtói erdő parkosítására, a hozzá kivezető sétányok létesítésére és a „Virágos Szombathely” mozgalom megszervezésére

vonatkozólag. 1911-ig évenként több mint 100 fát ültettek a várostól mintegy 1,5 km-nyire nyugatra fekvő császtói letarolt erdőterületen és több száz bokrot (1910-ben például 115 fát és 600 bokrot). Annak ellenére, hogy a hozzávezető fásított sétaútnak szánt területet a város nem tudta megszerezni, a „Népliget” — ahogyan az erdőparkot akkor nevezték — sok látogatót vonzott, különösen vasárnapokon és munkaszüneti napokon. 1910-ben az egyesület Kárpáti Kelemen javaslatára a „Felsőhegy” alatti gyalogösvényt széles, fásított, sétányá építtette ki és az út mentén padokat helyeztetett el. Ez az út ma kiszélesítve Kárpáti Kelemen nevét viseli. 1905-ben a Szent István parkban a víztorony tövében kilátóteraszt készítettek, ez alatt pedig felépült a kioszk könnyed, mozgalmalmas tömegű épülete Rauscher Miksa tervei szerint. (Sajnálatos módon a nyári vendéglőt a város olyan magas összegért adta ki bérbé, hogy volt olyan esztendő, hogy nem akadt bérlője.)

A várostól nyugati irányban levő erdőkoszorú szélén építették fel 1906—1907-ben az *Erdei Iskolát*, mely az ország első ilyen jellegű létesítménye volt.¹³ Az iskola létrehozása mutatja, hogy a város vezetői a növényzet szépítő hatása mellett nagyon hamar helyesen értékelték a zöldterületek közegészségügyi jelentőségét is.

1901-ben állították fel a Deák ligetben *Horváth Boldizsár szobrát*,¹⁴ melyet a szombathelyi születésű *Tóth István* készített. 1905—1908 között pedig felépült ugyanitt az 1899. év végén alakult *Vasvármegyei Kultúregylet* buzgó és fáradhatatlan tevékenysége és a helyi iparosok áldozatkészsége nyomán a *múzeum*.¹⁵ (tervező: *Czigler Győző*).¹⁶ A park ekkor nyerte el apróságoktól eltekintve mai alakját, melyet már csak az épület 1909—1910 közötti években kultúrteremmel történt megtoldása és a főbejárat előtti utat szegélyező római kori emlékek elhelyezése módosított. (A kultúrterem tervét *Waldner Gyula* készítette.) (Lásd 3. ábra.) A liget mentén az ekkortájt a Gyöngyös patakra telepített hattyúk számára kis öblökbe házakat helyeztek el.

3. sz. ábra
A múzeum előtti park részlete a főútvonallal és az azt szegélyező római maradványokkal.

1909-ben állították fel a székesegyházzal szemben *Szily Jánosnak, Szombathely első püspökének a szobrát*, melyet szintén *Tóth István* alkotott. A szobor köré a szépitő egyesület költségén még az év folyamán *Egerváry Miklós* javaslatára a szomszédos *Berzsenyi-szobrot* övező díszparkhoz hasonlót készítettek. A szobor két oldalán őrt álló ezüsfenyők azóta hatalmassá nőttek és nagyszerűen oldják az ünnepélyes tér szigorúságát.

1848-ban már állott a Középhegy legdélibb pontján a „*Bagolyvár*” nevű kastélyszerű épület, melyet az 1910-es év előtt bővítettek *Wälder Gyula* tervei szerint, és a környezetével együtt — melyet gondosan parkosítottak — elnyerte mai alakját. A szépitő egyesület 1912. február 2-án megtartott közgyűlése *dr. Ország (Pekker) László* hozzászólásával vált igen jelentőssé. A hozzászólás kérte a *Milleneumi park* kibővítését északi irányban egészen a századfordulón telepített városi faiskoláig. Ezen a mintegy 12 000 négyszögölnyi helyen kiállítási területet, gyermekjátszótereket és népiünnepélyek megtartására alkalmas ligetet javasolt megvalósítani. A vízművek 20 holdas védőterületén pedig karácsonyfa-telep létesítésének megindítását kérte számos más apróbb indítvány mellett.

1913-tól új rendszerű, kibővített vezetőséggel működött a szépitő egyesület, melynek új elnöke *dr. Herbst Géza* akkori alispán lett, alelnöke *Rauscher Miksa* építész maradt 1935-ig, haláláig. Az új tisztségeket *dr. Pekker (1926-tól Ország) László* mint ügyvezető igazgató, *dr. Saághy István* mint kertészeti felügyelő töltötték be. Az egyesület első megválasztott jegyzője *dr. Gayer Gyula* volt, Vas megye nagy botanikusa. A ragyogó vezetőség azonban az elkövetkező történelmi események miatt nem fejthette ki azt a tevékenységet, ami ötleteik, terveik nyomán Szombathelyt talán az egész európai kontinensnek is egyik legszebben, legérdekesebben parkosított városává tette volna.

Az 1914-ben kitört világháború szörnyű nyomort zúdított az egész országra. Az egyesület csaknem teljes törzsvagyonát hadikölcsönökbe fektette, ami pedig még fennmaradt, azt a világegést követő pénzromlás számolta fel.

A császtói népligetet irtotta a katonaság, az utcaseprők ágseprű készítésére használták fel fiatal nyírfáit, 1914-ben egy része tűz martaléka lett. 1915. június 6-án fájó szívvel kellett elhatároznia az egyesület vezetőségének, hogy az erdőparkot sorsára kell hagyni, mert bizonytalan ideig a fenntartását nem tudják vállalni. (Ez a bizonytalan idő napjainkig tartott.) A belső parkokat azonban szorgalmasan ápolgatták és még a Gyöngyös patak hatyúiról is gondoskodtak. Mint minden bajnak az orvosságát, várták a háború végét, azonban az egyesület mint létesítő szerv már soha többé nem talált magára, egyre inkább csak ötletet adó, a város zöldterületi programját agitációval és javaslatokkal segítő társasággá alakult át. A város is mint gazdasági és produktív organizmus csak lassan, fokozatosan talált magára az első világháború után. A Tanácsköztársaság megbuktatásával tragikus módon elfojtódtak azok a nagyszerű lehetőségek, amiket a felszabaduló, önmagukért alkotó, önmaguknak teremtő népi erők jelentettek volna a zöldterületek létesítése tekintetében is. Az I. világháborúval Szombathelynek egyik jelentős építési korszaka zárult le. A város zártan, minden irányban egyenletesen fejlődött, anélkül, hogy a belőle szerteszét futó utak mentén házsorok csápjait bocsátotta volna ki magából. Ennek a helyes fejlesztési módszernek volt köszönhető, hogy Szombathely szinte teljes egészében közművesített volt. Zöldterületekkel is megfelelően rendelkezett, melyek a település szélei felől nyomultak be a városközpont felé, így magukban hordták egy ideális zöldterületi váz kialakulásának lehetőségét. (Lásd 4. ábra.)

A Korszak egész városépítési tevékenysége azonban magán hordta a századforduló időszakának sajátos bélyegeit is, különösen a belváros arculata árulkodott a kapitalista építési tevékenység szélsőségeiről. Az 1886-ban megalkotott *építési szabályrendelet* sajnos csak annyi megkötést tett a telkek beépíthetőségével kapcsolatban, hogy az udvar legkisebb mérete 4 méter legyen. A telekspekuláció következtében ezzel annyira visszaéltek, hogy néhány 4×4 méteres, a belvárosi házak magassága miatt legtöbb esetben még világítódúvsnak is szűk zugot hagyva számos telket 100 százalékig beépítettek. (Lásd 5. ábra.)

Emek következtében a belvárosi épülettömbök belsejében alig található zöld növény. A következő építési kornak fel lehetett volna oldani ezt az állapotot egy *parkövezet telepítésével a belvárosi mag körül*, hiszen a parkgyűrűnek bizonyos elemeit a szépitő egyesület tevékenysége szerencsére ki is alakította, a két világháború közötti korszak fasizálódó kapitalista rendszerében azonban a város ennek kivitelezésére nem volt képes.

Szombathely zöldövezeti helyzete az elkövetkező periódusban felemás módon alakult, mint ahogyan egész városépítési tevékenysége is.

Az I. világháború után a kényszerű tehetetlenségre kárhóztatott Szombathelyi Szépitő Egyesület legtöbb jelentős javaslatának megvalósítása szocializmust építő, népi demokratikus államunkra várt. Néhány elgondolásuk mégis megvalósulhatott, kisebb részben saját erejükből, nagyjából a városi hatóságok zöldterületi munkája nyomán.

1916-ban elkészült az Árpád utat a rabkertészettel összekötő fasor. 1917—1918-ban dr. Saághy István teleültette saját csemetekertjéből származó, általa parkosításra és utcafásításra egyaránt alkalmasnak talált, zömmel egzotikus fajtákkal a városi faiskolát. A vízmű védőterületén több száz fenyő- és juhar-csemetét ültettek el.

1919—1924. évek között az egyesület további faiskolai telepítéseket végzett dr. Saághy István vezetésével. Biztosítani akarták nemcsak az összes, még növényzet nélküli szombathelyi utcának, de az új köztemetőnek fásítási szükségleteit is. Ez a tevékenység a két világháború közötti szombathelyi utcafásításoknál nagyon értékesnek bizonyult, ennek köszönhető, hogy e korszakban Szombathely az ország legszebben fásított városa lett, és utcáin még ma is olyan növényekkel találkozunk, melyek botanikai ritkaságnak számítanak: a Dimitrov körúton és másutt is páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*), a Savaria úton amerikai ostorfa (*Celtis occidentalis*), a külső Jáki úton kaukázusi szilfa (*Zelkova serrata*), az Arany János utcában sárgafa (*Cladratis lutea*), a Zsirai Lajos utcában — sok más utcával együtt — nemesített galagonyaféleség alkot fasorokat.

1924-ben a város új kertészeti telepet hozott létre az Árpád út és a Kárpáti Kelemen út között. A város fásította az Ehen Gyula teret és megkezdte az új köztemető fásítását is. Az Ezredévi park melletti Nagy Jenő-féle telket pedig végre több mint egy évtizedes huzavona után kisajátították, illetve megvásárolták, ezzel 1925-ben megkezdődhetek a Millenáris-park bővítési munkálatai a megszerzett telken és a vele szomszédos személtlerakó telepen.

1922-ben a város meghirdette Szombathely rendezési tervének pályázatát, melynek Wálder Gyula műegyetemi tanár és Warga László székesfővárosi műszaki főtanácsos által készített elsődíjas terve az idők folyamán elveszett. Fennmaradt azonban a pályamű alapján Niessner Aladár 1923-ban elkészített szabályozási terve. A tervben a város további fejlesztését zömmel családi házak építésével kívánta megoldani a tervező, tehát eleve olyan beépítési móddal, ami

bár rendkívül gazdaságtalan, de egyben biztosítja az otlokók zöldterületi igényét. Szombathely az I. világháborúig zártan és sajnos a benne folyó növényzettelépítési munkák ellenére is túlságosan tömören fejlődött, viszont a két világháború közötti időszakban egészségtelenül szétterült. A terv tulajdonképpen ennek a tendenciának ment utána. A város külső részein több alközpontot irányzott elő, melyekben a különböző közintézményeket hatalmas, szimmetrikus, barokkos módon több tengelyre szervezett parkokban kívánta elhelyezni. Ezek közül a parkba ágyazott alközpontok közül egyik sem valósult meg, de végrehajthatatlannak bizonyult a belváros utcaáttöréseivel történő lazítása is, mert egyetlen tömbátvágást sem tudtak eszközölni. A tervben alkalmazott útátvágások egyébként is kétes értékű eredményeket hoztak volna létre, mert csak a beépíthető utcavonalakat szaporították volna zöldterületek kialakításának lehetősége nélkül.

1927-ben a Szombathelyi Szépítő Egyesület ismét felelevenítette a „Virágos Szombathely” mozgalmat. Ennek megszervezésére külön intéző bizottságot hoztak létre, melyek díjat tűzött ki a legszebben felvirágozott ablakra, illetve házra. A mozgalom, ha nem is volt átütő erejű, 1928–29. évben már szép eredményeket ért el, melyeket a 30-as évek folyamán is sikerült lelkes agitációval fenntartani. 1930-ban befejeződött a Faludi Reálgimnázium épületének kivitelezése. Ennek kapcsán az előtte levő mai Szabadság teret parkosították és később különálló északi részén elhelyezték Magyar László utazó emlékművét, Rumi Rajki István szobrászművésznek és dr. Tóth János építésznek közös alkotását.

1929 őszén felavatták a megye új kórházát, melyet Jakabffy Zoltán országos pályázaton első díjat nyert terve alapján valósítottak meg, a Fehér Kereszt Gyermekkorházának területén az ott meglévő épületet felhasználásával. A már régebben telepített gyermekkorházi parkot 1930 tavaszán hatalmas virágágyakkal egészítették ki.

1932-ben a szépítő egyesület erőteljes szorgalmazására a város vendégházának füvesítése és parkosítása is megkezdődött. Pár év alatt alacsony növényű nyírott bokrokkal szegélyezett gyeptájakat létesítettek, a közepükön egygyári vagy évelő virágokkal díszítve a Paragvári utcában (ma Hámán Kató út), a Faludi Ferenc utcában (ma Petőfi utca), a Hollán Ernő utcában és a Szent Márton utca (ma Tolbuhin út) egy részén. Mindezeknek a munkálatoknak elvégzésében Biczy Elemér városi műszaki tanácsnoknak, aki a városi kerteteknek is vezetője volt, jutott a vezető szerep.

1934-ben javasolta az egyesület a Brenner-telek parkosított részének megvásárlását és nyilvános, közhasználatú zöldterületté alakítását (ma Puskin liget). Ez a javaslat a városi vezetők szándékaival is egyezett és 1935-ben valóban meg is vásárolták. Megszerezték a ferences rendházhoz tartozó telek déli részét is a már erősen elhanyagolódott Práter kiegészítésére (ma Gáyer park). Az új területek megszerzésével pár év alatt két ragyogó közparkot hozott létre a város, hiszen a helyszínen meglévő régi faállomány nagyszerű alapot szolgáltatott ehhez. (Lásd 6. ábra.)

1934-ben határozta el a Szombathelyi Szépítő Egyesület, hogy fennállásának 50. évfordulóját maradandó emlék felállításával ünnepli meg, az oladi dombon kilátótorony felépítésével. A torony terveinek elkészítésére helyi pályázatot hirdettek, melyet Tóth János akkori városi főmérnök nyert meg. Az ő tervei szerint kérték el 1935-ben az építkezést. Az egyesületnek hihetetlenül nagy erőfeszítései, komoly adósságok vállalása árán sikerült felépíteni a ki-

látót, melyet 1936. május 10-én avatott fel dr. Országh László, az egyesület új elnöke.¹⁷

1938—1941 közötti években a *Hefele Menyhért* barokk mester (1716—1791) által tervezett szeminárium épület (ma középiskolás leánykollégium) második bővítése kapcsán előkerült római maradványok feltárásával pompás szabadtéri múzeum épült ki, a később *Járdányi Paulovics István* professzorról, az ásatások vezetőjéről elnevezett romkert. Létesítésében döntő szerepe volt dr. *Géfin Gyula* prelátusnak, a jeles helytörténetkutatónak. Építészeti elemeit *Lux Kálmán*, parkosítási munkáit *Biczay Elemér* értékes munkájának köszönhetjük. A Múzeum-kert létesítésével a város rendkívül értékes, korlátozott közhasználatú zöldterülethez jutott.

6. sz. ábra

Puskín liget részlet. Fát zömmei a századforduló idején telepítették.

1938-ban állították fel a *Rumi Rajki István* szobrászművész munkásságának legjelentősebb alkotásával ékesített *Szent Márton kutat* a volt Domonkos-rendi templom előtt és ennek kapcsán a környező teret ismét parkosították a szép, kétalakos szobor figyelembevételével. 1936-ban elkészítette a mérnöki hivatal *Tóth János* vezetésével — még a városrendezési törvény életbelépése előtt, de számos építkezés nem szerencsés lebonyolódása után — a *belváros új szabályozási tervét*. A részletes szabályozási tervet 1937-ben fogadták el, ennek kapcsán *üdvös határozatok* születtek az utcafásításoknak legalább minimális lehetőségeit tekintve. Az I. világháború utáni szombathelyi városépítési tevékenységben sajnos nem ritka a 10 méter szélességű utca. Az 1937-es határozat kimondta, hogy a jövőben kiépítésre kerülő utcák, ha 100 méternél rövidebbek, legalább 12 méter, ha ennél hosszabbak, legalább 14 méter szélességűek legyenek. Ahol egy- vagy kétemeletes beépítési mód van előírva, ott a tömböket (utcák által körülhatárolt terület) csak keretesen szabad kiépíteni, és a telek mélysége legfeljebb 50%-ig építhető be szárnyépületekkel, és a 35 méternél kisebb mélységű telkeknél a beépítés mélysége nem lépheti túl a 15 métert. Ez-

zel a rendelkezéssel a továbbiakban épülő házak közötti levegőtlenesség megakadályozását és zöldterületek telepítésének lehetőségét teremtették meg. A mérnöki hivatal következetes munkájával, előkertek, beépítési vonalak megfelelő előírásával a családiházak építkezések terén ebben az időszakban néhány értékes zöldbeágyazott lakóterület alakult ki a *Hunyadi út*, a *Gyöngyös utca*, a *Jókai utca* és a *Hadnagy utca környékén*. (Lásd 7. ábra.) A közérdek még fokozottabb figyelembevételével készült el az *1942-es szabályozási terv* (szerző dr. *Tóth János*), mely részletesen és korszerűen foglalkozott a zöldterületek kérdésével is.

7. sz. ábra
A szépen fásított Hadnagy utca.

1938-ig a vízmű védőterületének jelentékeny részét dió- és gesztenyefákkal ültette be a városi kertészet. 1939-ben a város hozzájárult a Színház tér déli részének ideiglenes jellegű rendezéséhez, a kilátótorony szomszédságában pedig nagyobb területet vásárolt, ahol a jövőben olyan *különleges botanikus tájkertet* tervezett *Biczey Elemér* megvalósítani, mely a vasi flórát mutatta volna be, a kilátótoronyhoz pedig szerpentinutat akart kialakítani, amit télen *ródlizásra* és *sípályaként* is fel lehetett volna használni. Mindezekből alig-alig valósult meg valami. 1943-as év folyamán a földmunkákat éppen csak elkezdhették a domboldalon és a városi mérnöki hivatal elkészítette a ródlipálya terveit, de megvalósítására már nem került sor.

Meghiúsult a Szombathelyi Szépitő Egyesület számos jelentős javaslata, pedig a két világháború közötti időszakban sok értékes felvetést tettek lelkes tagjai.

1917-ben *Herbst Géza* indítványozta egy olyan *körsétány* létesítését, amelyk minden már meglévő zöldterületet felfűzött volna és ezzel a növényvel telepített területek valóságos hálózata jött volna létre. 1921-ben dr. *Pekker László* a fontosabb sétautak kiszélesítésével egybekötött felújítását javasolta, 1923-ban megismételte a javaslatát és megtoldotta a „*Wälder-féle*” *téglagyár agyaggyödreinek horgász- és csónakázótóként való kiképzésének* ötletével, Graz

példáját hozva fel mintául. 1925-ben néhány sétány világításának elkészítését sürgette az egyesület. 1927-ben a *Batthyány tér* (ma Majakovszkij tér) és az *Ó-vásártér* (ma Ady Endre tér) parkosításának gondolatát szorgalmazták. 1929-ben a Főtér piramis hársfákkal való fásítását vetették fel. 1930-ban pedig dr. *Nárai Szabó László* bírálta *Szombathely külterjes városépítési tevékenységének színvonalatlanságát*. 1932-ben dr. *Újváry Ede*, akkori polgármester (1930—1941) javasolta a *Színház tér* (ma Március 15. tér) rendezését, dr. *Országh (Pekker) László* pedig a *közforgalom megteremtését a Paragvári út és a hegyterület között*. *Rauscher Miksa* a régi temető műemlékszámba menő sírköveinek megmentését, illetve szabadtéri múzeumban való összegyűjtését kérte, *Greisinger Ottó* pedig a *Perint betonhíd és vashíd közötti szakasza bal partjának sétányosítását indítványozta*. 1933-ban *Steiner Miklós* fűvészkert létesítésére és annak fontosságára hívta fel a figyelmet, különösen a tanuló fiatalok szempontjából, akik nemcsak szabadidejüket tölthetnék ott, hanem biológiai óráikat is. 1934-ben *From Géza* a *Perint medrének és mederoldalainak szabályozását ajánlja megvalósításra* és a Széll Kálmán utca (ma Savaria út) üres telkeinek fenyőfával történő betelepítését.

Szombathely város építési hatóságának a zöldterületek létesítése érdekében tett utolsó lépése a „Wälder-féle” téglagyári terület megvásárolása volt 1943-ban.

A II. világháború egyre erősebben érezte hatását. A front közeledtével mind kevésbé érdekelte a város lakóit a parkok, ligetek szépsége, sokkal inkább és egyre gyakrabban azért keresték fel a környező zöldterületeket, hogy a belváros légibombázásai idején oltalomhoz jussanak.

Szombathelyt a légitámadások erősen megtépték, megsebeztek. 1945 tavaszán a romos város és parkjainak légnyomástól tördelt koronájú fái, bomba-ölcser szaggatta gyepszőnyeget, a temetők kifordult sírhalmi, a patakok felrobbantott hídjai, nagyszerű műemlékek megsemmisülése a fájdalomt keltő pusztítás képét mutatták, de a szörnyű pusztulás felett is diadalmaskodott az élet és a munka.

A háború után, ahogyan az élet megkövetelte, úgy történt minden. Élelem, lakás, forgalom, közművek — ez volt a sorrend. Csak lassan került sor a zöldterületekre. Még 1945-ben betemették a parkok legtátongóbb bombatölcsereit és elszállították a kidőlt fákat. 1946. május 1-re rendbe hozták a Gayer parkot, a Múzeum parkot és a Pelikán parkot, melynek keleti részén a város a fel-szabadító Vörös Hadsereg hősi halottait temette el és emlékművet állított. 1948-ban az 1848-as március 15-i forradalom centenáriuma általános park-felújítást végeztek a városban és a vendég alakulatok által használatba vett zöldterületek kivételével valamennyit jó karba helyezték.

1949-től megindította a *Szombathelyi Erdőgondnokság* a környező erdők jó részének pótlását, melyeket a háború utolsó éveiben és a háború utáni első télen valósággal letaroltak. Ezek az erdősítési munkálatok az 1950-es évek közepéig folytatólagosan mentek végbe az új erdőtelepítések állandó gondozása mellett.

1950-ben közigazgatási rendezést végeztek, és a várossal településileg is egybenőt községek csatlakoztatásával létrejött „Nagy-Szombathely”, mely nemcsak új adófizetőket, lakosokat és ezzel számos, a városiasodás elmaradottságából származó fejlesztési problémát, de zöldterületeket is adott a közösségnek.

A *Kámoni Arborétumra* 1946—1953-ig az erdőgondnokság ügyelt fel. 1953-tól kezdve az *Erdészeti Tudományos Intézet* vette át az arborétum vezetését.

A Kámoni Arborétumot 1950-ben az *Országos Természetvédelmi Tanács természetvédelmi területté nyilvánította*. 1952-ben pedig északi irányban 20 kat. hold területet csatoltak hozzá.

Az 1953-as évben parkosították a város főterét, a *Köztársaság teret*, melynek fásítása ma már bizonyos fokig forgalmi és gépkocsiparkolási gondokat okoz. A liget telepítése azonban az azóta eltelt időszakot tekintve sem volt hiábavaló, hiszen a rendkívül forgalmas téren nemcsak a város leglátogatottabb parkja pompázik, futórózsabokrokkal szegélyezetten, hanem a fásításnak mikroklimatikus szerepe is rendkívül számottevő. Valószínűnek látszik, hogy ha jelenlegi formájában távlatban nem is lesz fenntartható a parkosítás, mivel a felület régi történeti térképezése, burkolása már hitelesen nem állítható vissza — a város főterén (lásd 8. ábra) a növényzet, ha korlátozottabban is, de meg fog maradni.

8. sz. ábra

A parkosított Köztársaság tér. Magasra nőtt növényzete már bizonyos fokú — a beláthatóság szempontjából adódó — forgalmi akadályt jelent. Mikroklimatikus jelentősége azonban vitathatatlan.

1955-ben a Thököly Imre utca és a Zrínyi Ilona utca, továbbá a Vorosilov út és a Rákóczi Ferenc utca által határolt tömb belsejében római kori épületmaradványokra, párkány domborművekre bukkantak egy új építkezés földmunkái kapcsán. Az ekkor elkezdődött ásátás a földkereskég legészakibb fekvésű *Iseumát* hozta napfényre.

1956-ban Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának építési szervei létrehozták az *Ady Endre téri parkot* Péter Lajos városi főmérnök (1954-től) és Holper Ambrus tervei szerint. 1957 tavaszán megkezdődtek a *Jókai park* (azelőtt Szent István park) és 1958-ban a *Tanácsköztársaság liget* (azelőtt Milleneumi park) felújítási munkái. Ez idő tájt építették meg a *szabad-téri színpadot*¹⁸ Vajda László építész tervei szerint a Jókai park Zsirai Lajos utca tengelyétől délre eső részén a szomszédos gyümölcsös hozzákapcsolásával. 1958 májusában a „*Vasi Napok*” alkalmával, mint korlátozott közhasználatú

zöldterület nyitotta meg kapuit a *Kámoni Arborétum* a látogatók előtt. Már a megnyitás évében 3000-en keresték fel, 1962-ben pedig tízezer fölé emelkedett a látogatók száma.

1958-ban Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága megrendelte az *ÉM LAKÓTERV*-nél a város külső területeinek rendezési tervjavaslatát, melyet 1959 év elejére *Károlyi Antal* és munkatársai készítettek el. A tervjavaslat alapján a végrehajtó bizottság több mint 700 db kis családiház-telekre építési tilalmat rendelt el. Ezt követően pedig az Építésügyi Minisztérium megbízást adott a Városépítő és Tervező Vállalatnak Szombathely város általános rendezési terve programjának kidolgozására, Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Építési Osztálya pedig az általános rendezési tervvel kapcsolatos legkülönbözőbb vizsgálatok elvégzésére.¹⁰ Mindezeknek a tervezési munkálatoknak az elvégzésére égetően szükség volt. Az 50-es évek közepétől kezdve a romjaiból talpra állt ország egyre erőteljesebben kezdett építkezni. Erőiből már nemcsak a munkaalkalmat és az életszinvonali bázist jelentő alapvető ipari és egyéb népgazdasági fejlesztésekre futotta, de az élet minden vonalán teret, épített teret követelő igényeinek kielégítésére is. A legkülönbözőbb igények, melyek közül legfontosabbak a lakásigények, olyan nagyméretű építési terv-kenységet indítottak el Szombathelyen is, melyet rendező terv nélkül elvégezni már tovább — hibák kockázata nélkül — nem lehetett.

A tervek így sem tudták teljesen utolérni a lendületes építési folyamatot — talán napjainkban sikerült a terveknek végre előremutatókká válni —, ugyanis a két világháború közötti, városiatlan, szétterülő települési forma alkalmazása széles teret kapott a felszabadulás után is. Kis családi házakkal benépesült övezet fonódott a belváros köré és az üres telkekre kimondott építési tilalom kis híján későn született meg. A Derkovits-városrész már csak viszonylag keskeny, köldökszinórszerű sávval tart kapcsolatot a városmag magasabb, nagyvárosias területével. (Lásd 9. ábra.)

9. sz. ábra

A kép előterében az a családi házas, kertes övezet látszik, mely gyűrűként öleli körül a belvárost. A családi házakon túl a zöldbeágyazott Derkovits lakótelep. A frissen telepített növényzet alacsonyága miatt a házak zöld környezete látéképíleg még nem érvényesül.

A családiházaz övezet létrejöttében némiképpen az vigasztaló, hogy a fásított kertek a rajtuk meghúzódó házakkal is zöld gyűrűt, de sajnos a közhasználat elől elzárt zöldövezeti gyűrűt alkotnak. (Ez az a felemás város- és zöldterületi fejlesztés, amire a két világháború közötti időszak értékelésénél már utalt a jelen tanulmány.)

Az 1959-es év tavaszán elindult az „Építsük—szépítsük Szombathelyt” mozgalom, melynek célja a társadalmi erők széles körű mozgósítása volt a város fejlesztésére. A mozgalom lelkes vezetője Várnai László, a városi tanács vb akkori elnöke volt, Péter Lajos városi főmérnök pedig a meginduló munkák irányítója. Elsőnek a Vas megyei Téglagyári Egyesülés dolgozói csatlakoztak a mozgalomhoz. Megindult az oladi dombon levő kilátó környékének rendezése és a leendő termálfürdő környékének az újraparkosítása. Hogy a társadalmi munkában minél szélesebb körű mozgósítást lehessen elérni, a városi tanács vb 1959. május 10—25-ig a város lakossága elé tárta a „Savaria-Szombathely városfejlesztés

10. sz. ábra

Jókai parki részlet, a felszabadulás óta történt bővítések felé. A Kálvária kápolna alatti domboldalon valószínűsíthető a római kori színház.

tési kiállítás” megrendezésével azokat a célokat, melyek elérése éppen a város legszélesebb rétegeinek érdekében vártak megvalósításra. A kiállítás alatt pedig ankét zajlott le, amelyen dr. Nagy Olivér²⁰ ismertette Szombathely 15 éves városfejlesztési programját. A példamutató tetteknek és az okos felvilágosító szónak megvolt a fogantatja, az év végéig végzett társadalmi munka értéke meghaladta a 900 ezer forintot.

1959 májusában állították fel a főtér folytatásába eső Savaria téren a Savariát kolóniává emelő Claudius császár emlékoszlopát Marton László szobrászművész szobrával és domborművével díszítve. Ezután az év folyamán parkosították az újonnan kialakult kis teret és új játszóterületekkel bővítették a Jókai parkot is a Kálvária-domb tövében (lásd 10. ábra).

1959. júliusában Solt Herbert építész tervei szerint elindultak az új köztemető parképítészeti és hamarosan a növénytelepítési munkái is, 1959 novem-

berében pedig megindultak a *termálfürdő* telepítésének alapját képező *mélyfúrási munkák*, melyeket téli szünet után 1960 februárjában folytattak.

1960 márciusában Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága ismét kiállítást rendezett „*Szombathely fejlődése*” címmel. Május 1-én lezajlott a *Művelődési és Sportház alapkövetétele* és ezzel elindultak Szombathely reprezentatív terének végleges parkosított képét kialakító munkálatok is. 1960 őszére az *Iseum* ásatási munkái — melyek *dr. Szentlélek Tihamér* múzeumigazgató irányításával folytak — elérkeztek a rekonstrukció fázisához. Ezzel egy olyan korszerűen parkosított romterület létesítése vehette kezdetét, mely egy teljesen új belváros-rendezési elgondolást kristályosított ki azóta. 1961-ben *Hajnóczy Gyula* építész tervei szerint helyükre kerültek az *Iseum* domborművei, 1962-ben megkezdődött a helyszíni bemutatóépületek kivitelezése, 1963-ban pedig a befejező építési munkákkal együtt a tereprendezés és a parkosítás készült el a szeptember 8-i megnyitóra.²¹

11. sz. ábra

Az Oladi-klátó körül új fásítás készült.

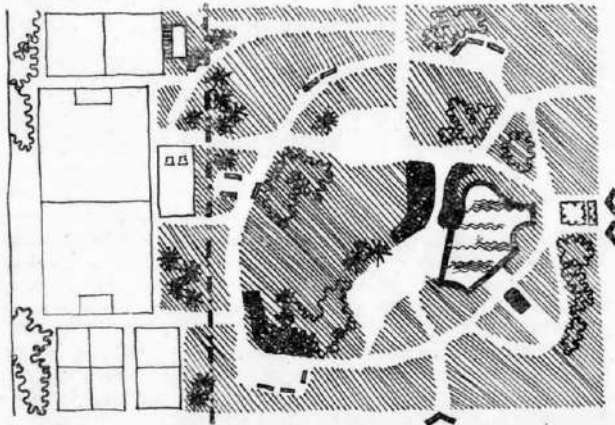
1961 nyarán egymást követték a társadalmi munkanapok, elsősorban a *Művelődési és Sportház környékén*, de megkezdődött az egykori „*Wälder-féle*” *téglyagyár agyaggödrei helyén* a csónakázó létesítését szolgáló *rendezési tevékenység* is. 1961. július 9—19. között „*Szombathely Általános Rendezési Tervének bemutató kiállítása*” tárta a város lakossága elé az elkövetkező évek munkaprogramját, részint a terv megbírálásának lehetőségét kívánták így biztosítani, másrészt az elkövetkező nagy feladatokra mozgósított a kiállítás. Az év folyamán mai parkosított formájában rendezték az *Ehen Gyula teret*, kibővítve egészen a *Savaria útig*,²² *fenyőkkel pedig újrafásították a közönség számára ismét megnyitott oladi klátótorony környékét* (lásd 11. ábra).

1961 szeptemberében bonyolították le a Tanácsköztársaság ligetben felépített *termálfürdő* (tervező: *Károlyi Antal és Péter Lajos*) műszaki átadását és megkezdték a terület parkosítását. A fürdő 1962 nyarának első napjaiban nyitotta meg kapuit és szépen parkosított környékével a város egyre kedveltebb üdülőterületévé vált.

1962 nyarán kezdték meg a *Perint patak városán átfolyó teljes szakaszának mederszabályozási és partrendezési, gyepesítési munkáit is*. 1962 szeptemberében Vas megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága jóváhagyta Szombathely város általános rendezési tervét, mely minden további városrendezési részlettervnek — beleértve a zöldterületre vonatkozó terveket is — alapját képezi. Az év végén Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága és az MTESZ pályázatot írt ki az *oladi dombnak és környékének rendezésére*. A díjazott terveket Solt Herbert (I. díj) és Heckenast János (III. díj) építészek készítették. 1963-ban a pályatervek alapján adott megbízást Szombathely Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Építési és Közlekedési Osztálya a Vas megyei Tanácsi Tervező Iroda (VASITERV) részére az *üdülőtérület részletes rendezési tervének elkészítésére*.²³

1962-ben kezdte meg a városi tanács rendkívül nagyvonalú módon, minden külön mozgalom megszervezése nélkül Szombathely *felvirágozását*. Az utcákon egymás után jelentek meg a nagyméretű, műköből készült virágtartók és benne évközben a virágzási időnyeknek megfelelően, folyamatosan cserélt tarka virágok. Jellemző, hogy az év folyamán 49 623 darab viráganyagot ültettek el.

1963-ban elkészült a *Jókai park újabb bővítése*, annak kapcsán, hogy felépült a Jókai utca végén a turisztaszálló.²⁴ Ezzel megteremtődött a közvetlen összeköttetés a Jókai park és a Tanácsköztársaság liget között. Az év folyamán szabályozták a *Gyöngyös patakot*, a Március 15-e tér környékén és a *Művelődési és Sportház előtti parkosított díszteret az épülettel együtt adták át rendelkezésének*.²⁵ (1963. augusztus 19.) A Művelődési és Sportház egyik legelső kiállítása volt „Az épülő Szombathely” című, mely az utolsó évek mérőföldes lépői fejlődéséről számolhatott be. 1963-ban megkezdődött a *Derkovits lakótelep* építése is, ahol 1968-ra több mint 1000 lakás épült fel. A Derkovits városrész Szom-

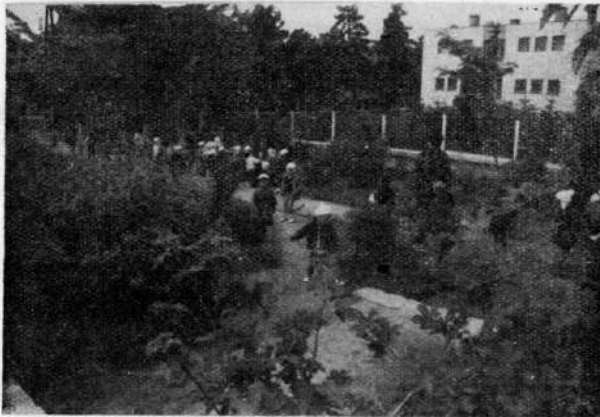
12. sz. ábra

A lakókerület ideális zöldterületi sémája. A zöldterület egyik részében a csendes pihenés céljait szolgálja a nagy összefüggő növénytakaró, sétautak, kisebb kertek, esetleg vízterületek szakítják meg, a másik rész az élet szívével telt sport- és játszótérek részére van kialakítva.

bathely első nagyszabású zöldterületbe ágyazott lakóterülete, melynek parkosítási munkái párhuzamosan folytak és folynak továbbra is az építkezésekkel. A házak közötti zöldterület bővelkedik játszóterekben és sétányokban, megoldatlan azonban a 10—16 évesek játszási és sportigényeinek kielégítése (lásd 12. ábra).

1963-ban egymást követve újjították fel a régi utcaparkosításokat, zömmel nemesített rózsatövek ültetésével (Hámán Kató utca, Petőfi Sándor utca, Hollán Ernő utca stb.).

Megkezdték a Március 15. térről induló *Markusovszky sugárút* építését is, mely az első zöldsávval osztott pályájú útvonal lett a városban. 1963-ban befejeződött a kórház ápolónővérei számára készült garzonház építése is (tervező: *Mátis Lajos*), a Dimitrov körút mentén és ugyanekkor mellette kis park létesült (lásd 13. ábra).

13. sz. ábra

A nővérothon melletti Dimitrov körüli park jól mutatja az emberek, gyerekek parkéhségét.

1963 tavaszán a megáradt Arany patak vizét a készülő csónakázótó medrébe kellett vezetni, de szeptember második felében már ismét folytatni lehetett a munkát. A tó tervei is ebben az évben készültek el *Csetneki Istvánnak*, a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság tervezőcsoportja főmérnökének munkájaként, *dr. Nagy László* erdőmérnök pedig a szombathelyi 480 hektáros parkerdő kivitelezési terveit készítette el.

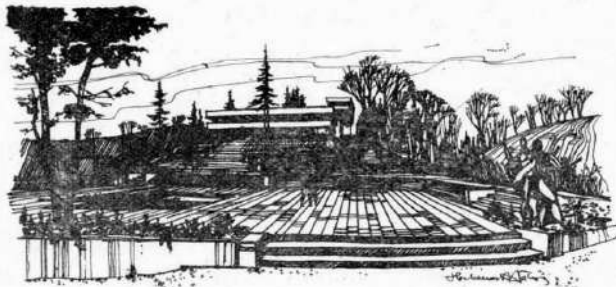
1964-től a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság a csónakázótó építéséhez nagy teljesítőképességű földmunkagépeket bocsátott rendelkezésre. A 23 holdas tóból az év folyamán 12 holdas csónakázásra alkalmas részt adtak át, melynek 1 200 000 forintos létesítési költségeinek felét társadalmi munka biztosította. A csónakázótó építésével egyidejűleg új mederbe kellett terelni az Arany patakot, hogy a tó vízellátását biztosítani tudják. A közvetlen bevezetést egy kisebb méretű fenékduzzasztó és egy hosszabb zárt vezeték megépítésével oldották

meg. 1965-ben a 37 csónakkal használatba vett csónakázótó bővítési munkálatai tovább folytak, partjának északi részén pedig felépült a tóvendéglő és északkeleti részén a camping. (A tóvendéglő tervezői *Nigó József* és *Péter Lajos*, a camping *Mátis Lajos* tervei szerint készült.)

1964-ben Vas megye Tanácsa V. B. jóváhagyta Szombathely második nagy zöldbe ágyazott lakónegyedének, a délkeleti (Hunyadi úti) városrésznek a részletes rendezési terveit.

1965-ben elkezdődött az ugyancsak parkosított környezetű, de kisebb méretű *Ságvári Endréről* elnevezett KISZ-lakótelep építése.

Bár 1965 tavaszán Szombathely zöldterületeinek egy része is az árvíz alkalmával víz alá került, a romboló áradat gyors levonulása folytán nem esett bennük komolyabb kár. Az év folyamán az Ady téri ligetes terület keleti irányban bővült az új autóbusszpályaudvar köré telepített parkkal, és így a Perint-parti zöldterület a romkert közvetítésével a város szívéig nyomult előre. Elkészült a városligeti sporttelep újjáépítése is, melynek zöldterületébe bekapcsolták a két világháború között épült strandfürdőt. Az Építők Sportegyesülete új

14. sz. ábra

Az új Kioszk-étterem előtti lejtős terület parkosításáról készült perspektívikus vázlat. A terület tengelyét az étteremépületre érintőlegesen futó, rejtett világítással tervezett, felfelé egyre keskenyedő szakaszokból álló lépcső adja. Erre felfelé burkolt terek, virágágyások, egymásba folyó vízmedencék vannak. Az egész területet szobrok díszítik.

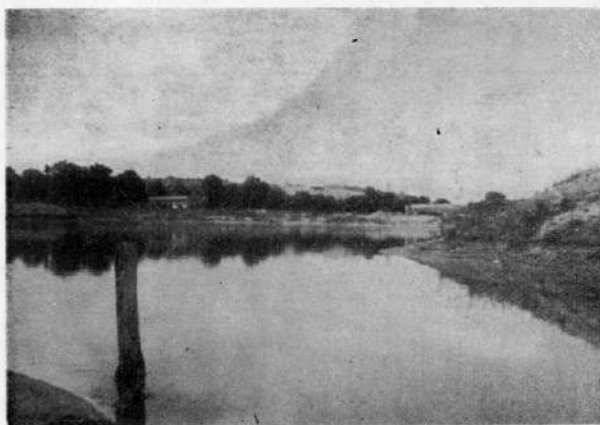
sporttelepének kialakításával pedig a vasúton túli iparterület gazdagodott értékes, korlátozott közhasználatú zöldterülettel (tervezők: *Heckenast János* és *Solt Herbert*). A sporttelep létrehozásában kiemelkedő szerepet vállalt *Bernyák Tibor*, aki valósággal éjt nappallá téve dolgozott, szervezett a zömmel társadalmi munkával épült létesítmény megvalósítása idején.²⁶ Megkezdődtek ugyanekkor a *Sugár út menti sportkombinát* építési és tereprendezési munkái is.

1966-ban befejeződött a *Perint patak partszabályozása*, és megnyílt a Puskin ligetben az új víztorony körül létesített *úttörő-közlekedési park*.

Az év tavaszán megkezdődött a 12 500 m²-es vízfelületű tófürdő építése a csónakázótó és a Perint patak között *Gyurácz János vb-elnök* és *Péter Lajos városi főmérnök* elgondolásai alapján.²⁷ A Jókai park feletti fennsíkron pedig átadták rendeltetésének a nagy kiterjedésű parkba ágyazott, *dr. Radnay Lóránd* tervei szerint felépített *egészségügyi gyermekotthont*. Ez év folyamán végezték

el az országban elsők Vas megyében 229 községnek és csatlakozó területeinek minden népi műemlékre kiterjedő összeírását. Az összeírás az 1967-ben megkezdődött *skanzen*-tervezési munkákat készítette elő. Vas megye legnevezetesebb és áttelepítésre alkalmas parasztházait, gazdasági épületeit, présházait bemutató szabadtéri népi építészeti múzeum a csónakázató északnyugati partján kapott helyet. Építészeti terveit *Rónay Károly* építész, Vas megye flóráját felhasználó kertészeti terveit pedig *Moldvay Júlia* kertmérnök készítette.

1967-ben megkezdődött a Perint patak keleti partján az Óperint utcai és Nagykar utcai híd közötti területen az új nyomda építkezése és ezzel megszületett ennek a résznek is végleges zöldterület-rendezési lehetősége. Az év nyarán átadták a *kioszk-éttermet* (tervezők: *Fazakas Péter* és *Heckenast János*) a Jókai-parkban, a régi viztorony teraszán. Az előtte levő lejtős területet ideiglenesen parkosították, végleges szobrokkal és vízmedencével díszített parkosítása még a jövő feladata. (A parkosítás terveit *Heckenast János* és *Mihály Győző* készítette, lásd: 14. ábra.) A csónakázató mellett, attól északi irányban elkészült

15. sz. ábra

Horgásztó, mögötte a skanzen területével, háttérben az oladt dombokkal.

a horgásztó is (lásd 15. ábra) és elnyerte végleges formáját a tófürdő. A tófürdő mentén megkezdődtek annak a *körútnak* a földmunkái, mely a Paragvári utcát összekapcsolja a Jókai Mór utcával. Ennek azért van nagy jelentősége, mert az egész város számára jó megközelítési lehetőséget fog biztosítani a csónakázató létesítményeit és a hegyterületet magába foglaló üdülőtérület felé.²⁸

Az 1967-es év legfontosabb zöldterületi munkálata volt a *Gyurác János*, Szombathely város Tanácsa V. B. elnöke által kezdeményezett 100 000 fa elültetési program. 1967 szeptemberétől a *Szombathelyi Erdőgazdaság*, a *Kertészeti és Parképítő Vállalat*, a *városgazdálkodási hivatal* és a legkülönbözőbb intézmények és üzemek társadalmi munkája²⁹ nyomán 1968. február végéig megtörtént a 100 000 fa elültetése³⁰ (111 880 db). Az akció sikerét nagymértékben elősegítette a *Hazafias Népfrent keretében működő operatív bizottság*³¹ lelkes szervező tevékenysége.

Az 1959-ben indult „Építsük, szépítsük Szombathelyt” mozgalomból óriási méretű, évről évre ismétlődő társadalmi munka bontakozott ki, melynek méreteit az alábbi adatok szemléltetik:

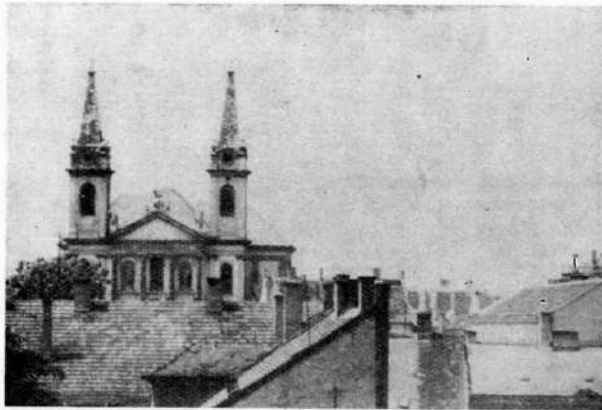
Az évenként végzett társadalmi munka értéke forintban³²

1960	1961	1962	1963
2 244 531 Ft	3 095 485 Ft	3 096 080 Ft	3 150 000 Ft
1964	1965	1966	1967
3 007 000 Ft	4 393 447 Ft	4 493 000 Ft	4 271 000 Ft

1963-tól a parkok fenntartását a város szervezeten a *városgazdálkodási hivattal* végeztette. A hivatal egyre növekvő munkája szemléletesen mutatja Szombathely zöldterületi fejlődését.

A városgazdálkodási hivatal által végzett parkfenntartási munkák adatai 1963-tól 1967-ig³³

Megnevezés	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.
Gondozott belterjes parkok területe 1000 m ² -ben	179,2	185,0	205,0	222,7	281,5
Gondozott külterjes parkok területe 1000 m ² -ben	47,1	47,1	56,1	56,1	56,1
Gondozott parkterület bővülése	—	5,8	20,0	17,7	58,8
Összes gondozott parkterület	226,3	232,1	261,1	278,8	337,6
Ebből virággal beültetett terület 1000 m ² -ben átlagban 15 ⁰ /o	34,0	34,8	39,2	41,8	50,6

16. sz. ábra

A Köztársaság teret északrai szegélyező tömb belseje. Bizonyos mértékű lazulás csak a tömb belsejében levő üzemek kttleptülése után várható.

1967-ben a történeti városmag szempontjából jelentős akció kezdődött meg a *Köztársaság tér körüli zsúfolt tömbök belsejében levő üzemek kitelepítésével* (lásd 16. ábra). A vasúton túli városrészen alig több mint egy év leforgása alatt új utca épült ki, a *Puskás Tivadar út*, melyre zöld védőövezettel telepített üzemek sora épült rá. (Kitelepült üzemek: Vas megyei Ruházati Vállalat, Vas megyei Kerámia Vállalat; kitelepülés alatt álló üzem: Patyolat Vállalat, Csökkent Munkaképességeket Foglalkoztató Ktsz és Vegyes Vegyi Ktsz műanyag üzem.) Megindult ezzel a belvárosi tömbök lazítási folyamata, mely ha lassan is, de eljuthat odáig, hogy belsejükben zöldterületek, esetleg játszóterek vagy kisebb sportpályák képezhetők majd ki.

A közeljövő egyik fontos zöldterület-telepítési folyamata lesz a 10–16 évesek játszó- és sportterületeinek kialakítása. Gazdasági okokból világszerte

17. sz. ábra

17. A Gayer park keleti része egyéb játszótérrel hiányában ma állandóan labdajátékok színtere. A területen a rendezési terv a város színházát kívánja felépíteni. Hol fognak játszani ezután a 10–16 évesek?

és Szombathelyen is beépítették a közelmúltban az addig üres foghijakat. Ezzel eltűntek azok a *grundok*, amelyek lehetővé tették az ifjúság mozgásigényének kielégítését, levezetését (lásd 17. ábra). Ugyanebben az időszakban az általános életszínvonal-növekedéssel párhuzamosan megnövekedett az emberek szabadideje. Az ifjúság helyes szabadidő-felhasználása össztársadalmi érdek — a sportolási és játékos lehetőségek korszerű biztosítása elengedhetetlenül szükséges. A zöldterületekre egyre növekvő társadalmi szerep hárul. Ezen a téren forradalmi szemléletváltásra van szükség. A magyar zöldterületi normatívák nem választják külön a közhasználatú sportterületeket az egyéb zöldterületektől. Egyes nyugati országok, ahol a megnövekedett szabadidővel rendelkező ifjúság helytelen irányba terelődött szórakozási tevékenysége már problémákat okoz, felfigyeltek a zöldterületek nevelési fontosságára és a sport- és játszótérterületek mennyiségét városok vonatkozásában 3,5 m²/lakosban állapították meg. 1968-

ban végrehajtó bizottsági határozat született a szombathelyi központi játszó- és sportterület létrehozására a csónakázó melletti lovaspályák helyén.

A Mezőgazdasági és Elemezésügyi Minisztérium Erdészeti Hivatala Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának felkérésére az Állami Erdőrendezőségek Irodájának Balatonfüredi Fásítástervezési Csoportját bízta meg Szombathely zöldövezeti tervének elkészítésével 1967 őszén. A tervezés megkezdése előtt a terv készítői, Héder Sándor és Halász Tibor erdőmérnökök a városi tanács által összehívott tervelőkészítő koordináló értekezleten alakították ki a terv programját. Az így nyert irányelveknek megfelelően a tervezők elkészítették Szombathely város zöldövezetének tanulmánytervét, melyet a VÁTI által készített általános rendezési tervre (továbbiakban ÁRT) építettek rá. A terv készítése kapcsán részletes helyszíni bejárást is tartottak — a fásítandó területeket előbb a terepen keresték fel, majd a térképen jelölték ki az általuk megkonstruált elvi felépítés alapján. A főbb elvi szempontok a következők voltak: a zöldövezetnek biztosítani kell a város átszellőzését és egyúttal a város védelmét is az uralkodó és erős északnyugati szelek ellen, ezenkívül a dolgozók pihenésére üdülőterületeket kell létrehozni a városban és kirándulási lehetőséget teremteni a város közelében, valamint a beépített területek közé ékelt — egyelőre gazdaságosan nem telkesíthető — területeket, így az anyagnyerő helyeket, bányászási nyomokat fásítással kell takarni. Az alapvető tervezési szempontokon túl a terv foglalja magában a városba vezető közlekedési utak fogadási szakaszainak korszerű kialakításával, elsősorban a „Barátság Útjának” fásításával is. A város körül több helyen alkalmaz a terv olyan fásításokat, melyek célja elsősorban a helyes tájkép kialakítása, a környező táj lehatárolása és tagolása. Ezekkel a fásításokkal elérjük majd, hogy a város felé közeledők már a külterületen szerzett kellemes benyomásokkal érkezenek a beépített területekre.

A fentiekben vázolt szempontok alapján elkészült tanulmánytervet 1968. február 6-án ismertették a városi tanács végrehajtó bizottságának vezetői és a fásítási operatív bizottság előtt. Az ismertetésen a tanulmánytervet elfogadták és javaslatokkal egészítették ki a jelenlevők. Ezután került sor Szombathely város zöldövezeti tervének elkészítésére.

A terv a meglévő zöldterületek és fásítások értékelésével jött létre. A terv készítői megállapították, hogy Szombathelyen a meglévő parkok csak a környező házak zöldterületi igényeit elégítik ki, tehát a város lakóinak viszonylag kis részére szolgálnak üdülőterületként. A városmag nagyfokú beépítettsége miatt kevés a remény, hogy további belvárosi parkok létesüljenek a közeljövőben, ezért az üdülési igény kielégítésére a városhoz csatlakozó területeken kell keresni a megoldást. A város területén és közvetlenül a városhoz simulva mintegy 43,5 hektár park, liget és fásítás van, ez valamivel több, mint 7 m²/lakos közhasználatú zöldterületnek felel meg. [Az értékben nem szerepel a korlátozott közhasználatú Kámoni Arborétum (25 hektár) és a város központjától dél irányban távol eső Szentkirályi Államigazgatási Iskola (11,5 hektár — bogáti kastélypark) ligetes területe.] Ez a szám alatta marad a városrendezési tervezési irányelvekben előírt értéknek (10,5 m²/lakos). A tervben javasolt fásítások kivitelezése után viszont a zöldterületi ellátottság lényegesen kedvezőbb lesz a normaszabályzatban előírotnál. A kirándulási lehetőség biztosítására a szabályzatok lakosonként 30 m²-nyi zöldterületet írnak elő. Ez Szombathely város esetében a távlati 80 ezer lakossal számolva 240 hektár üdülőerdő biztosítását követeli meg. A már megtárgyalt és jóváhagyott parkerdő-terv — melynek kivitelezése jelenleg is folyik — mintegy 480 hektárt irányoz elő ilyen célra, amely

nagy távlatokban biztosítja az üdülési lehetőségeket, még gyors ütemű lakosság-szaporodást is figyelembe véve. A tervnek nagyon fontos feladata volt, hogy a történetileg kialakult zöldterületeket, az eddig végzett és jelenleg is folyó munkálatokat, a már kitűzött helyes törekvések alapján megvalósuló növénytelepítéseket összekötetésbe hozza a tervezett zöldövezettel, mert csak ezeknek együttes hatása eredőjeként alakulhatnak ki mindazok a zöldterületi funkciók, amit a modern urbanisztika tőlük megkövetel.

A város levegőcseréjét és jó átszellőzését a beépített területeket észak—déli irányban átszelő Perint és Gyöngyös patak mentén elhelyezkedő zöldsávokkal lehet legjobban megoldani. A patakok mentén már meglévő értékes zöldterületek találhatóak, ezek bővítve összekötetésbe hozhatók egymással és a zöldövezettel. Az összekötetés kialakítása egyúttal városfejlesztési célkitűzés is (lásd 18. ábra). Az eddigi patak menti szanalási tevékenységen túl a jövőben is — az anyagi lehetőségeket figyelembe véve — rendszeres bontási program fog megvalósulni, amellyel elértéktelenedett öreg házak sora ad majd helyet fásított sétányoknak.

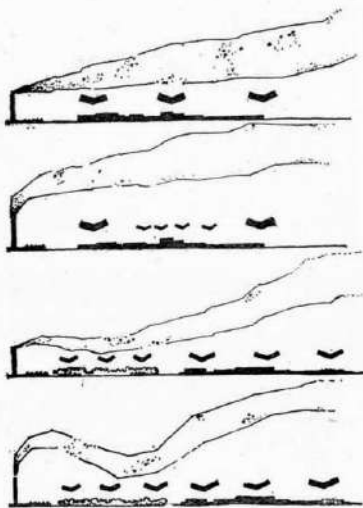

18. sz. ábra

18. A Gyöngyös patak a város legjelentősebb zöldterületein keresztül folyik át. Amennyiben a teljes patak mentén zöldterületek létesülnek, megvalósul az átszellőzési lehetőség egyik fővonata.

Az uralkodó észak-nyugati szelek ellen kell elsősorban védeni a várost. A terv ezt a védelmet három lépcsőben kívánja megoldani. A legbelső, első védőpászta a Derkovits városrész felett elhelyezkedő vízmű védőterületén kezdődik és az Oladi-kilátó környéki erdőkig tart. A második zöldsáv a herényi Kertész Mtsz és a mellette elterülő vízmű-területen kezdődik és kis megszakítással a volt búcsúi vasútvonal mentén elhelyezett erdősávval folytatódik, védelmet biztosítva Olad számára is. A harmadik külső védősáv a herényi vízműtelepnél kezdődik és mintegy 200 méter széles védőerdő-pásztában húzódik a város észak-nyugati felén található erdőkig. A harmas védőpászta — mely a csónakázó környéki ligetes fásításokkal is összefügg — biztosítani fogja a város

nyugati felének szélvédelmét. Szombathely keleti oldalán a szélvédelmet a Kámoni Arborétum bővítése szolgálja, mely az új kámoni lakótelep széles erdőpásztájában folytatódik és a kőszegi vasútvonalig tart. *Az ipartelepek és a lakótelepek elválasztása védőfásítással (lásd 19. ábra) a nagyfokú beépítettség miatt nem valósítható meg.* Az ÁRT az ipartelepeket elsősorban a város keleti és déli oldalán helyezte el, hogy azok káros áthatásai a lakóterületek irányában — figyelembe véve az általános széljárást — minél kevésbé érvényesüljenek. Az ÁRT az egyes új ipartelepek védőfásítását betervezte, ezt a zöldvezeti terv készítői változtatás nélkül átvették, mert értékelésük szerint elégségesek ahhoz, hogy a továbbiakban települő ipari üzemek káros képződményeinek összegeződését megakadályozzák. Ezért különösen fontos, hogy az elkövetkező ipartelepítésnél a városi tanács építési hatósága a védőtávolságok betartását az üzemektől megkövetelje, és azokat befásítsassa.

19. sz. ábra

A lakó- és ipari területek közötti zöld-
 övezet a levegő függőleges áramlásával
 bekövetkezett változások miatt kedvezőbbé
 teszi a lakóterület klímáját és por- és ko-
 rommentesebbé a levegőjét.

A nagyobb üdülőterületek kijelölését az ÉM városrendezési normaszabályzatban előírtak szerint a lakóhelyhez közel kell biztosítani. A csónakázó környékének zöldterülete minden szempontból üdülőterületnek megfelelő, ezért az Oladi dombtól induló zöldterületeket a terv ehhez szervesen csatlakoztatja. A város déli területein lakók számára a KISZ-lakóteleptől délre javasolja a terv üdülőterület kijelölését. A lakótelep mentén tervezett mintegy 100 méter széles erdőpászta már ennek az üdülőterületnek az alapját alkotná. Itt lehetne a 10—16 évesek számára játszó- és sportterületet biztosítani, mert a lakótelepen belül általában nem lehet a nagy helyigényesség miatt megfelelő méretű területet erre a célra kijelölni. A terv hasonló indokkal irányozta elő a kámoni lakóteleptől északra tervezett fásítást is. Ez a három nagyobb üdülőterület teljes kiépülése esetén megoldhatja a város ilyen irányú szükségleteit.

FÁSÍTÁSRA JAVASOLT TERÜLETEK RÉSZLETES LEÍRÁSA

A fásításra javasolt területek a térképen függőleges vonalkázással vannak ábrázolva. Ezek közül azok, amelyeket az ART is tartalmaz, vastag vonallal vannak bekeretezve. A vízintesen vonalkázott területeken erdőszerű, a karikákkal jelölt területeken ligetes – parkszerű – telepítést jelöl a vázlat. A parkerdő tervezett bővítését narancssárga sraffozással jelöltük meg. Azokat a területeket, melyeken a közeljövőben a fásítást nem lehet kivitelezni, vastag ferde vonalkázással tünteti fel a térkép.

Jelmagyarázat:

- a = erdő,
- b = tervezett fásítás,
- c = távlatban megvalósítható fásítás,
- d = mezőgazdasági művelés alatt álló terület,
- e = gyümölcsös,
- f = ligetek, parkok,
- g = ipari terület,
- h = lakott terület,
- i = külterület határa,
- j = belterület határa.

Az egyes fásítási egységek 1-től kezdődő sorszámokkal vannak ellátva. Ezek részletes leírása és indoklása a következő:

1) A város északnyugati részén a herényi-vízmű védőterületétől a gencsapáti erdőig tartó és a meglévő erdőfoltokkal kiegészített erdőpásztja. A fásítandó terület 30,7 hektár, mely rétből, legelőből, szántóból tevődik össze. Erdőszerű telepítés szükséges. Célja a város szélvédelmének (külső védőövezet) biztosítása, ezenkívül a tájkép lehatárolása.

2) A Derkovits városrésztől északra fekvő vízmű területétől a búcsúi volt vasútvonal mentén Sé községig húzódó 10–20 m széles erdősav. Fásítandó terület 5,0 hektár. Erdőszerű telepítés, déli oldalon változatos cserjeszegéllyel, rét- és szántóterületen. Célja a város északnyugati felének szélvédelme. (Középső védőövezet.)

3) A külső szélvédő erdőpásztját (1) Olad községgel összekötő árok két oldala mentén elhelyezett 10–10 m széles erdősav. Tervezett területe 2,6 hektár. Erdőszerű telepítés, az Olad község felé eső oldalon változatos fafaj-összetétellel és cserjeszegéllyel. A tájkép tagolását szolgálja.

4) A Perint-patak menti középső vízmű védőterületének körülírása a kiviteli tervben feltüntetett 6–15 m széles erdősavval. Területe 2,2 hektár. Sávyszerű te-

lepítés nemesnyár válogatott csemetével és fenyőfácskával. Célja a vízmű területének védelme, ezenkívül a 2. pontban leírt fásításhoz csatlakozva a város szélvédelmének biztosítása.

4/a) Az operatív bizottság által pótlólag javasolt fásítás, a Perint-patak nyugati oldala mentén, az Oladra vezető műút hídjától a vízmű herényi felső védőterületéig. Szélessége átlag 15 m. Területe 3,7 hektár, rét- és szántóterületen. Ligetes fásítás, változatos fafaj-összetétellel, elsősorban a nyugati oldalon cserjék elhelyezésével. Célja: a herényi lakótelep és a csónakázató között árnyas sétány kialakítása, egyúttal a Kámoni Arborétum megközelítésének biztosítása a város nyugati oldala felől. A kivitelezést csak a patakmeder rendezése után lehet elvégezni.

5) A herényi felső vízmű védőterületének körülírása, védelem céljából. Fásítás területe 1,9 hektár. Telepítése mint a 4-es területé. Tagja az 1) alatt leírt külső szélvédő pásztjának.

6) A Kámoni Arborétum és a sportpálya fejlesztésére kijelölt terület, az arborétum és az új községi út között. Az arborétum nyugati oldalán 1,2 hektár területbővítést ír elő az ART. Keleti oldalán 6,7 hektár bővítést javasolunk a régi községi köves útig, kerítéssel körülvéve. A régi és az új községi út közötti területet (5,5 hektár) is az arborétum bővítésére terveztük, azonban kerítés nélkül, korlátlan közhasználatú területként. Cél az, hogy az arborétum ellenállóbb, dekoratív fajaiból reprezentatív bemutatókert kerületben betelepítésre, mely a Barátság útja fogadási szakaszának legszebb részét alkotja. A sportpálya bővítésére az ART 1,0 hektárt ír elő, mellette parkírozó céljára 0,7 hektár fásítást javasoljuk. Az ART által előírt 2 hektár kiterjedésű hosszú, keskeny területet, mely a parkírozótól délre fekszik, a régi és az új községi út között egyelőre nem lehet befásítani.

6/a) Az operatív bizottság javaslata alapján pótlólag betervezett erdősav az új községi út mentén, a város határától a nyugati oldalon a Kámoni Arborétum bővítési területéig, a keleti oldalon az új kámoni lakótelep védőfásításáig. Ez utóbbi folytatása a városhatáron túl már megvalósult, és szépen fejlődő hófogó sáv. Szélessége 20–25 m. Sávyszerű telepítés, változatos fa- és cserjefajokból. Területe 2,6 hektár.

7) A kámoni új lakótelep körüli védő-övezet, az ART előírásainak megfelelően. Célja: az északi oldalon a lakótelep számára szélvédelem biztosítása, a keleti oldalon védelem biztosítása a vasútvonal mentén, a déli részen az ipartelep lehatárolása a lakóteleptől. Területe 38,4 hektár. A lakótelep felépítése után kerülhet nagyrészt kivitelezésre. Kívánatos lenne, ha az északi 22,0 hektáros szélvédelmet szolgáló erdő már a közeljövőben kivitelezésre kerüljön, hogy a lakótelepnek már a felépítés idején védelmet biztosítson. Távlatban a kámoniak részére játszótér, kisebb sportpálya, stb. alakítható ki benne. Az északkeleti városrész üdülőterületének magvát képezheti. Az egész 7-es területet erdőszerű telepítésre javasoljuk, mely a későbbiek során a jelentkező igényeknek megfelelően parkká alakítható át. Fentiek miatt változatos fafajok kerüljenek telepítésre.

8) A kőszegi, soproni és sárvári vasútvonal szétágazásában fekvő iparterületek védőfásítására kijelölt területek. Erdő, illetve erdősáv telepítését javasoljuk. Az erdő tervezett területe 9,6 hektár, a 960 m hosszú, 20 m széles sáv 1,9 hektár.

9) A söptei műút környékére tervezett fasorok. A város fogadási szakaszának részét képezik. Tervezett hossz: 3500 méter.

10) Több erdősávból tevődik össze. A kőszegi és a söptei repülőtér közötti erdősáv szélvédelmet és tájtagolást szolgál. A repülőtér környéki erdősávokat az ott található tájképrontó területek elfedésére terveztük. A repülőtér és a beépített terület közötti árok mentén 2-2 nyárfasor elhelyezését javasoljuk a környéken már telepített kettős fasorhoz hasonlóan. A sávors tervezett hossza 3950 méter, melyből a szélvédelmet szolgáló szélessége 2) méter, a többi 10 méter. Összes terület gényük 4,9 hektár.

11) A söptei repülőtér bejáratánál elterülő bozotos terület, melynek egy része valamikor park volt. Felújítását javasoljuk. A felújításra, kerülő terület 7,3 hektár.

12) Majorfásítás 350 méter hosszú, 10 méter széles erdősávval, 0,4 hektár területen.

13) Tájtagolást szolgáló sávyszerű telepítés, váltakozó szélességben a Söptei úttól a Zanati útig. Együttal a város külső zöldövezetének tagja. Területét elsősorban a gazdaságosan kevésbé hasznosítható területeken jelöltük ki. Területe 10,4 hektár.

14) A sárvári vasútvonal és a Zanati út közötti telepítésre tervezett iparterületek védőfásítása az ART előírásai szerint. Kivitelezésükre csak az üzemek felépítése

után kerülhet sor. Tervezett terület 31 hektár. Fafajmegválasztásnál az üzemek káros kibocsátásait is figyelembe kell venni, mert azok esetleg kizárják egyes fafajok telepítésének lehetőségét.

15) Zanat község belterülete előtt a mindkét oldalán található szétrobbantott bunkerek környékének fásítása 11,8 hektár területen. A város fogadási szakaszának fásításához tartozó telepítés.

16) A város fátlan keleti részén tervezett tájtagolást végző fasorok, melyek összekötést teremtenek a 13) alatt leírt fásítás és a vépi erdők között. A fasorokat a térképen megjelölt árkok és utak mentén terveztük elhelyezni. Ide tartozik a terület északi részén fekvő major körülírásítása 10 m széles erdősávval (1,1 hektár) és a Vépi út menti transzformátorállomás út felőli oldalának parkosítása alacsonyra növő növényanyaggal (1,5 hektár).

17) Az ART-ben előírt erdőtelepítés 14,6 hektár területen és a sportpálya körülírásítása. A térképen ferdén vonalkázott két terület (9,0 hektár) egyelőre nem vitezethető ki.

18) A vízmű védőterülete 16,0 hektáron. Ligetes fásítás suháng méretű anyaggal, a vízművek vezetőívvel történt egyeztetés után, 4,5 hektáros erdőszerű fásítás csatlakozik hozzá a Vépi út mentén.

19) Lakótelep és ipartelep közötti védősáv. Az ART előírása szerint 6,2 hektár területen. Az ipartelepítésnél nem vettük figyelembe, s a felső részén tervezett 0,8 hektárra már épületeket telepítettek.

20) Mint a 18. pont alatt leírt fásítás 26,5 hektár területen.

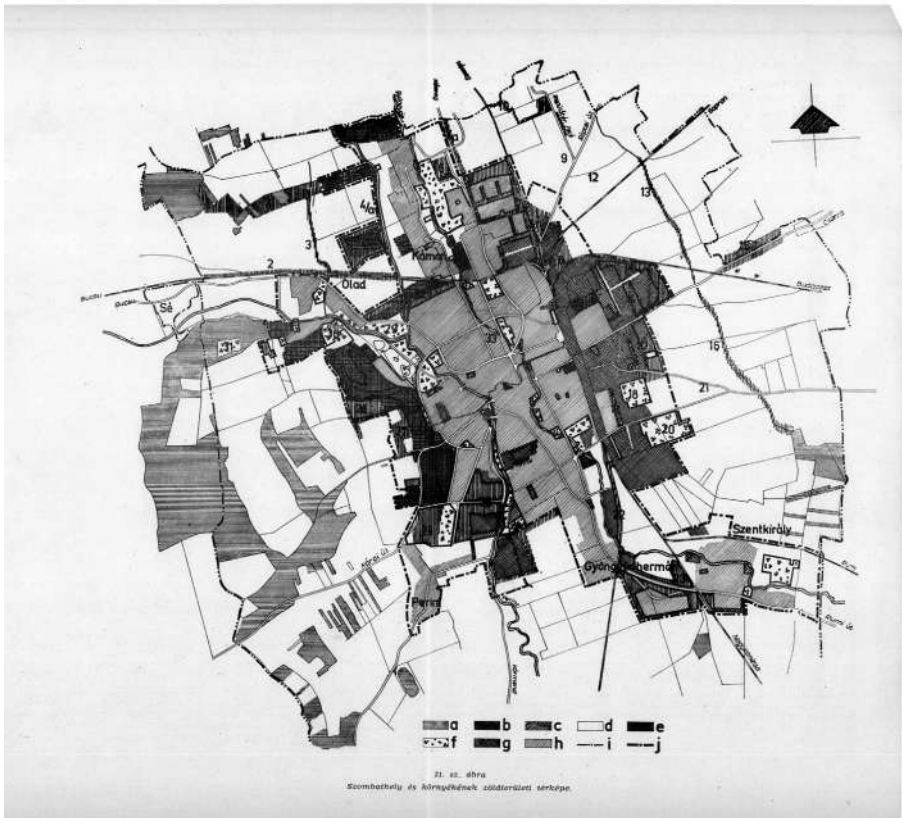
21) Ligetes fásítás a Vépi út mentén. 2,2 hektár területen, az út és az árok között. A város fogadási szakaszához tartozó telepítés, változatos növényanyaggal.

22) A körmenyi vasútvonal és a kenderfeldolgozó üzem közötti védősáv az ART előírása szerint 6,5 hektár területen. Ide tartozik a Rumi út menti benzinkút mögött tervezett 0,8 hektáros park, ezenkívül a körmenyi és a nagykanizsai vasútvonal elágazásánál fekvő 0,5 hektáros terület, szintén az ART javaslata alapján.

23) A Gyöngyöshermánon átvezető Rumi út korszerűsítése után kialakítandó zöldterületek, az ART kijelölése alapján 43,0 hektár területen. Ide tartozik még a két sportpálya körülírásítása is.

24) A KISZ-lakótelep alatti szennyvíz-telep védőfásítása, a Perint-patak mentén

(folytatás a 2. táblázaton)

dekoratív útkísérő fásítás, ezenkívül a lakótelep alatt üdülőterület biztosítása.

A tervezett korszerű szennyvíz-telep nem lesz kifejezetten bűzös üzem, ennek ellenére körülírást, minimálisan 20 m széles erdőszávval szükségesnek tartjuk a lakótelep és a Körmenyi út közelsége miatt. Fásítandó terület: 2,2 hektár.

A lakótelep déli oldalán tervezett 100 m széles erdőpásza a város déli részén kialakítandó üdülőhely kiinduló magját fogja képezni. Tervezett területe 12,3 hektár. A lakótelep délnyugati sarkán tervezett ligetes, parkszerű fásítás a kisgyermek és idősek parkja lehetne.

A Perint-patak menti ligetes fásítás elsősorban a város átszellőzését szolgálja. Mindkét partoldalon sötét nyíllakítását javasoljuk a mederszabályozás után, kb. 12 hektár területen.

25) A Körmenyi út mentén elterülő TEFU telep környéke 39,6 hektár területen, az ART előírása szerint. Az előírt területből mintegy 4,0 hektár nem látszik kivitelezhetőnek. Mély, kibányászott és tereprendezés nélkül felhagyott téglagyári bányaterület. Eltakarás fásítással feltételül szükséges.

26) Jáki úti új köztemető. A temető felső - nyugati - részét a közeljövőben nem fogják igénybe venni. Ezen a 17,2 hektáros területen előírást javasolunk az utak mentén suhánggal, az utak között csemeték változatos fajú csoportjaival. Részletes kiviteli tervét az Állami Erdőrendezés Balatonfüredi Fásítási Tervező Csoportja (a továbbiakban TCS) a zöldövezeti tervvel egyidőben készítette el, hogy a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság a kivitelezést még 1968 tavaszán elvégezhesse.

27) A Gyermekkorház környéke. Jelenleg a Gyermekkorház teljesen fátlannul áll a szélek kitéve a fennsíkon. Körülírást indokolja a szélvédelemmel kívül egyrészt az, hogy a járó beteg gyerekeket jelenleg a széles úton sétáltatják, másrészt, hogy szélirányban mintegy 500 m-re istállók vannak. Fásítandó terület 9,6 hektár. Az erdőgazdaság környékén levő 8,3 hektár kiterjedésű terület gyümölcsös és park, jelenleg is zöldterületi funkciót lát el. A fásításra javasolt terület egy részére az ART közintézmény telepítését javasolja.

28) A város nyugati szélén levő téglagyári agyaggödör. Az ART előírása szerint az agyaggödörben sportkabinát kerülne elhelyezésre, azonban a nagy költségek miatt nem valószínű, hogy hamar megvalósul, ezért fásításra javasoljuk

(21,7 hektár). Az agyaggödör mellett a ART fásítást ír elő 35,0 hektár területen. Mivel ott gyümölcsösök találhatóak, fásításukat a közeljövőben nem tartjuk kivitelezhetőnek.

29) A csónakázó és környéke. A közvetlen környéke a részletes kiviteli tervet Moldvay Júlia és Mihály Győző kertészmérnökök készítették el (Vas megyei Tanácsai Tervező Iroda). A Perint-patak jobb oldalára eső vízmű védterület és környéke a TCS tervel alapján a kivitelezést a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság végzi. Összes fásítandó terület: 22,9 hektár.

30) Az Oladi-kiútó és környéke. A távlatban mint forgalmas kirándulóhely fog szerepelni. A kiútó közvetlen környékén az erdőgazdaság eddig is végzett szép fásításokat. A város felé eső oldalra a TCS a zöldövezeti tervvel egyidőben kiviteli tervet készített, mely alapján a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság a munkákat 1968. év folyamán elvégzi. A kiútó mellett, kiparellázásra kijelölt hétéves házas területen az erdőgazdaság a fenn munkákkal egyidőben előfásítást végz. A kiútó alatti rétek, melyek benyúlnak Oladba is, javasoljuk, hogy ne kerüljenek beépítésre. Kirándulásra, üdülésre alkalmas zöldterületnek alakítandó át, esetleg sportpályák helyezhetők el benne. Összes fásításra javasolt terület 26,1 hektár.

31) Parkerdőbe ékelődő legelőterület. Telepítését az erdőgazdaság már elkezdte. Ligetes befásítását a parkerdő fejlesztési terve is előírja (5,9 hektár). Ide tartozik a parkerdő fejlesztési tervében előírt és Sétő határába eső többi befásítandó terület is, 34,6 hektár területtel, valamint a parkerdő szombathelyi részén befásítandó 25,9 hektár szántó is.

32) A vízmű Derkovits városrész melletti védőterülete. Körülírást a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság 1968. év tavaszán elvégezte. Hasonlóképpen befásításra került a városi tanács vezetői által kiegészítésként javasolt szántó, mely a Kertész Mitsz területén a védőterület északnyugati csücskében fekszik, s gazdaságosan nem művelhető (2,8 hektár). (A 100 000 fa mozgalom keretében lezajlott telepítések.)

33) Ide sorolta a zöldövezeti terv mindazokat az ART által belterületen előírt kisebb-nagyobb parkosítandó területeket, melyek kivitelezése csak távlatban látszik lehetségesnek (13,6 hektár). Ide tartoznak a zöldterület jellegű intézmények is, melyek fásítása, vagy felújítása szükségesnek tűnik (4,0 hektár).

A kirándulóhelyek biztosítása, melyeket a városrendezési normaszabályzat ugyancsak előír — a város parkerdőjének megépítésével megvalósult. A tervezők a parkerdőt is beépítették a zöldövezeti tervbe.

Az utcáfásítások vonatkozásában a terv utal az eddig végzett fásítások helyességére és javasolta, hogy a fásítási operatív bizottságot bizza meg a város vezetősége az új utcák fásítási, illetve a kiöregedett fasorok felújítási terveinek és telepítési módszereinek kidolgozásával a már nagy múltra visszatekintő helyi utcáfásítási gyakorlat tapasztalatai alapján.

A közlekedési utak fogadási szakaszainak fásítása a város beépített területétől számított 3—5 km-es távolságnyi fasorok létesítését teszi szükségessé. A terv készítői a Szombathelyre befutó utak fásítottságát megvizsgálták. A vizsgálat megállapította, hogy az útmenti fasorokat legtöbb helyen az új, korszerű fásítási gyakorlatnak megfelelően fel kell újítani. Az útfásítás jellege általában továbbra is a fasorszerű telepítés lesz, a terv azonban néhány helyen, így elsősorban a Vépi út mentén ligetes telepítést is javasolt. A Szombathelyi

22. sz. ábra

22. A parkosított gyümölcsös a Kárpáti Kelemen út mentén terül el. Változatos szép növényállománya indokolta teszi, hogy a zöldövezeti terv készítői a hegyterület gyümölcsöseivel mint a városi zöldövezet lényeges elemeivel számoljanak.

Állami Erdőgazdaság szakemberei — akik már nagy gyakorlattal rendelkeznek e területen — 1968 tavaszán elkészítették a „Barátság Útja” fásítási terveit. A közeljövőben a kivitelezést is elvégzik. A terv készítői javasolták, hogy a városi tanács a további útfásítási kiviteli tervek készítésére is a Szombathelyi Állami Erdőgazdaságot kérje fel. (A fásításra javasolt területek részletes leírását a térképes ábrák szövegei tartalmazzák. Lásd 20—21. ábrák.)

Szombathely zöldövezeti terve 166,2 hektárt erdőszerűen, 42,5 hektárt ligetesen parkként, 39,4 hektárt erdősávval javasol beültetni, összesen 248,1 hektár területet. A fentiekén kívül az ÁRT előírta 196,2 hektár erdőszerű, 72,2 hektár parkszerű telepítését, 12,2 hektár temető, 47,8 hektár sportpálya és 99,3 hektár

csak távlatban beültethető terület fásítását, összesen 427,7 hektárnyi terület zöldfelületté fejlesztését. Szombathely város zöldövezetének kialakításához tehát összesen 675,8 hektárnyi területet és 10 350 méternyi fasort szükséges befásítani. Ezeknek a területeknek és utaknak fásításával a város zöldterületei 20 éves távlatban megoldottnak tekinthetők. A terv viszonylag jó megközelítéssel, sikeresen sugaras-gyűrűs zöldövezeti rendszert alakított ki azáltal, hogy szélvédő erdőpáztákat telepített ivesen a város magja köré és fejlesztésre javasolta az ezeket és a már meglevő zöldterületeket egymással összekötő patakparti (Perrint és Gyöngyös) fásításokat és az összeköttetés megteremtésére ugyancsak alkalmas, sugarasan futó útfásításokat. Az út és patak menti fásítások tájtagoló szerepe is nagyobb jelentőségűvé válik, amint a fejlesztéssel ki fog alakulni azok folyamatossága. Különösen a város nyugati oldalán sok gyümölcsös terület található. Távrolról szemlélve zöld lombtömegük erdőhöz hasonlóan érvényesül, ezenkívül szélcsökkentő és levegőtisztító szerepük miatt, ha korlátozott mértékben is, de zöldövezeti szerepük vitathatatlan. A terv ezért ezeket is beépítette a zöldövezetbe (lásd 22. ábra).

A zöldövezeti tervet Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 1968. május 30-án elfogadta. A terv elfogadásával mintegy egy millió fa elültetésének munkái indulnak el Szombathely területén. A Szombathelyi Állami Erdőgazdaság eddig is lelkes támogatója volt Szombathely fásítási akcióinak. A zöldövezeti terv megvalósításában is döntő súllyal veszi ki részét Mihályka Gyula igazgató irányításával. A program kivitelezése érdekében az erdőgazdaság Sárváron 30 holdas területet állított be csemetetermelésre és ezzel útjára bocsátotta a terv realizálódását.

Felhívás

a „Tiszta virágos Szombathely” érdekében

Kérjük városunk kedves lakóit és látogatóit segítsenek nekünk az alábbiakban:

Szemetet és hulladékot ne szórjanak el közforgalmú területeken, utcákon, utakon, tereken, parkokban, sétányokon.

Figyelmeztessék a szemetelőket.

Mindennemű szemetet, hulladékot a kihelyezett szemétyűjtőkbe helyezzenek.

Védjük a város parkjait, zöldterületét, azok fáit, virágait és a felszerelési tárgyak állapotát.

Kérjük az intézmények, vállalatok dolgozóit, hogy munkahelyükön és annak környezetében felhívásunk eredményességéhez nyújtsanak segítséget.

Minden közreműködőnek köszönetét nyilvánítja

**SZOMBATHELYI SZÉPÍTŐ
EGYESÜLET**

**VÖRÖSKERESZT
VÁROSI SZERVEZETE**

Szombathely város

T I S Z T E L T L A K Ó J A

Bekopogtatunk Önhöz és kérjük.

Nagy társadalmi és egyéni anyagi áldozatokkal épül, fejlődik Szombathely. Nem közömbös, hogy erre az anyagi értékre hogy vigyázunk, hogy őrizzük és tesszük-e vagy milyen módon tesszük szebbé, otthonossá.

A hazánkban nagy lendülettel terjedő és fejlődő urbanizáció, az életforma civilizálódása, a kulturált együttélés megköveteli gondolkodásmódunk, magatartásformánk fejlődését is.

A termőföld védelme, a közművesítés és a közlekedés gazdaságossága érdekében a lakásokat kénytelenek vagyunk többszintes házakban elhelyezni, s a házak nagyrészt ugyancsak gazdaságossági okok miatt - házgyári betonelemekből építjük. Ilyenképpen nagyon sok ember válik egymás közvetlen szomszédjává, kénytelen a távolabbi szomszédjaival egy viszonylag kis területen élni és kapcsolatban lenni.

Ez alapjaiban különbözik a hagyományos, kertes házak elkülönítettségétől és a "mezsgyétől az égig az enyém" gondolkodásmód lehetőségétől. Itt közvetlenebb kapcsolatban vagyunk egymással és úgy kell élnünk, hogy egymás számára a lehető legelviselhetőbbek legyünk.

Városunk településszervezői bölcs megfontoltsággal gondoltak arra, hogy az ember természeti lény, és az új városrészekben a házakat nem egymásra zsúfolva, hanem tágas, változatos, hangulatos elrendezésben helyezték el, s a házakkal szinte egyidőben létesüljenek a parkok, játszóterek is, megfelelő járda-hálózat és parkolóhely. Hogy ezekkel a jól szervezett lehetőségekkel hogyan élünk, az viszont már a mi dolgunk, azt már nem lehet minden tekintetben törvényekkel és határozatokkal szabályozni.

A kulturált együttélés nélkülözhetetlen feltétele, hogy ne adjunk okot a surlódásokra, különösen pedig ne adjunk okot a törvényes rendelkezések hatósági alkalmazására. A horzsolódásoknak még a gondolati csiráját is fojtsuk el magunkban, hogy kiirthatatlan bogáncssá ne terebélyesedjenek.

A kulturált együttélés szabályait aligha lehet tétélesen megfogalmazni, azt minden embernek belső érzékkel, ösztönösen kell ismernie.

Kérjük, hogy legyen Ön is a város szépítésének, környezete védelmének, a kulturált együttélésnek szószólója, harcos közreműködője.

Miben lehet e célok megvalósítója? Mit tehet Ön

A KULTURÁLT EGYÜTTÉLÉSÉRT.

A viselkedésünk, magatartásunk megnyilvánulásai elkerülhetetlenül tudomására jutnak a szomszédainknak, a környékünkön lakóknak, és hatást gyakorolnak rájuk. Arra kell törekednünk, hogy ez a hatás, ha jó, minél progresszívabb, erősebb legyen.

a./ Közvetlen és távolabbi szomszédaink hangoskodásunkat veszik elsősorban észre. Nem zavar bennünket a zeneiskolás gyermekek zongora vagy hegedű gyakorlása, az átszűrődő gépmuzsika sem és a huskalapácsolást is el kell viselnünk néhány percre. Zavaró azonban a harsogó magnó, rádió vagy TV, a munkaidő utáni falfurás és kalapácsolás - különösen a beton házakban - a lakást a kocsmával összetévesztő duhaj mulatozás. Kerüljük, mellőzzük.

b./ A szőnyegporolás és porrongyázás szükséges tennivaló, de nem az ablakból vagy az erkélyről, mert alattunk is emberek laknak. Lehet, hogy a nyakukba, vagy éppen a tányérjukba szemetelünk.

Az erkélyen száradó diszkrét fehérnemű serege sem tartozik a szép látványok közé. A napfény fertőtlenítő hatása diszkrétebb módon - kevésbé látható helyen történő szárítással - is biztosítható.

c./ A lépcsőház és a lift takarítása a házfelügyelőre tartozik ugyan, de a gondos és gyakori takarítás sem jelent tisztaságot, ha a következő percben már odaszórjuk a csikket és egyéb szemetet, ha sáros lábbal járjuk a lépcsőket és ezzel is környezetünket szennyezzük.

d./ A környezetünk sokkal derüesebb, üditőbb, ha a lépcsőházban élő virágok, növények vannak. Minden lakó szívesen telepítene a lépcsőházi szakaszára növényeket, ha nem kellene félnie, hogy kevésbé jószándéku emberek megrongálják, vagy áttelepítik azokat.

Mégiscsak telepítsünk növényeket és közösen vigyázzunk azok épségére, megmaradására. Jó példánk jó hatással lesz.

- e./ A ház előtti parkolóhelyen is tartsuk tiszteletben egymást és a kialakult kocsibeállási sorrendet, Itt is legyen érvényes, hogy "aki jön, az köszön". Értessük meg gyermekekkel és a nagyobbacsokkákkal is, hogy a kocsiparkoló nem futball pálya.
- f./ A házak közé telepített fák, bokrok és pázsit egyrészt testi egészségünket, másrészt pszichikai egyensúlyunkat szolgálja. Ne háborítsuk fel embertársainkat azzal, hogy a fákat birkozó partnerként használjuk és tönkre tesszük, a pázsiton pedig gyalogösvényeket taposunk keresztül-kasul. Járjunk a kiépített járdán, még ha néhány méterrel többet is kell gyalogolnunk.
- g./ Szépen kiépített és jól felszerelt gyermek-játzótereink vannak. Szoktassuk rá a gyermekeket, hogy ott játszanak és ne a kocsiuton, a járdán és a parkolóban, ahol magukban és környezetünkben is kárt okozhatnak.
- Gyermekeinket szoktassuk a kulturált magatartásra - szóval és jó példamutatással -, hiszen a gyermekre a szülő szava és példamutatása van legjobb nevelő hatással.
- h./ Városunk példamutató törekvéssel szinte minden szabadterei sportágnak helyet adó sportligetet létesített, ideális környezetben, a Perint-patak és a Horgásztó között. A pályákat mindenki szabadon, játékos kedve szerint használhatja. Biztassuk a fiatalokat és a felnőtteket, hogy ottrugják vagy üssék a labdát és ne a házak körül, a pázsiton és kocsiparkolóban, így nem bosszantják a környékbeli lakókat és járókelőket.

Kérjük, cselekvően segítse Ön is, hogy a külsőleg egyre szépülő környezetünk mellett az emberi együttélés belső tartama is folytonosan szépüljön, gyarapodjék.

A kulturált együttélés összefoglaló szabálya:

"AMIT NEM KIVÁNSZ MAGADNAK, AZT MÁSNAK SE TEDD".

Köszönjük

Szombathely, 1978. őszén

Hazafias Népfront
Városi Bizottsága
Szombathely

Szombathelyi Szépitő
Egyesület

Magyar Vöröskereszt
Városi Vezetősége
Szombathely

Ingatlankezelő Vállalat
Szombathely

*Dicsérő oklevél az eredményes fásítási munkáért, 1985. MNL VaML
A Szombathelyi Szépítő Egyesület iratai. Oklevelek.*

Szép városainkért, falvainkért!

Büszke lehet az a város, amely — ha csak egykét napra is — helyet adhat valamely progresszió képviselőinek, tanácskozásuknak, amilyen most Szombathelyen a Városszépítő Egyesületek I. Országos Találkozója.

Tisztelettel és az ügy nemességének felemelő tudatával köszöntjük a találkozó minden résztvevőjét! És általuk mindazokat, akik városuk, községük, akár egészen csekély településük szépítéséért, otthonosításáért, szeretetének elmélyítéséért, felvirágoztatásáért valamiképpen munkálkodtak, dolgoznak, vagy tenni ezután fognak!

Abban, hogy nálunk tanácskoznak, annak az elismerését és megtisztelését is látjuk, hogy Szombathelyen igazán nagy tradíciója és sok szép eredménye van a városszépítő egyesület, mozgalom (!) működésének. Megyeszékhelyünkön 1838-ban alakult meg a Csinosságra Ügyelő Bizottság, ekkor látták el az akkor még csekély lélekszámú város utcáit felirattal és házzámozással. Azoknak utódai, akik II. József reformjainak visszavonása után az általa elrendelt település-térképezés és jelölés házzámozástábláit leverték, összezúzták nemzeti buzgalomból, akik ezt most nemzeti, patrióta szempontból látták másképpen fontosnak. Immár új polgárokkal, eszmékkel is gyarapodva. Ebből a Csinosságra Ügyelő Bizottságból nőtt ki a Szombathelyi Szépítő Egyesület 1885-ben „díszkeretek, sétányok, valamint a rendezett és szépített terek létrehozása, beültetése és gondozása céljából”. Az első elnök Ajakas Károly királyi ügyész volt, utána számos kiváló polgármester, főgimnáziumi igazgató, kanonok és más személyiség követte az elnöki székben.

Hogy mi minden történt itt azóta a szépítők önzetlen munkája révén, amióta a Hegy utcai, 400 méter hosszú 60 pár hársfasort telepítették, a csónakázó tó, a parkerdő stb. létrehozásáig, a vasiak feltehetően valamiképpen bemutatják a vendégeknek. Nagy, érdemdús, önzetlen, áldozatos munka eredménye ez.

Vas Népe 1981. október 7. I. o.

A működés persze nem volt mindig egyenletes, felhőtlen, olykor teljesen szünetelt is. A háborúk, s bizonyos oktalanságok olykor megölték az önzetlen szépítő munkát. A háborúk mindenféle társadalmi szépségideálok megvalósulásának rémisztő gyilkolói! A bármínemű tradíciók iránt bizalmatlan hatalmak pedig merev visszaszorítói.

Ezt is híven példázza Szombathely Csinosságra Ügyelő Bizottságának és Szombathely Szépítő Egyesületének története, annak aktivitása és meg-megszakadása, többszörös újjáéledése. Nem véletlen, hogy a szépítő egyesület akkor érte el működésének egyik tetőpontját, amikor a város polgári fejlődésének legmagasabb fokán állt és mostanában, amikor Szombathely immár a szocialista fejlődésnek, lényegesen magasabb szintű, mennyiségileg a századfordulónál is nagyobb, tartalmilag nemesebb, intenzív szakaszába jutott.

Az önzetlen szépítő, fejlesztő munka mindig a hazaszeretet, a jövőbe vetett hit, a társadalmi stabilitás érzésének a kivetülése is. Az emberek, állampolgárok általában szeretik hazájukat, szűkebb pátriájukat, s ha kell és ha tudnak, ha értelmét látják, áldoznak is érte. A szépítő egyesület tagjai a századforduló táján évi két korona 40 fillér tagdíjat fizettek viszonylag nagy számban. Évek során ez sokezer koronát tett ki. Ma nincsen tagdíj, de van önzetlen társadalmi munka, kommunista, szocialista műszak és bizonyos célokra vannak önkéntes pénzádományok is. Vannak kollektívák, egyének, egyéniségek, személyiségek, akik városukért, annak mindennemű előmeneteléért készek a munkálkodásra, bizonyos áldozatokra.

Az emberek gondolkodása, aktivitása a közügyek iránt — természetesen — nem egyforma. Nem csak a hozzájárulási készségük, hanem a lehetőségük sem. Az egyesületi munka, agitáció, szervezés ezt messzeemenően figyelembe veszi. Lehetetlen önzetlenséget nem csak, hogy nem kíván, hanem esetenként tesz, szépít kinek-kinek az egyéni portája körül is, ott, ahol erre is készíti az emberség, a nehezebb körülmények között élő emberek iránti szocialista humanizmus. A kép, a feladat így igaz, így teljes.

A Hazafias Népfrent bizottságai, a tanácsok, általában a társadalmi szervek, szervezetek becsülik, felkarolják a szépítő egyesületek munkáját, az eddiginél többet kívánnak tenni azért, hogy ne csak anyagiakat, munkát, önzetlenséget kérjenek és kapjanak tőlük, hanem ötleteket, elgondolásokat, alternatívákat is egy-egy fejlesztési, szépítői programhoz. Így van és még inkább így lesz ez jól!

Jó tanácskozást kívánunk! És bírálatokat, javaslatokat vendégeinktől is, városunk, megyénk szépítésének folytatásához!

Pozsgai Zoltán.

Ezredvégi park-avató

1897-ben a Szépfítő Egyesület tagjaiból, kétezer koronás költséggel hozták létre lelkes lo-kálpatrióták a város egyik leg-hangulatosabb parkját, amelyet a millicentenárium alkalmából újjátartott fel a város. A tizenöt mázsás, ukrán gránitból készült emléktábla, a mosott kavicsbe-ton térburkolat, a szecessziós padok és szeméttartók az előző századforduló hangulatát idé-zik.

— Remélhetőleg kitaranak jövő évig, amikor is a Szent István-park felújításával folytató-dik a szombathelyi parkrekonstrukció — mondta *Feiszt György* alpolgármester az Ezredévi parkban, ahol a rossz idő ellené-re is szép számban gyűltek össze az érdeklődők. Az önkormány-zatnak jelentős összegbe került a felújítás, de Szombathelyre, mint a „parkok városába” jön-nek még a távoli testvérvárosok-

ból is, miközben a helybeliek el-hanyagoltnak érzik az elődeik által kialakított parkokat. „Déd-apáink szerelmei szövőttek itt, s remélhetőleg unokáink sem csak a madárcsicsergés és a jó levegő miatt járnak majd ide” — tette hozzá Feiszt György. Ez-után köszönetet mondott mind-azoknak, akik a park felújítását kezdeményezték, a tervezésben és a kivitelezésben közremű-ködtek.

Fotó: Benkő Sándor

Vas Népe 1996. augusztus 21. 5. o.

A 2000. NOVEMBER 7-ÉN MEGVÁLASZTOTT ELNÖKSÉG ÉS VEZETŐSÉG

2000. évi vezetőségi tabló. MNL VaML A Szombathelyi Szépitő Egyesület iratai. Fényképek

A Potyondi-árok kincsei

Ritka növénytársulások a mocsárban – Diákok takarították

■ Treiber Mária

Szürke gém rebben föl tünkre, vadkacsák úsznak odébb lassan, megfontoltan. Sás és nád övezi a vizet, halljuk a kis énekesmadarak tavaszi örömrillait, távolabb öreg fák hajolnak egymáshoz, mintha csak sügni akarnának valamit.

Sügnak is valamit, amit nem hall más, csak az, aki érti és szereti a természetet. Szinte hihetetlen, hogy milyen közel vagyunk Szombathelyhez, és mégis milyen távol. Alig kétszáz méterre mormog, zúg a város, a közelben vezet el két forgalmas út is. Az egyik az osztrák határról tereli be a forgalmat, a másik, a nemrég átadott elkerülő út Kámon, Kőszeg felé visz tovább. Itt, ezen a csak karnyújtásnyira lévő, mégis eldugott helyen, Szombathely oladi városrészén, a Sástó és Alsómező dülőknél található a Potyondi-árok, ami valószínűleg úgy keletkezett, hogy a kavicsot kibányászták, s területén az állóvíz megmaradt. (Tavaly még a nagy szárazság idején se párolgott el). Balogh Lajos, a szombathelyi Savaria Múzeum botanikus-muzeológusa már gyermekként jól ismerte a mocsaras, vizes élőhelyet. Részt vesz a

Magyarország élő természeti örökségének felmérése és értékelése című tudományos programban, feladata Szombathely és környéke flórájának, élőhelyeinek kutatása, fölmérése. A város szélén lévő Potyondi-mocsár flórája és faunája rendkívül változatos, ritka növénytársulásokat rejt, sokféle madárnak és más állatnak nyújt bűvőhelyet, táplálékban gazdag.

Sajnos bármennyire is zezugos és érintetlen a terület, mégis

gezték, öt köbméter szemét tornyosult a parton.

Koródi Blanka, az Őrségi Nemzeti Park munkatársa is kesztyűt húzott, zsákokat hozott a szemétnek. A későbbiekben szakmai munkájával segíti majd az élőhely feltárását. A szombathelyi önkormányzat környezetvédelmi bizottsága is támogatja az ötletet. A vízben úszó hatalmas traktorkerekeket, autógumikat nyáron gépekkel szedi ki a Szombathelyi Erdészeti

A diákok megtisztították a mocsár környékét

Fotó: Kiss Teodóra

vannak, akik ithagyták a civilizáció ártalmát: a szemetet. Lásbasok és kis hordók, pillepalacskok és fémdobozok, műanyag zacskók, autógumik hevernek szanaszét. Március tizennyolcadikán a szombathelyi Herman Ottó Szakközépiskola környezetvédelmi osztálya Pálmai Angéla tanárno vezetésével összegyűjtötte a limlomot, s mire vé-

Rt., kapták az ígéretet a szervezők.

Balogh Lajos azt reméli, hogy a Potyondi-mocsár mellett növénytanai tanösvényt fognak majd kialakítani, hogy a város iskolásai ezen a megtisztított élőhelyen tartott biológiaórán átélhessék azt a csodát, amit a megújuló természet kínál minden évszakban.

Vas Népe 2004. március 22. 8. o.

Nem lett lakóparkká

MENTÉS A Potyondi-mocsár mára ökológiai lépőkővé vált

NÉMETHY MÁRIA
nemethy.maria@vasnepc.hu

Szombathely – Mocsár. Említése csúszómászókkal teli, bűzös, iszapos-zsombékos helyet idéz. Mit kell ezen védeni? Miért lehetett országosan védetté Szombathelyen a Potyondi-mocsár?

A kérdéseket dr. Balogh Lajos botanikusnak tettük fel, aki 2003-ban kezdeményezte a Szombathelyi oladi városrészen elterülő, alig több mint egyhektáros terület védettséget. 2010-re sikerült, ráadásul országos védelmet nyert.

– A köznap beszédben sejtelmes, vadregényes helynek tűnik egy mocsár, de tudományos értelemben mocsári élőközösségekről beszélünk – válaszolja a szakember, aki névadója is a területnek.

Miért lett védetté a Potyondi-mocsár? Előjáróban tudnunk kell, hogy Vas megyében nagyon kevés a természetes állóvíz, tó. Erről már Borbás Vince is ír 1898-ban megjelent Vas vármegye növényeiről szóló könyvében.

A Potyondi-mocsár közepét képező Potyondi-tó alapterületét tekintve csak néhány családi háznyi, egy kavicsbánya helyén jött létre. A tavat növényirtások veszik körbe: elsőként gyékényes és harmatkásás, ezt helyenként bokros-füzes rész, rekettyés fűzláp szakítja meg, majd fűz-nyár puhafás liget övezi.

– Ez egy városközelben ritka élőhelyegyüttes, amelynek a lápi élőhelyek miatti országos védetté nyilváníttási igényét a környezetvédelmi hatóság részéről Balaton Tihamer osztályvezető vezette vizsgálat is megerősítette. Szombathelyen és környékén még a Kámoni Arborétum élvez országos védelmet, de azt ember alkotta, ezt pedig a természet foglalta vissza – magyarázza dr. Balogh Lajos.

Hogyan bukkant rá? Már gyerekkorában ismerte a területet, aztán 2000-ben a Szechenyi Tervnek köszönhető országos botanikai program kapcsán Magyarország természetes növényzeti örökségének feltárásába kapcsolódott be, és Szombathely környékének botanikai felmérése köz-

Dr. Balogh Lajos 2003 óta minden évsközben eljár a Potyondi-mocsárhoz, megtisztítja azt a szemetétől. Tanórák, gyakorlatok színhelye is

Fotó:SZENDI PÉTER ÉS HOVÁRTH ISTVÁN

ben fedezte fel újra a természetet és gyöngyszemét.

– Igen, gyöngyszem, mert az élővilág különböző képviselőinek gazdag lelőhelye a Potyondi-mocsár, amely sosem szárad ki – hallom.

Több mint 100 növényfaj él itt – köztük bőségesen hiánaraks és mocsári növények. Mellette kilenc védett kétlélű-, négy védett hüllő- és szárnos – köztük több védett – madárfaj, illetve emlősök is előfordulnak itt.

A vízben bőven tenyésző nagy mocsár-csiga, csibogarak és szitakötők, mostanában békakoncertet adó kétlélűek lakóhelye ez. Az utóbbiak közül az egyik leggyakoribb faj a kecskebéka. Előfordul vízisikló, a közelben láttak mocsári teknőst is. A ritka madarak közül vízityúk, jégmadár, bakcsó és félnék szürke gém is rendszeres vendég itt.

– A természetvédelmi gyakorlat az utóbbi évtizedekben külön figyelmet fordít a kisvizekre. A Természetvédelmi Világalap, a WWF Magyarország 1999-ben indította el a Kisvizek Védelme Programot, ennek nyilvántartásába a Potyondi-mocsár is bekerült – hangsú-

lyozza a botanikus. A szombathelyi mocsárról külön szócikk van a Wikipédiában is.

– Igen figyelemreméltó egy megyei jogú nagyváros területén ilyen természetközeli élőhelyegyüttes előfordulása! Ez egy ökológiai lépőkő (stepping stone), menedékhelye az élőlényeknek az ember által beépített, felszaggatott tájban – hallom a szakembertől.

Dr. Balogh Lajosnak szíve-

Védett növények, állatok – a Vas Népe környezetvédelmi programja

csücske a Potyondi-mocsár. 2003 óta minden évben és évszakban kijár oda, tisztítja a helyet a szemetétől. 2004-2005-ben hulladékmentesítési akciókat is szervezett. Akkor 5-10 köbméter szemetet, 25-30 autó- és traktorgumit szedtek össze, szállítottak el sok

civil segítővel, önkormányzati cégek és a Szombathelyi Erdészeti Zrt. segítségével. Az odalátogató amatőrorgászok, szórakozni vágyó fiatalok zöme tiszteli a környezetet. Kár, hogy néhányan mégis ott-hagyják nyomaikat – pillepalcokat, sörösdobozokat – a többség nagy szomorúsággal.

– Én valójában csak azt szerettem volna elérni – foglalja össze dr. Balogh Lajos –, hogy ne tűnjön el ez a kis terület, ne épüljön be, őrizzük meg a növények, állatok békéjét.

Ma egyes iskolák biológia és kémia gyakorlati óráinak színhelye is a Potyondi-mocsár, vagy például tavasszal a Herman Ottó biológia tanulmányi verseny gyakorlati színhelye is volt, de országos versenyre készült dolgozatok témája is olykor. Tanórák mintaként működik a Potyondi-mocsár, de nem jelölt. A Borostyánkő Környezetvédelmi Oktatóközpont nyertes pályázata segítségével kiépített tanórák színhelye is működhetne e hely, de a kihelyezett műfarknyak, táblák sajnos rendre megsemmisülnek.

Villamos a levegőben

A Smidt Múzeum udvarára került az állomásról a sárga kocsi

TAKÁCS GÁBOR
belpot@vn.pih.hu

Szombathely – Utolsó útjára indult a villamos tegnap. Az állomás elől a Smidt Múzeum udvarára vitték. A sárga kocsi láttán nem egy nézelődőben nosztalgikus érzések ébredtek: a kacsikaringós vonal, az éles kanyarok és a nyikorgó hang jutott eszükbe.

A városban 1897. június 4-én indult el a villamosforgalom, utójára pedig 1974. augusztus 20-án gördült ki a pályaudvar elől a szerelvény, amely akkor fellobogózva búcsúzott el az utasoktól. A vonal megszüntetését azaz indokolták, hogy működtetése nem gazdaságos, a szűk utcákon a sín sok helyet elfoglal. Ezután a kocsik nagy része eltűnt, illetve szétszedték őket, de pár darab szerencsére így is megmaradt. Ilyen például az 1-es pályaszámú kocsi, amely 1997-ig a MÁV szombathelyi igazgatóságának az udvarán díszelgett. Innen tíz éve, a villamos századik születésnapja alkalmából, az Ehen Gyula térre került. A közönség így, álltában is megbecsülte a sokakban nosztalgiát ébresztő járművet, de akadtak olyanok is, akik folyamatosan rongálák. Hiába újították fel újra és újra, a vandálok nem kérték. Ezért a Szépiítő Egyesület több mint két éve elhatározta, hogy zárt helyre helyezi át a kocsit. A várt engedélyek is megérkeztek. (Folytatás a 4. oldalon)

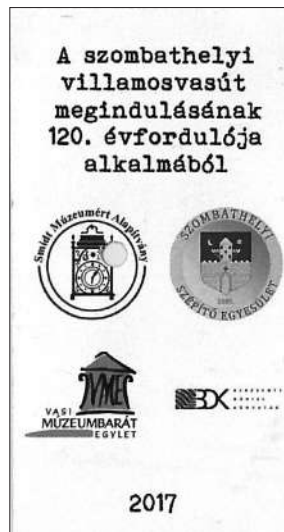
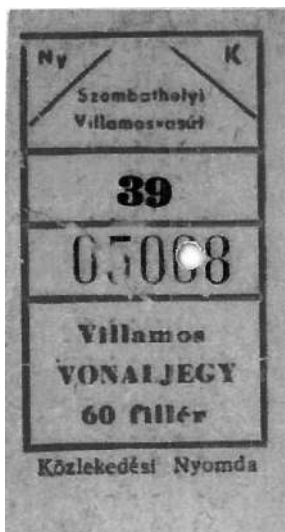
A Smidt Múzeumnál fel-emelik a járművet (felső kép). Csikós István egyike volt az utolsó villamosvezetőknek (alsó kép)

FOTÓ: BENKŐ SÁNDOR

Vas Népe 2007. július 12. 1. o.

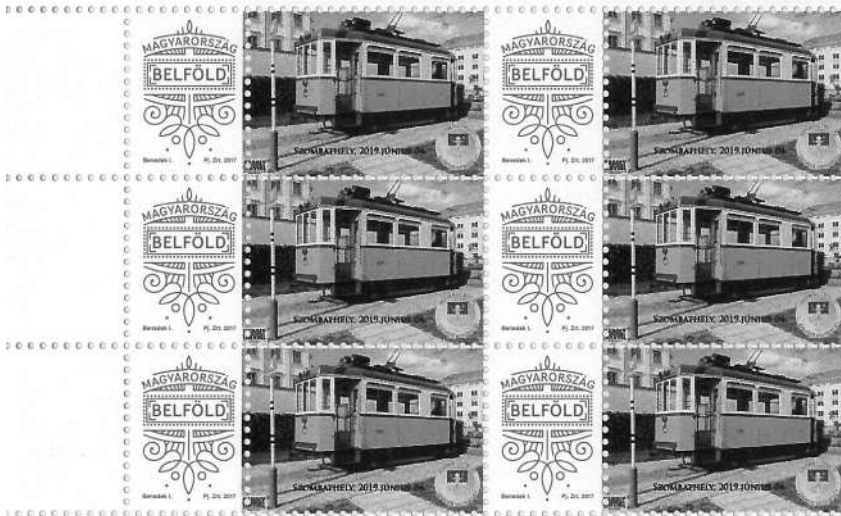

A villamos – áthelyezés után (A Szombathelyi Szépítő Egyesület fotója)

Szombathely 1897.06.04-1974.08.20.

A bélyeget a Szombathelyi Szépítő Egyesület bocsátotta ki a Villamosok: a Kárpát-medencei közlekedéstörténet évszázadai című vándorkiállítás szombathelyi bemutatója alkalmából, 2019. június 4.

QR KÓDOK

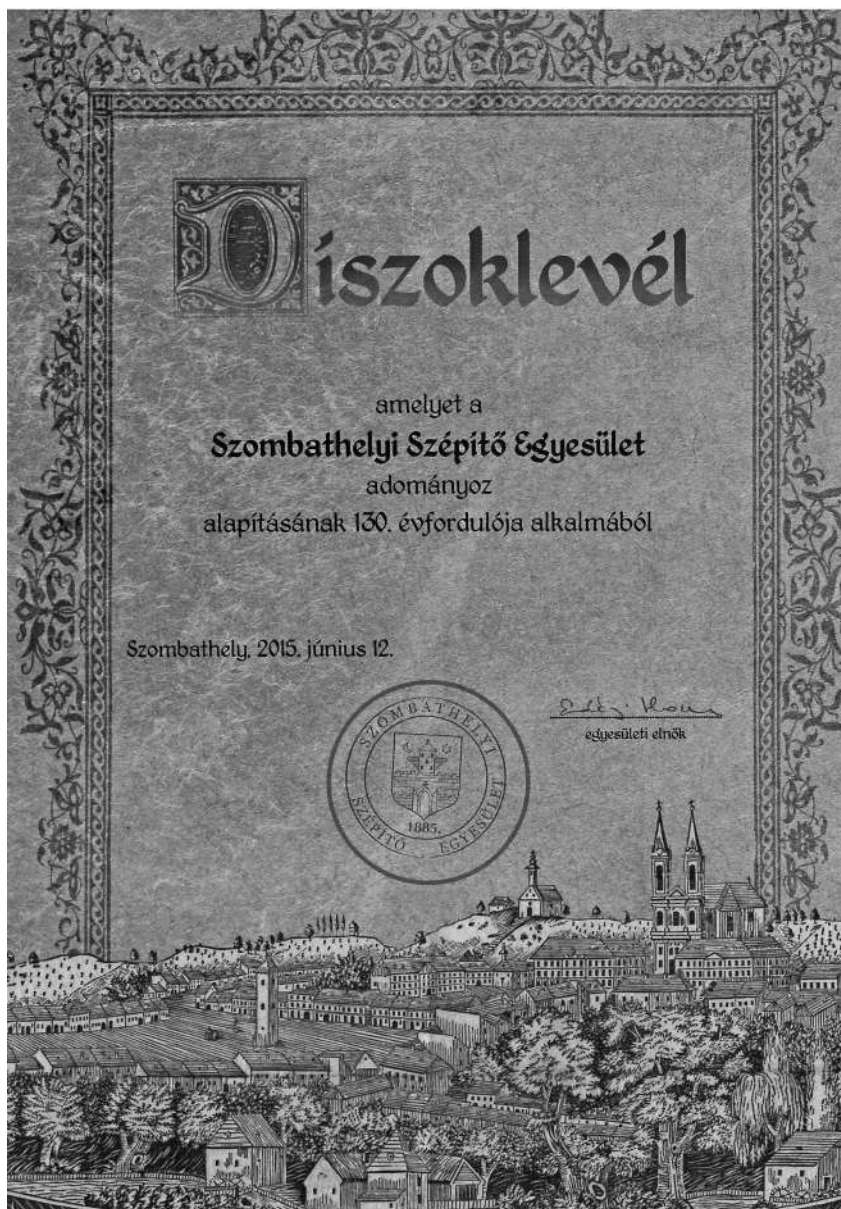

*Körösiényi Tamás szobrászművész alkotását 1983-ban állították fel a városháza előtt.
A műalkotás egy, a szombathelyi polgárrá avatáshoz kapcsolódó 18. századi legendát jelenít meg.*

*A Millenniumi falfreskó 2000-ben készült el a Fő téren, a premontrei rend épületének tűzfalán.
A műalkotás – eddigi ismereteink szerint – Európa legnagyobb méretű kültéri falfestménye.*

130. ÉVFORDULÓ

A Szombathelyi Szépítő Egyesület tulajdona

A
SZOMBATHELYI SZÉPÍTŐ EGYESÜLET
alapításának 130. évfordulója alkalmából

ÜNNEPI KÖZGYŰLÉST

tart.

melyre tisztelettel meghívja Önt

2015. június 12. (péntek) 16:00 órára

Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzat
I. emeleti nagytermébe,
(Kossuth Lajos u. 1-3.)

Program

A megjelent vendégeket köszönti:

- Erdélyi Ilona
Szombathelyi Szépitő Egyesület elnöke

Ünnepi beszédet mond:

- Dr. Puskás Tivadar
Szombathely Megyei Jogú Város polgármestere
- Ráday Mihály
Város- és Faluvédők Szövetségének elnöke

Előadások:

- A Szombathelyi Szépitő Egyesület története
előadó: Dr. Kalocsai Péter
- A Szent Márton temető művészettörténeti jelentősége
előadó: Torjay Valter
- A virágvásárok és a természeti környezet védelme
előadó: Theisz Károly

Közreműködik:

- Kocsis Márton – gitár
- Simon Dániel – vers

Támogatónk:

- Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata
- Hírlevél Plusz

Védett síremlék újult meg

Balogh Gyulának, Vas vármegye levéltárnokának állít méltó emléket

SZOMBATHELY Védett síremlék újult meg a Szombathelyi Szépfítő Egyesület és a Vas Megyei Temetkezési Kft. együttműködése nyomán: nincs már megdőlvé és keretet is kapott – méltó Balogh Gyula levéltáros emlékéhez.

Példaértékű, gyümölcsöző kapcsolat alakult ki a Szombathelyi Szépfítő Egyesület és a Vas Megyei Temetkezési Kft. között: nemrég az 1837-ben Iháson született és 1921-ben Szombathelyen meghalt Balogh Gyula Vas vármegyei levéltárnok, történetíró, lapszerkesztő, újságíró és költő védett sírját tették rendbe a Szent Márton utcai temetőben. Az A/5-ös parcellában található megújult sírhant nem az első eredménye az együttműködésnek: három éve egy temetői sétát követően az egyesület ifjúsági vezetője, *Bódi Livia* elhatározta,

A Szombathelyi Szépfítő Egyesület tagjai munka közben Fotó: BÓDI LÍVIA

hogy a fiatalok és az egyik vezetőségi tag, *Theisz Károly* segítségével a temető sírjait gondozni, értékeit védeni fogják. Az elgondolást tett követte: az elmúlt évek alatt Bodányi Ödön, Kisfaludy József, Hidassy Krisztina, dr. Dunst János és Knebel Jenő sírját is renoválták. Balogh Gyulával nemrég végeztek, szeptemberben még növénye-

ket ültetnek be, ezzel tesszik teljessé a sír megújítását. Tervbe vették a Mayer család sírjának rendbetételét, jelenleg a megvalósításon dolgoznak. Szeretnék, ha a Hidassy Krisztina, neves jótékonykodó sírján lévő Szent Erzsébet-szobor is visszanyerné eredeti szépségét, hiszen egyedülálló értéket képvisel. **btk**

Vas Népe 2017. augusztus 23. 15. o.

Kisfaludy József sírja felújítás előtt

felújítás után

Múltidéző temetői séta

Megújulhat Mayer Ede gépgyáros impozáns síremléke is

Orbán Róbert helytörténész vezette a sétát, tartott előadást a síremlékekről, azokon keresztül a várostörténetről

FOTÓ: CSEH GÁBOR

SZOMBATHELY Elhanyagolt sírok, mohával benőtt beton, düledező fejfák – a Szent Márton temető hantjai között barangoltak azok a látogatók, akiket érdekelt a régi sírköveken őrzött család- és várostörténet.

A másfél óras vezetett séta alatt mintegy félszáz helyen álltak meg: Orbán Róbert helytörténész a síremléknél, illetve mauzóleumnál rövid tájékoztatót tartott az érdekeségekről, a hely- és művészettörténeti tudnivalókról.

– Az ember nyugdíjas korában jobban ráér az igazi értékekkel foglalkozni, az igazi érték pedig a múltnak a megőrzését jelenti – ezt mondta Banga Lajos, az egyik résztvevő. Neki számos ismerőse,

közeli rokona nyugszik az elhanyagolt temetőben. A Szent Márton temető a város panteonja, hiszen Szombathely nagyjai itt nyugszanak – mondta el Orbán Róbert.

Ez Európa egyik legrégebbi és legtovább használt sírkertje, amely az első századtól egészen 1977-ig működött. Ennek köszönhetően a város számtalan neves személyének, családjának sírja feltehető a temetőben. Többek között itt nyugszik Bodányi Ödön, a város egykori főmérnöke, Bozzay Ödön szobrász, Eredics Ferenc jogász, politikus, a Szombathelyi Általános Takarékpénztár egyik megalapítója, később titkára. Ha tovább haladunk, a borostyán alól kivillan Herbst Géza egykori jogásznak, a közze

járás szolgabírájának, majd a vármegye főjegyzőjének, később alispánjának elegáns sírköve. A temető legnagyobb mauzóleuma a Hübner családé. Hübner János építkezési vállalkozó, 1848-as nemzetőr volt, aki bár nem igazán tudott magyarul, mégis a szívén viselte a haza sorsát. Az ő nevéhez köthető a szombathelyi

evangélikus templom tornyának felépítése. Az értékes hantok közül hatot felújított a Szombathelyi Szépművészeti Egyesület. Legutóbb Balogh Gyula levéltáros, lapszerkesztő síremlékét, ami komoly összefogást igényelt. A civil szervezetnek a Vas Megyei Temetkezési Kft. segített a felújításban – tudtuk meg Bódi Liviától. Az egyesület elnöke hozzátette: most Mayer Ede gépgyáros impozáns síremlékét szeretnék felújítani, a tervek szerint még ősszel végeznek a szükséges színező-felújító munkálatokkal. Hasonló séta a Szent Márton temetőben legközelebb október 7-én lesz, akkor is Orbán Róbert szakmai vezetésével ismerhetik meg a romos sírok titkait az érdeklődők. **SZMK**

A csaknem
másfél óra alatt
mintegy félszáz
helyen álltak
meg
az érdeklődők

Vas Népe 2017. szeptember 28. 4. o.

*Hidassy Krisztina síremléke
A sírokról készült fotók a Szombathelyi Szépipítő Egyesület tulajdonában vannak*

Bodányi Ödön síremléke

Greisinger Ottóné síremléke

Balogh Gyula sírja felújítás előtt

felújítás után

*Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése
a 276/2017. |IX. 14. | Kgy. számú határozatával*

*Szombathelyi Szépítő Egyesület
részére*

*A város szebbé, élhetőbbé tétele, valamint
az értékmentés terén kifejtett sok évtizedes
kimagasló tevékenysége elismerésül*

*Az Év Civil Szervezete-díjat
adományozza.*

Szombathely, 2017. november 11.

*Dr. Puskás Tiadár
polgármester*

A Szombathelyi Szépítő Egyesület tulajdona

EMLÉKLAP

a Városszépítő Egyesületek
Országos Találkozója és
Szakmai Konferencia
emlékére

32/03

SZOMBATHELY
MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

A RENDEZVÉNY IDŐPONTJA:
2003. február 21-én (péntek) 16.00 óra

ÉS A

SZOMBATHELYI SZÉPÍTŐ EGYESÜLET
TISZTELETTTEL MEGHÍVJA
ÖNT

HELYSZÍNE:
Városháza házasságkötő terme
(Szombathely, Kossuth Lajos u. 1-3.)

A MEGJELENTEKET KÖSZÖNTI:

dr. Ipkovich György
polgármester

Zsiros Imre
egyesületi elnök

A KIADVÁNYT A KÖZÖNSÉG FIGYELMÉBE AJÁNlja:

Csermelyi András
alpolgármester

**A SZOMBATHELYI
SZÉPÍTŐ EGYESÜLET
TÖRTÉNETE
1885–2000**

CÍMŰ KÖTET
BEMUTATÓJÁRA

Dobos Mária - Marozs László - Melega Miklós - I. Puskás Ágnes

**A SZOMBATHELYI
SZÉPÍTŐ EGYESÜLET
TÖRTÉNETE
1885–2015**

**A SZOMBATHELYI SZÉPÍTŐ EGYESÜLET TÖRTÉNETE 1885-2015
KÖNYVBEMUTATÓ**

IDŐPONT: 2018. NOVEMBER 20. (KEDD) 17:00
HELYSZÍN: BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR
(9700 Szombathely, Anfall József tér 1.)

A MEGJELENTEKET KÖSZÖNTI:
DR. PUSKÁS TIVADAR Szombathely Megyei Jogú Város polgármestere

BEVEZETŐT MOND:
MÁTIS BARNA okleveles építészmérnök, a Szombathelyi Értéktár Bizottság tagja

A KÖNYVET BEMUTATJA:
DR. MELEGA MIKLÓS a Szombathelyi Szépitő Egyesület alelnöke

ZÁRSZÓT MOND:
BÖDI LÍVIA a Szombathelyi Szépitő Egyesület elnöke

AZ EGYESÜLET ÁLTAL ÁLLÍTOTT, FELÚJÍTOTT VAGY TÁMOGATOTT
KÖZTÉRI ALKOTÁSOK

— **Lakótelepi útbaigazító táblákat** (térképeket) helyeznek el még ebben a hónapban Szombathely forgalmas terein. Jelenleg öt ilyen térképet készítenek a Szombathelyi Szépítő Egyesület felhívására a KPM Közüti Igazgatóság festő-részlegének dolgozói, hármat a Derkovits, kettőt a Joskar-Ola lakótelepen helyeznek ki. Jövőre ugyancsak készülnek majd ilyen útbaigazító táblák.

Vas Népe 1982. szeptember 17. 8. o.

— **Útbaigazító táblákat** helyeztek ki Szombathelyen a Bartók körúton és a Kárpáti Kelemen utcában az Autójavító Vállalat KISZ-esei, a Szépítő Egyesület felkérésére. Azok tájékozódását könnyítik meg, akik társadalmi munkára vagy rendezvényekre indulnak az új szabadidő központba.

Vas Népe 1983. szeptember 2. 8. o.

Csatári Józsefre és Vinkovics Józsefre emlékezve

Szobrot lepleztek le Felsőcsatáron,
emléktáblát avattak Szombathelyen

Pénteken emléktáblát avattak Szombathelyen, a Vinkovics József utcában. A Béke Mozi épületével szembeni utca egyik házán ezentúl emléktábla örökíti meg a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége szombathelyi csoportjának egykori vezetője emlékét. Vinkovics Józsefet hatvanegy éves korában, 1944. novemberében Zsírny Lajossal, Stockar Jenővel, Rózsa Jánossal együtt hurcolták el a Gestapo emberei Szombathelyről. Születésének századik évfordulója alkalmából a szombathelyi városi pártbizottság kezdeményezésére a Szombathelyi Szépitő Egyesület költségen készült táblát Pezenhoffer Richárd, az MSZMP Szombathelyi Városi Bizottságának titkára, Elek Tibor, a városi tanács általános elnökhelyettese, valamint Magyar Elemér, a KISZ szombathelyi városi bizottsága titkára avatta fel. Vinkovics József életútját Magyar Elemér ismertette. Az ünnepségen több intézmény, munkahely képviselői, valamint a Dózsa György utcai Általános Iskola diákjai jelentek meg.

Ehelyezik Vinkovics József emléktábláját a róla elnevezett szombathelyi utcában.

Vas Népe 1984. március 6. 5. o. (részlet)

Emléktábla Unger Gyulának

A Szombathelyi Szépitő Egyesület törekvése az, hogy emléktáblákat állítson az utcák névadóinak tiszteletére. Tegnap délután az Unger Gyula utcában — a névadó munkásmozgalmi mártír születésének 75. évfordulóján — avattak emléktáblát a Sabaria Sportegyesület létesítményének falán. Avatóbeszédet Ladó Miklósné, a KISZ városi bizottságának titkára mondott, majd megkoszorúzták az emléktáblát. Felvételünkön: Unger Gyula hozzátartozói helyezik el az emlékezet virágait a táblánál.

Fotó: H. P.

Vas Népe 1984. július 24. 1. o.

Emlékezések 1848 március 15-re

Ünnepségek megyénkben is

Emléktáblát avattak tegnap délelőtt a megyeszékhelyen. A Szombathelyi Szépitő Egyesület Kossuth Lajos tiszteletére, halálának kilencvenedik évfordulója alkalmából készíttette a márványtáblát, amit a róla elnevezett utca elején, a tanács épületének falán helyeztek el. Elek Tibornak, a városi tanács általános elnökhelyettesének avatóbeszéde után megkoszorúzták az emléktáblát.

KOSSUTH LAJOS
1802 - 1894

A MAGYAR NEMZETI FÜGGTELENSÉGET A FEUDALIS KIVÁLISÁGOK FELSZÁMOLÁSÁÉRT ÉS A POLGÁRI SZABADSÁGOK BIZTOSÍTÁSÁÉRT VIVOTT KÜZDELEM LEGNAGYOBB ALAKJA.

1823-BAN TETT ÜGYVÉDI VIZSGÁT. AZ 1832. ÉVI POLSÓNTI ORSZÁGGYŰLÉSEN AZ ELLÉNZÉKI FŐPÖRTÉK KEZELŐJE VOLT. INYEN SZABADNAK HÍRES ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSTISZT AJÁJAI A TÖRVÉNYSZÁDÁSOK TUDÓSTISZTOKAT BEJELŐLTÉK. MÁJUS 1837-BEN 4. ÉVI PÓCSÁGAI TIESTÉK 1841. JANUÁRJÁBAN MEGHÍNDIHOITTA A NEMSI HIRLAPOT. 1844-BEN EGYIK KEZDEMÉNYEZŐJE A VEDŐEGYLET MEGALKOTÁSÁNAK. AZ 1846-AS MÁRCIUSI POLCARI FORRADALOM VEZÉRLAKJA. MÁJUS 6. KORMÁNY-NEMLÉKMINISZTERE. AZ Ő JAVASLATÁRA VÁLASZTOTTÁ MEG AZ ORSZÁGGYŰLÉS A HONVEDELMI BIZOTTSÁGNYI ÉS KEZDEMÉNYEZÉSRE MONDTAK KI DOROGCENBEN 1849. APRILIS 14-ÉN A FÜGGTELENSÉGI NYILATKOZATBAN A HABSURG-HÁZ TRONFOSZTASÁT. EKKOR VÁLASZTOTTÁK MEG KORMÁNYZÓELNÖKNE. 1849. AUGUSZTUS 11-ÉN KEVÉTELEN VOLT AJÁNDÉK A HAIAMI GÖRGÖTÉK, A FEGYVERLETTEL UTÁN TOBB ÉZER TÁRSÁVAL KÜLFÖLDRE MENEKÜLT. AZ EMIGRÁCIÓBAN 1850-BAN MEGALKOTI A MAGYAR NEMZETI EGYSÉGŐSÁGOT. MÁJUS 1850-BAN MEGALKOTI A MAGYAR LEGIÓ SZERVEZET. 1861-BEN KÖLTÖZÖTT OLASZORSZÁGBA. HARCOLT A KIEGYEZÉS ELLEN. ELEFÉ YEGÉIG VÉDTE A DEMOKRATIKUS NEMLETTI TÖREKVESEKET TORINÓBAN HALT MEG.

ALLITATTA A SZOMBATHELYI SZÉPÍTŐ EGYESÜLET 1984-BEN

Vas Népe 1984. március 16. 1. o. (részlet)

Emléktábla Zrínyi Ilonának

Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc után — a Szombathelyi Szépítő Egyesület kezdeményezésére — emléktáblát kapott tegnap délután Zrínyi Ilona is a vasi megyeszékhelyen. A Zrínyi Ilona utcai Általános Iskola tanulói tegnap rövid műsorral, versekkel és énekszámmal emlékeztek meg történelmi nagyszonyunkról. Az idén fennállásának 100. évfordulóját ünneplő iskola igazgatója, Szőke Dezső avatta fel az emléktáblát, Csinger Péter szombathe-

lyi kőfaragó alkotását. A kisiparosnak ez a harmadik olyan emléktáblája az idén, amelyet a Szombathelyi Szépítő Egyesület felkérésére társadalmi munkában készített el. Az emléktáblát tegnap a Vas megyei Táv-
hőszolgáltató Vállalat Zrínyi Ilonáról elnevezett szocialista brigádja koszorúzta meg.

Képünk a tábla felrakásakor készült, a jobb szélén Csinger Péter látható.

Fotó: B. I.

Vas Népe 1985. október 12. 16. o.

Emléktábla Liszt Ferencnek

Liszt Ferencnek, a XIX. század kiemelkedő magyar zeneszerzőjének és zongoraművészeinek születése 175. és halálának 100. évfordulója alkalmából tegnap délelőtt Szombathelyen, a Liszt Ferenc utca 2. számú ház falán.

A Szombathelyi Szépitő Egyesület és a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar fölkérésére Csinger Péter kőfaragó készítette az emléktáblát, amelyet megyeszékhelyünknek adományozott. Lisztet a táblai felirat így jellemzi: „A zenei romantika egyik legnagyobb alakja a szimfonikus költemény megteremtője. Szerteágazó, sokszínű munkássága emelte a magyar művészet kiválóságai közé.” Petró János főzeneigazgató mondott avató beszédet, s a Művelődési és Sportház koncert fúvószenekara, Rózsa Ferenc vezényletével tette ünnepélyessé az eseményt.

Vas Népe 1986. június 13. 8. o.

Horváth Boldizsár-emlékünnepség

Történeszek, jogászok, lo-
kálpatrióták egyként vall-
hatják magukénak a szombathelyi születésű Horváth Boldizsárt, a kiegyezés utáni első magyar igazságügyminisztert. Alakja és munkássága nincsen igazán a köztudatban, még szűkebb pátriájában sem, holott jelentősége már a szabadságharc idején, majd a kiegyezés előkészítésében játszott szerepe és jogi tevékenysége legnagyobb politikusaink sorába emeli.

Szombathely város tanácsa, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Jogászok Szövetsége és a tanárképző főiskola tegnap emlékülésen méltatta Horváth Boldizsár munkásságának jelentőségét a városháza dísztermében. A bevezető előadás adatokat szolgáltatott Horváth Boldizsár pályakezdéséhez, Szombathely város életében betöltött szerepéhez, és ahhoz a kiálláshoz, mely 1848. márciusában az úgynevezett szombathelyi 16 pont megfogalmazásához vezetett. Ezt követően a résztvevők Vörös Károly, a történettudományok doktora előadásában a 19. század utolsó harmadának magyarországi fejlődéstendenciáiról hallhattak, majd Horváth Boldizsár igazságügyminiszteri tevékenységét ismertette, kitérve a polgári jogrend megteremtésében multhatatlan érdemeket szerző politikus számos törvényjavaslatára, Horváth Pál tanszékvezető egyetemi tanár. A záróelőadáson Horváth Boldizsár költői és szépirodalmi munkásságának hézagpótló méltatására is sor került.

Az emlékünnepséget követően a 165 évvel ezelőtt született Horváth Boldizsár szombathelyi. Köztársaság téri szülőházának falán a Szombathelyi Szépitő Egyesület emléktáblát avatott (képünkön). Azon a házon, amelyen már ott van annak Márkus Emiliának emlék-

tablája, aki Horváth nevelt lánya volt.

A történelem szakos tanárok soros továbbképzését is szolgáló emlékünnepségen a táblán az eddigieknél jobban ráirányítja majd a figyelmet Horváth Boldizsárra és munkásságára.

h. m.
Fotó: H. P.

Vas Népe 1987. november 10. 1. o.

Emléktábla, értékelés

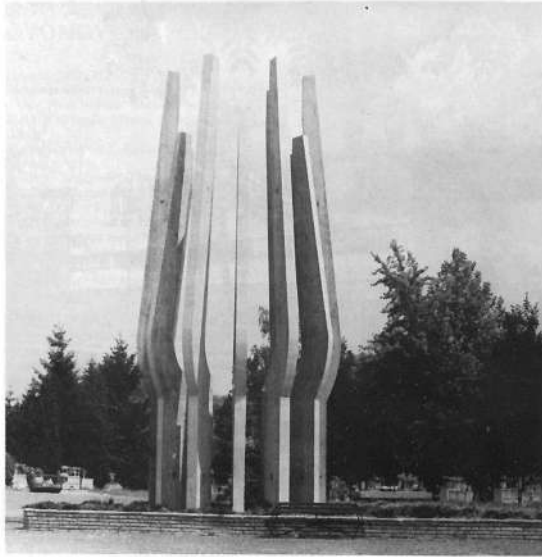
A hagyományápolás, jeles személyiségek emlékének őrzése is feladata a Szombathelyi Szépítő Egyesületnek. Ennek jegyében adták át tegnap a megyeszékhelyen, a Széchenyi utcában azt az emléktáblát, amelyet az egykori Premontrai Gimnázium négy tudós tanára, illetve igazgatója tiszteletére készített és adományozott Csinger Péter kőfaragó mester. A Nagy Lajos Gimnázium utcai bejáratánál Kunc Adolf, Kárpáti Kelemen, Edelman Sebő és Lipp Vilmos emléktáblájának felavatásakor Kártyás László, a gimnázium igazgatója méltatta a neves tanárelődök munkásságát.

Az avatás után értékelte az idei munkát a Szépítő Egyesület vezetősége. Megállapíthatták, hogy 1987-ben is sikeresen működtek közre értékeink őrzésében, a környezet csinosításában. Az egyesület részt vett a szabadidő-központ társadalmi munkáinak szervezésében: az idén négyezernél többen, mintegy nyolcmillió forint értékű munkát végeztek az egykori téglagyári területen. Aktivistáik révén eredményesen segítettek a városszépítők az augusztusi hasznoshulladék-gyűjtési akciót is. Az egyesület emléktáblákat készítettett, tíz köztéri alkotást jelölt meg táblácskával. CB-rádióval és adománypersellyel látták el az oladi kilátót. A kilátót nyolcezren keresték fel az idén, a jövő tavasszal nyitják ki újra. Emlék-helyet létesít az egyesület a Jáki úti temetőben a második világháború áldozatainak emlékére. A beérkezett pályázatokat elbírálták, készülnek a kiviteli tervek. A Tárgyformáló Stúdió segítségével helyreállították a Petőfi utcai székelykaput. Több ezer cserép virágot vásárolhattak kedvezményesen a város-lakók a házak csinosítására. Készíteti az egyesület három ivó- és szökőkút helyreállítási terveit is.

Koszorút helyeznek el a négy tudós tanár emléktáblájánál.

Vas Népe 1987. december 16. 1. o.

A II. VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAINAK EMLEKMŰE, SZOMBATHELY

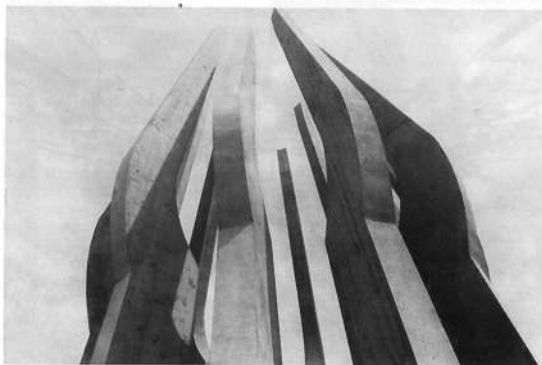
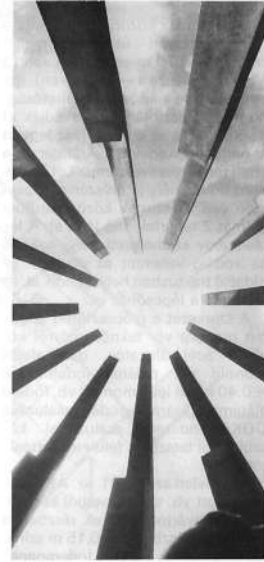
Tervező: VASITERV
Építész, statikus, kerttervező: Heckenast János
Kivitelezők: Vas Megyei Állami Építőipari Vállalat, Szombathelyi Városgazdálkodási Vállalat
Beruházó: Szombathelyi Szépitő Egyesület

Szombathelyen közadakozásból a Szombathelyi Szépitő Egyesület szervezésével állítottak emlékművet a város II. világháborúban áldozatul esett polgárainak.

Az új köztemető jelentős kiépítésére a '60-as évek elejétől került sor a VASITERV tervei alapján. Ekkor jött létre a ravatalozóhoz csatlakozó tér folytatásaként egy amorf alakú

díszter, ahol a Szépitő Egyesület 1987-ben kiírt pályázatán díjat nyert terv alapján, annak csekély formai továbbcsiszolásával megvalósított emlékművet felállították.

Az emlékmű köré szabályos 12 szög írható, ezek csúcsaiba került egy-egy, az átlók irányát követő nyújtott téglalap keresztmetszetű sajátos formálású oszlop.

Az előre kivitelezett kehelyalapokba ülnek a segédüzemi előregyártással C 20 minőségű betonból készült elemek, melyek 8 óra leforgása alatt kerültek helyükre és rögzítésre. Az oszlopokat az előregyártó zsaluzatból való felszakításra kellett méretezni, mint mértékadó igénybevételre. Gyulult deszkazsaluzatos látszó betonfelületük színezetlen.

A „Második világháború szombathelyi áldozatainak emlékére” felirat is egy előregyártott vasbeton táblán plasztikusan előreálló betonbetűkből áll. A felirat „zsaluzatát” hungarocellból kivágott betűk negatív gipszformájával lehetett előállítani.

Heckenast János

Szoborkás

Most állította helyre másodszor Csinger Péter kőfaragómester a szombathelyi Szent István parkban az első világháborús 83-as gyalogezred hősi emlékművét. Két évvel ezelőtt hosszú elhanyagoltság után renoválták a harcos és az oroszlán szobrát, meg a vandálok által szétördelt talapzatot.

Most húsvét után ismét a mesterhez fordult a Szépitő Egyesület: az oroszlán farka, a zászló, a gránát tört le. Nem az időjárás pusztított, a törésnyomokból nyilvánvaló volt, hogy a szoborra felmászó ember erejétől, súlyától keletkezett a kár.

A mester a lehetségeshez képest az eredetihez hűen egészítette ki az alkotást. Néhány léccel alá is támasztotta, hogy rendesen megszilárduljon.

Talán nem is meglepő: egy reggelre a léceket ellopták...

Most vasárnap hősök napi megemlékezés, koszorúzás lesz a szobornál. Ép marad-e addig?

kt

Vás Népe 1997. október 29. 1., 3. o.

Újraavatták a II. világháborús emlékművet

● Kaiser E.

— A Hősök Napján emlékezünk mindazokra, akik életüket áldozták a hazáért, ők adták erőt ahhoz, hogy ne legyenek többé hősi halottaink — mondta *Zsiros Imre*, a Szombathelyi Szépitő Egyesület titkára vasárnap, a szombathelyi 11-es Huszár úti kórház előkertjében, a II. Világháborús Hősi Emlékmű újraavatásakor. Korábban a szombathelyi Jáki úti temetőben róhatták le kegyeletüket az utódok, mostantól a 11-es Huszár úti kórház kertjében álló obeliszk is őrzi a hősök emlékét.

A kórház kertjében álló szobor feltehetően az egyetlen emlékmű hazánkban, melyet a háború alatt, 1943-ban állítottak a világhétség áldozatainak. Az emlékmű sokáig a kórház pincéjében állt, az intézmény egyik munkatársa hívta fel a figyelmet rá. A levéltári, könyvtári kutatás nem járt eredménnyel, nem sikerült kideríteni, vajon az első, vagy a második világháború halottainak állított-e emléket az obeliszk. A szépitő egyesület felhívást tett közzé. *Dr. Vitéz Molnár Zoltán* nyugalmazott alezredes felismerte az emlékművet, s rendelkezett néhány, az emlékmű avatásakor készült fényképpel is. A 11-es Huszár úti intézmény ekkor honvédkórház volt, kertjében állt az obeliszk.

Felszentelték vasárnap az emlékművet

Fotó: Kiss Teodóra

Az emlékművet vasárnap *Ba-*

ji János plébános szentelte fel, koszorúzott a honvédség, a határőrség, a rendőrség, a szombathelyi és a megyei önkormányzat és több társadalmi szervezet képviselője is. A hősi halottak utódai is virágot he-

lyeztek el az emlékművön. A szombathelyi hősök napi megemlékezést az emlékmű avatása előtt a Március 15. téren tartották, ünnepi beszédet mondott *Náday Gyula* alezredes, helyőrségparancsnok.

Vas Népe 1998. június 2. 3. o.

Kiállítás az egyesület 135 éves évfordulójára

A Szombathelyi Szépítő Egyesület fennállásának 135 éves évfordulója alkalmából 2020. október 8-án kiállítás nyílt a Berzsényi Dániel Könyvtárban A szépnek legilletékesebb és leghűbb ápolói címmel. A jegyzék a bemutatott könyvtári, levéltári és egyesületi dokumentumok leírását tartalmazza, a tárlat tematikáját követve. Az egyes részek anyagai cím szerint vannak rendezve. Az oldalszámok nem a forrás terjedelmét jelölik, hanem azt, hogy az adott dokumentum melyik résznél volt nyitva a tárlaton, így nyújtva egyfajta virtuális „kiállításélményt” a folyóirat olvasóinak.

ALAPÍTÁS, ÚJJÁALKULÁS

Emlékkönyv a vasvármegyei 1887. évi ipar-kiállítás alkalmából. Szombathely, 1887. 25. o.

Vágvölgyi László: Fejlődjön is, szépüljön is Szombathely. Egylet alakult. Vas Népe, 1968. nov. 20. 3. o.

A szépítő egyesületnek a hölgyek bizottsága által gyűjtött és a lapokban még nem közölt tagjainak névjegyzéke. Vasvármegye, 1889. márc. 3. 6–7. o.

Kunc Adolf – Kárpáti Kelemen: Szombathely – Savaria rend. tanácsú város monographiája. Szombathely, 1880–1894. 452–453. o.

A Szombathelyi Szépítő Egyesület alapszabályai (levéltári irat)

Ország László: A Szombathelyi Szépítő Egyesület félszázados működése. In: Szombathely, 1777–1927. Jubiláris emlékalbum. Szerk. Fehér Károly. Szombathely, 1997. 72–73. o.

Dobri Mária – Mayer László – Melega Miklós – T. Pásztor Ágnes: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. 2. jav. bőv. kiad. Szombathely, Gencsapáti, 2018. 26–27. o.

Kőfalvi Vidor: Szombathelyi szépítő egyesületünk. Vasvármegye, 1889. febr. 24. 8. o.

A szombathelyi szépítő-egylet megalakulása. Vas megyei Lapok, 1885. jún. 11. 1-2. o.

Varasdy Károly. Vas megyei Lapok, 1887. okt. 13. 1-2. o.

Tilcsik György: A „Városszépítő Bizottmány” intézménye Szombathelyen 1867 előtt. In: Vas megyei levéltári füzetek. Szombathely: Vas Megyei Levéltár, 1989–. 107. o.

Képeslap (Beck Vince látképe/rajza a városról)

PARKOSÍTÁS, FÁSÍTÁS

„Alkotni, teremteni kell”. Éhen Gyula emlékezete. Szerk. Köbölkuti Katalin. Szombathely, 2004. 256 p.

Éhen Gyula: A modern város. Hasonmás kiad. Szombathely, 1997. 38–39. o.

Szent István-park. Szombathelyi Újság, 1898. febr. 27. 6. o.

Kőfalvi Vidor: Szépítő egyesületünk akciója. Vasvármegye, 1894. máj. 19. 5. o.

Kőfalvi Vidor: Szépítő egyesületünk köréből. Vasvármegye, 1891. ápr. 12. 3. o.

Kőfalvi Vidor: A szépítő-egylet elnökének évi jelentése. Vasvármegye, 1895. máj. 5. 3. o.

A szépítő-egylet választmányának ülése. Vasvármegye, 1899. febr. 9. 7. o.

Bajzik Zsolt – Mayer László – Melega Miklós: Szombathely mindenképpen! Műkedvelő- és amatőrfényképészek Szombathelyen a 19–20. században. Szombathely, 2018. 96–97. o.

Szombathely R.T. város térképe. Szombathely, 1998. (Hasonmás kiadás a Vasi Honismereti Közlemények 1998/3. számának mellékleteként. Eredeti megjelenési adatok: Szombathely, 1904.)

Bodányi Ödön: Szombathely város fejlődése 1895–1910-ig és műszaki létesítményei. Budapest, 1910. 224–225. o.

Tóth József – Somkuthy Ferenc: Történelmi parkséták Szombathelyen (3.). Mille-neumi park és a Szent István park. Vasi Magazin, 2005. okt. 10–11. o.

Városunk új parkja. Vasvármegye, 1888. febr. 27. 2–3. o.

Képeslapok (Szent István park a zenepavilonnal, Víztorony, Berzsenyi Dániel-szobor, Pelikán park, Betonhíd a Nagykar utcában, Deák liget)

1900-AS ÉVEK ELEJE

Madárvédelem. Vasvármegye, 1904. jan. 29. 3. o.

Chernel István: Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségökre. Első könyv. Budapest, 1899. 146–147. o.

Népliget Szombathelyen. Szombathelyi Újság, 1906. ápr. 15. 7. o.

A polgármester és a Szépítő Egylet. Vasvármegye, 1916. szept. 15. 2. o.

A szépítő egyesület közgyűlése. Vasvármegye, 1913. ápr. 8. 1. o.

A szépítő egyesület tisztújító közgyűlése. Vasvármegye, 1901. ápr. 3. 3. o.

A szépítő egyesület ülése. Vasvármegye, 1902. febr. 16. 6. o.

Szombathely, 1777–1927. Jubiláris emlékalbum. Szerk. Fehér Károly. Szombathely, 1927. 239. o.

Dobri Mária – Mayer László – Melega Miklós – T. Pásztor Ágnes: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. 2. jav. bőv. kiad. Szombathely, Gencsapáti, 2018. 46–47. o.

A szombathelyi szépítőegyesület válsága. Vasvármegye, 1901. márc. 13. 2. o.

A szombathelyi szépítő-egyesület válsága. Vasvármegye, 1901. márc. 27. 2. o.

Vas megyei fejek. Szerk. és kiad. Halász Imre. Szombathely, 1930. 15. o.

Képeslapok (Ezredéves park játszótér, Szombathelyi látképek, Pollák-féle kioszk, Szent István park, Szombathelyi Iparkiállítás)

OLADI KILÁTÓ

Május 10-én avatják fel az oladi dombon lévő kilátótornyot. A szombathelyi szépítő egyesület közgyűlése. Nyugatmagyarország, 1936. ápr. 27. 2. o.

Megújult az oladi kilátó. Vas Népe, 1985. okt. 19. 16. o.

Oladi kilátó terve, 1934 (levéltári irat)

Szombathely méltó marad a „Nyugat Királynője” elnevezéshez. A Szépítő Egyesület 52. évi közgyűlése. Nyugatmagyarország, 1937. máj. 24. 2. o.

„Virágos Szombathely”. Vasvármegye, 1928. márc. 11. 5. o.

Képeslapok (A szombathelyi Szépítő Egyesület 50 éves jubileumi tornya, Szombathelyi látképek)

Fényképek (Oladi kilátó)

Aprónyomtatvány (Meghívó Az oladi kilátó története című kiállítás megnyitójára, 2015.)

Plakettek (Építsük, szépítsük – Szombathely, 1961; Építsük, szépítsük – Szombathely, 1959)

Jelvények (Építsük, szépítsük – Szombathely, 1960; Építsük, szépítsük – Szombathely, 1961)

MEGEMLÉKEZÉSEK A VILLAMOSRÓL, VILLAMOS ÁTHELYEZÉS

Kalocsai Péter: A 150 éves szombathelyi városi tömegközlekedés rövid története, 1865-2015. Budapest, 2015. 40 o. (VTTE közlekedéstörténeti füzetek sorozat ; 4.)

Takács Gábor: Villamos a levegőben. A Smidt Múzeum udvarára került az állomásról a sárga kocsi. Vas Népe, 2007. júl. 12. 1. o.

Fénykép (A Szombathelyi Villamosvasút Vállalat motorkocsija az Éhen Gyula téren)

Aprónyomtatványok (A szombathelyi villamos – leporello; Meghívó a Villamosok: a Kárpát-medencei közlekedéstörténet évszázadai című vándorkiállítás szombathelyi bemutatójára, 2019.; Bélyeg a Villamosok: a Kárpát-medencei közlekedéstörténet évszázadai című vándorkiállítás szombathelyi bemutatója alkalmából, az egyesület kiadásában, 2019. június 4.)

Villamos makett (készítette Huszár György, a VMSzC Puskás Tivadar Szakképző Iskola tanulója)

Képeslapok (Szombathely. Kálvária)

AZ EGYESÜLET ÁLTAL ÁLLÍTOTT VAGY TÁMOGATOTT KÖZTÉRI ALKOTÁSOK

Bárdos Alice emlékezete. Savaria Fórum, 2019. 22. sz. 2. o.

Biczó Elemérre emlékeztek. Vas Népe, 1993. nov. 23. 12. o.

Farkas Mihály: Csatári Józsefre és Vinkovics Józsefre emlékezve. Szobrot lepleztek le Felsőcsatáron, emléktáblát avattak Szombathelyen. Vas Népe, 1984. márc. 6. 5. o.

Burkon László: Emlékezések 1848 március 15-re. Ünnepségek megyénkben is. Vas Népe, 1984. márc. 16. 1. o.

Emléktábla Barabás Istvánnak. Vas Népe, 1996. dec. 19. 16. o.

Emléktábla, értékelés. Vas Népe, 1987. dec. 16. 1. o.

Pehiné Skoda Irén: Emléktábla Hámán Katónak. Vas Népe, 1981. nov. 25. 8. o.

Emléktábla Liszt Ferencnek. Vas Népe, 1986. jún. 13. 8. o.

Emléktábla Széchenyinek. Vas Népe, 1984. jún. 12. 1. o.

Emléktábla Thököly Imrénének és II. Rákóczi Ferencnek. Vas Népe, 1985. okt. 7. 1. o.

Emléktábla Unger Gyulának. Vas Népe, 1984. júl. 24. 1. o.

Soós Béla: Emléktábla a városépítőnek. Vas Népe, 1989. nov. 29. 1. o.

Emléktábla, Vörösmarty-leszármazottaknak. Vas Népe, 1990. okt. 11. 8. o.

- Emléktábla Zrínyi Ilonának. Vas Népe, 1985. okt. 12. 16. o.
- Emléktáblákat avattak Szombathelyen. Vas Népe, 1982. nov. 25. 1. o.
- Farkas Mihály: Emléktáblákat helyezett el Szombathelyen a Szépitő Egyesület. Vas Népe, 1970. dec. 31. 1. o.
- Merklin Tímea: Emléktáblát avattak. Vas Népe, 1993. nov. 15. 12. o.
- Felavatták Rózsa Ferenc emléktábláját Szombathelyen. Vas Népe, 1986. dec. 5. 1. o.
- Ölbei Livia: Gazdag Erzsébet-ház. Az új pályázati határidő: október 5-e. Vas Népe, 2012. szept. 27. 7. o.
- Némethy Mária: Gazdagították a várost. Emléktáblát állítanak Szombathely egykori főmérnökeinek. Vas Népe, 1993. okt. 21. 1. o.
- Holper Ambrus emlékére. Vas Népe, 2017. ápr. 29. 18. o.
- Halmágyi Miklós: Horváth Boldizsár-emlékünnepe. Vas Népe, 1987. nov. 10. 1. o.
- Kőbe vésett életmű az óvoda falán. Szombathelyi 7, 2015. 23. sz. 5. o.
- Merklin Tímea: Láthatóvá lett az emléktábla. Vas Népe, 2001. ápr. 25. 5. o.
- Szendi Veronika: Megmentett emlékkereszt. Vas Népe, 2004. szept. 20. 3. o.
- Mementó. Vas Népe, 1988. okt. 8. 8. o.
- Kiss Tamás: Szoborkás. Vas Népe, 1991. máj. 23. 5. o.
- Tyché. Vas Népe, 1988. jún. 2. 1. o.
- Tarabó Zoltán: Újjávarázsolták Széll Kálmán mauzóleumát. Vas Népe, 1990. júl. 14. 5. o.
- Németh Mária: Újra áll az emléktábla. Trianon után: magyar felkelők a nyugati végeken. Vas Népe, 1995. szept. 18. 7. o.
- Némethy Mária: Újra áll a felkelő szobra. Vas Népe, 1993. máj. 29. 1. o.
- Újra megnyílt a Sala terrena. Felavatták Szily János reliefjét. Vas Népe, 1990. jan. 26. 1. o.
- Kaiser Eszter: Újraavatták a II. világháborús emlékművet. Vas Népe, 1998. jún. 2. 3. o.
- Fényképek a következő személyeknek emléket állító táblákról (Dr. Lipp Vilmos – Dr. Kunc Adolf – Dr. Edelmann Sebő – Dr. Kárpáti Kelemen, Liszt Ferenc, Horváth Boldizsár, Fürst Sándor, Unger Gyula, Vinkovics József, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Bodányi Ödön, Wälder Gyula, Hámán Kató, Rózsa Ferenc, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc, Thököly Imre)
- Aprónyomatványok (Meghívó Greisinger Ottóné Kerecsényi Ilona emléktáblájának avatóünnepségére, 2015.; Meghívó a Holper Ambrus születésének 90. évfordulója tiszteletére rendezett emlékkonferenciára, 2017.; Szombathelyi polgárok szobor ismertetője, 2016.; Millenniumi falfreskó ismertetője, 2016.)

ÉVFORDULÓK

Kósa Tamás: Egyesület a városért. Csinosságra ügyelt a biztosság. Vas Népe, 1985. nov. 30. 10. o.

Bakó Béla: Jubilál a Szombathelyi Szépitő Egyesület. Szombathelyi 7, 2015. 23. sz. 5. o.

Aprónyomtatványok (Meghívó az egyesület alapításának centenáriuma alkalmából tartandó ünnepi közgyűlésre, 1985.; A Város- és Faluvédők Szövetsége emléklapja az egyesület megalakulásának 130. évfordulója alkalmából; Az egyesület díszoklevele az évforduló alkalmából; A szombathelyi önkormányzat díszoklevele az egyesület részére megalakulásának 130. évfordulója alkalmából; 130 éves a Szombathelyi Szépitő Egyesület, 2015. – leporello; Meghívó a 130. évforduló alkalmából tartandó ünnepi közgyűlésre, 2015.)

AZ EGYESÜLET KIADVÁNYAI

(az egyesület adta ki a könyvet vagy támogatta annak megjelenését)

Képző- és iparművészek Vas megyében. Szerk. Farkas János. Szombathely, 1994. 106 o.

Képző- és iparművészek Vas megyében II. Szerk. Farkas János. Szombathely, 1995. 87 o.

Melega Miklós: A modern város születése. Szombathely infrastrukturális fejlődése a dualizmus korában. Szombathely, 2012. 479 o. (Archivum Comitatus Castriferrei. Kisonográfák; 5.)

Horváth Ferenc: Paragvár. Verses önéletrajz. Szombathely, 1986. 85 o.

Markovits Ilona: Paragvár. Egy verses önéletrajz II. része. Fények és árnyak. Vas Népe, 1988. febr. 13. 5. o.

Dobri Mária – Mayer László – Pásztor Ágnes: A Szombathelyi Szépitő Egyesület története. 1885–2000. Szombathely, 2002. 224 o.

Dobri Mária – Mayer László – Melega Miklós – T. Pásztor Ágnes: A Szombathelyi Szépitő Egyesület története. 1885–2015. 2. jav. bőv. kiad. Szombathely, Gencsapáti, 2018. 26–27. o.

Kalocsai Péter: Városi tömegközlekedés a Nyugat-Dunántúlon. 1867–1914. Szombathely, 2011. 280 o.

Némethy Mária: Városszépítők 115 éve. Könyv az egyesületről. 35 éve éledt újjá. Vas Népe, 2003. febr. 22. 4. o.

Aprónyomtatványok (Meghívó A Szombathelyi Szépitő Egyesület története 1885–2000 c. kötet bemutatójára, 2003.; Meghívó A Szombathelyi Szépitő Egyesület története 1885–2015 c. kötet bemutatójára, 2018.; Meghívó a „Szombathely mindenkép(p)en: amatőr- és műkedvelő fotósok Szombathelyen 1899–1990 c. kiállítás megnyitójára, 2017.)

TEMETŐI SÉTÁK

Bódi Livia: Gondozzák a sírokat. Vas Népe, 2016. ápr. 26. 3. o.

Merklin Tímea: Kegyeleti séta, ha esik, ha fúj a régi temetőben. Vas Népe, 2019. okt. 31. 9. o.

Múltidéző temetői séta. Megújulhat Mayer Ede gépgyáros impozáns síremléke is. Vas Népe, 2017. szept. 28. 4. o.

Takács Ferenc: "Az örök vadászmezők". Szombathely és Vas megye temetőiről. Szombathely, 2003. 44–45. o.

Merklin Tímea: Sempervivum Savariense. Szombathelyi temetők és kripták. Szombathely, 2018. 260–261. o.

Egyed Bernadett: Séta közben megelevenedett a múlt. Helytörténeti programok nem csak szombathelyieknek. Lokál Extra. Szombathely, 2017. 39. sz. 9. o.

Tóth Kata: Védett síremlék újult meg. Balogh Gyulának, Vas vármegye levéltárnokának állít méltó emléket. Vas Népe, 2017. aug. 23. 15. o.

Várostarténeti séta a múltba. Vas Népe, 2018. jún. 21. 7. o.

Plakát (Séta a szombathelyi Szent Márton temetőben, 2016.)

TANÍTÓK FÁJA

Ölbei Livia: Libanoni cédrust a tanítóknak. A megyeszékhely legpatinásabb egyesülete azonnal a kezdeményezés mellé állt. Vas Népe, 2014. szept. 16. 13. o.

Óvják az értékeket. Vas Népe, 2014. szept. 18. 4. o.

Aprónyomtatványok (Meghívó a Tanítók fája emlékhely ünnepélyes felavatására, 2014.; A Tanítók fája Szombathelyen, 2014. – leporello)

POTYONDI-MOCSÁR

Treiber Mária: A Potyondi-árok kincsei. Ritka növénytársulások a mocsárban. Diákok takarítottak. Vas Népe, 2004. márc. 22. 8. o.

Bajdó Bettina: Szeméthegy a mocsár közepén. Vas Népe, 2005. aug. 11. 1., 4. o.

Simon Erzsébet: Takarítás lesz a Potyondi-mocsárnál. Vas Népe, 2012. márc. 29. 4. o.

Bódi Livia: Takarítás a mocsárban. A Szépítők több zsáknyi szemetet gyűjtöttek. Vas Népe, 2016. márc. 29. 5. o.

Merklin Tímea: Védett a Potyondi-mocsár. Természetvédők fogtak össze, hogy ne legyen személerakó-telep az élőhely. Vas Népe, 2010. nov. 18. 4. o.

PÁLYÁZATOK

Tersztyánszky Krisztina: A kicsik szebb várost akarnak. Ötödikes diák ötletét valósítják meg a szépítők. *Vas Népe*, 2006. máj. 23. 4. o.

Aprónyomtatvány (Meghívó az egyesület gyermekrajz pályázatának eredményhirdetésére, 1971.)

Plakát (A Szombathelyi Szépítő Egyesület rajzpályázata, 2016.)

KITÜNTETÉSEK, ORSZÁGOS TALÁLKOZÓK

Podmaniczky-érmes Rónai Károly építészmérnök. *Vasi Építész és Mérnök*, 2017. 3. sz. 11. o.

Unokáink mit fognak látni? Szombathelyen tanácskoztak a városszépítők. In: *Szuperinfó*, 2018. 29. hét. 3. o.

Nagy Péter: Városszépítők Szombathelyen. *Vas Népe*, 1981. okt. 8. 1. o.

Aprónyomtatványok (A Város- és Faluvédők Szövetsége emléklapja a Szombathelyi Szépítő Egyesület 130. évfordulója alkalmából, 2015.; A Szombathelyi Szépítő Egyesület díszoklevele az alapítás 130. évfordulója alkalmából, 2015.; Díszoklevél az egyesület részére a 130. jubileum alkalmából, 2015.; Az Év Civil Szervezet-díjat elismerő oklevél az egyesület részére, 2017.; Oklevél az egyesület részére a Szent Márton Jubileumi Emlékév megvalósításában nyújtott közreműködésért, 2016.; Oklevél Bódi Livia részére a Podmaniczky-díj adományozásáról, 2019.; Emléklap a Város- és Faluvédők Szövetsége XXXVII. Országos Találkozója alkalmából, 2018.)

Képzeltbeli kerekasztal

A KEZDETEK, PARKOSÍTÁSOK

1885-ben Varasdy Károly polgármester kezdeményezésére megalakult a Szombathelyi Szépítő Egyesület. Az alapító okirat 2 § szerint „Az egyesület célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek elmozdítása” volt. Az egyesület a munkáját fasorok létesítésével és utcafásítással kezdte.

Éhen Gyula 1897-ben megjelent *Modern város* című könyvében külön fejezetben foglalkozik a fasorok és parkok jelentőségével. Így ír: „A befásítás éppen olyan élet-szükséglet, mint a mindennapi kenyér, enélkül sivárrá válik a lélek és lehangolttá az emberi kedély”.

Történeti visszatekintés szerint a város ma meglévő zöldfelületeinek jelentős hányadát a századfordulón, 1887 és 1910 között létesítették Szombathely város vezetése, a Szépítő Egyesület és a polgárok összefogásával. A teljesség igénye nélkül a következő parkok és sétányok jöttek létre: Paragvári sétaút (1887), Városliget (ma Pelikán park, 1887), Millenniumi (Ezredévi park, 1897), Szent István park (1899), Perintparti sétaút (1901) és Népliget (1908).

A Szépítő Egyesület erőfeszítéseit Éhen Gyula polgármester és Bodányi Ödön városi főmérnök is lelkesen támogatták. Nem feledkezhetünk el e korszak kiemelkedő kertész és botanikus személyiségeiről sem, Saághy Istvánról, aki 1891-től a parkok és fásítások kertészeti főfelügyelője volt, dr. Gayer Gyula botanikusról, Ambrózy-Migazzi Istvánról, a Malonyai és a Jeli arborétum létrehozójáról.

Az egyesület a fennállásától fogva 1910-ig közel ötvenezer koronát költött el a város szépítésére. Nem véletlen tehát, hogy Szombathely városát a "Nyugat királynője"-ként emlegették.

Az 1968-ban újjáalakult Szépítő Egyesület ars poeticája ma is hasonló: a város építészeti, környezeti és természeti értékeinek megőrzése, a városvédelem és város-szépítés. 1968 után – néhány nagyobb projektet leszámítva – nem vállalkozhattunk parkok létesítésére. Szerény anyagi lehetőségeink mellett, csak a meglévő természeti értékek, parkok, fasorok védelmére, rekonstrukciós javaslatok és tervek kidolgozására, fapótlásokra összpontosíthattunk. Mindenkor szorosan együttműködtünk a város vezetőivel, a parképítést és parkfenntartásért felelős cégekkel.

Az egyesület legnagyobb kihívása a Szabadidőközpont létesítése volt. Az 1974-től 1985-ig – a létesítés gondolatától a befejezésig – a tervezés, a gépi és társadalmi munkák szervezése, a növényültetés komoly szervező munkát és anyagi megterhelést jelentettek az egyesületnek. Az 1980-as évek elején társadalmi munkában elkészítettük a Körmenyi út fásítási és parkosítási tervét, a kivitelezésekhez társadalmi munkát szerveztünk. Földlabdás lombos fákat vásároltunk a városban kivágott nyárfák pótlására. 1985-ben a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalat kivitelezésében átadtuk a Centenárium ligetet (Derkovits lakótelep).

1996-97-ben tagjaink részt vállaltak a Szent István park és az Ezredévi park rekonstrukciós tervezési munkáiban, ugyanitt gránitoszlopot avattunk. 2001-ben a Zanati úti hársfasor ültetésére, később a kipusztult fák pótlására került sor. Az egyesület kezdeményezésére, a PRENOR Kft. önzetlen támogatásával sor került a kipusztult Béke téri Erzsébet királyné emlékfa pótlására.

Néhány gondolat magamról. A Kertészeti Egyetem elvégzése után, 1973-ban kezdtem pályámat a Szombathelyi Kertész TSZ-ben, ahol kezdetben termelésirányítóként, majd kereskedelmi vezetőként dolgoztam. Az egyesület munkájába 1977-ben kapcsolódtam be, mint egyesületi tag. Ekkor Holper Ambrus, a Kertész TSZ elnöke az egyesület alelnöke is volt, akit egyéb elfoglaltságai miatt több alkalommal helyettesítettem a választmányi üléseken.

Az 1985. évi közgyűlésen választottak be először a vezetőségbe, és mint vezetőségi tag 2018-ig tevékenykedtem. Már a kezdetektől fogva éreztem a vezetőség és a tagság egészséges lokálpatriotizmusát és tenni akarását. Az egyesület tagjaként a szakmai munkám során szerzett tapasztalataimat igyekeztem a civil életben a köz javára kamatoztatni. A vezetőségben hosszú évek során végzett sokrétű munka mellett – mint kertészmérnök – tevékenységem elsősorban a természeti értékek védelmére, a város-
szépítésre és virágosításra, virágvásárok szervezésére koncentrált.

VÁROSSZÉPÍTÉS KEZDETÉTŐL A VIRÁGVÁSÁROKIG

A város intenzív virágosítása 1928-ban kezdődött el, március hónapban indította el az egyesület a Virágos Szombathely Mozgalmat. A cél az volt, hogy az augusztus hónapban Szombathelyen megrendezésre kerülő Országos Mezőgazdasági, Ipari, Kereskedelmi, Gyári kiállítás alkalmából a középületeken és a magánházakon "virágerdő díszeljen". A példátlan összefogásban iparosok, kertészek, polgárok, hivatalok vettek részt, akik lelkesen a városszépítés ügye mellé álltak.

A virágosítás az egyesület újjáalakulása után néhány évvel új lendületet vett. 1976-ban a Kertész TSZ-szel közösen közönségnap keretében nagyszerű virágvásárt szerveztünk. 1977 és 1980 között a Claudius Hotelben és más helyszíneken orchidea és dísznövény kiállításokkal örvendeztettük meg a város lakosságát.

Az 1980-as évek elején egyesületünk belvárosi és lakótelepi reprezentatív mintavirágosítási akciókat szervezett, melynek keretében egy-egy lakóház erkélyeit dí-

szítettük. Az akciókhoz kezdetben ingyenesen, később kedvezményes áron a Kertész TSZ biztosította a növényanyagot. Az 1980-as és 1990-es években kedvezményes virágvásárokat szerveztünk a város több pontján (Köztársaság tér, Derkovits lakótelep, Joskar-Ola lakótelep, KISZ-telep, Batthyányi tér). A nagysikerű vásárok bevételeiből az egyesületünk támogatására is jutott.

2000 és 2010 között a Szent Márton utcai parkolóban megrendezett virágvásárokon a Kertész TSZ és a PRENOR Kft. mellett már megjelentek a városi és városkörnyéki magánkertészetek, garden centerek és őstermelők is. A választék egyre bővült, a vásárok népszerűsége nőtt. Muskáтли, egy- és kétnyári-, balkon-, faiskolai-, valamint szobanövények, bonsaiok, kaktuszok mellett balkonládákat, virágföldet és tápoldatokat is kínáltak a vállalkozók.

A 2011 és 2018 között megrendezett tavaszi virágvásáraink a Fő térre kerültek, melyek esetenként fűvószcenekari programmal kiegészülve méltó színfoltjai voltak a belvárosi forgatagnak. A virágvásárokon alkalmanként 15-25 árusító vett részt. Sajnos, 2019-ben az értékesítők érdektelensége, alacsony száma miatt, 2020-ban a koronavírus-járvány miatt elmaradtak a tavaszi virágvásárok.

Összefoglalva: 1993 és 2018 között 25 tavaszi és 3 őszi nagysikerű virágvásárt rendeztünk. Célunk az volt, hogy a város lakossága és a közületek kedvezményes áron széles választékban jussanak növényekhez és egyéb kertészeti kellékekhez. A növények kiemelt színfoltjai környezetünknek, befolyásolják életminőségünket, levegőtisztító funkciót látnak el, párolgatásukkal frissítik a levegőt és kiszűrik a káros légnemű anyagokat.

EGYÉB TEVÉKENYSÉGEK

A virágvásárok mellett korábban nyílt napok keretében üzemlátogatásokat szerveztünk a Kertész TSZ-be és a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalathoz. Óvoda- és iskolavirágosítások, város- és környezetszépítő versenyek, szemétszedési akciók, pályázatok kiírása és sikeres lebonyolítása fémjelezték munkánkat.

A parkosítás és virágosítás területén Szombathely városa számos elismerést gyűjtött be. 1997-ben a Főkertészek Nívódíját kapta a parkrekonstrukciós munkák kivitelezésének magas színvonaláért. 2004-ben és 2008-ban a Virágos Magyarország országos környezetszépítő versenyekben szerzett díjat, 2008-ban fődíjat. 2009-ben az Európai Városok és Falvak versenyében nyújtott teljesítményéért Szombathely ezüst díjat kapott. Egyesületünk ebben az évben hirdette meg a Herényi Kulturális és Sportegyesülettel együttműködve a Virágos Szombathelyért versenyt. Úgy gondoljuk, hogy a város elért sikereihez a két egyesület és a lakosság önzetlen támogatása is nagymértékben hozzájárult.

2014-től a Szent Márton temető évszázados sírjainak megmentésén, gondozásán, beültetésén fáradozunk. A temetőben híres szombathelyi emberek nyugszanak. A Vas Megyei Temetkezési Kft. szakembereivel együttműködve már 12 síremléket újí-

tottunk fel, ültettünk be növényekkel. Ezeket részben önerőből, részben pályázati forrásokból finanszíroztuk. Külön köszönet illeti meg a Parti Kertészet, a PRENOR Kft., a Kiss Kertészet és az Örökzöld Kft. tulajdonosait, akik a sírok beültetéséhez a növényanyagot térítésmentesen biztosították. Nagyívű terveink vannak a jövőre nézve is. Orbán Róbert vezetőségi tagunk javaslatai alapján pályázati források felhasználásával további sírok újulhatnak meg a közeljövőben.

A Szombathelyi Szépítő Egyesület vezetősége és tagsága önkéntes alapon társadalmi munkában tevékenykedik. A tagok szaktudásukkal erősítik civil egyesületünket. Mivel taglétszámunk alacsony, fő feladatunk a fiatal nemzedék bevonása az egyesület munkájába. E cél érdekében megalakult az Ifjúsági Tagozat. Pályázatok kiírásával és középiskolásoknak szóló nyári város- és környezetvédő táborok szervezésével igyekszünk az ifjúságot a városépítő munka szépségeivel megismertetni.

Úgy véljük, hogy egészséges lokálpatriotizmussal, összefogással egy élhetőbb, szebb várost teremthetünk, így ismét méltók lehetünk a Nyugat Királynője megtisztelő címre.

Theisz Károly
Szombathelyi Szépítő Egyesület
örökös elnökségi tagja

HARMINC ÉV TAGSÁG – HÁROM ÉV AKTÍV RÉSZVÉTEL

Ennyivel tudom összegezni kapcsolatomat a Szépítő Egyesülettel. A Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 2001. 2. számából idézem a dr. Kalocsai Péter velem készített interjújának részletét személyes indíttatásról a helytörténeti kutatás és gyűjtés felé.

„Én már gyűjtőnek születtem. E szenvedélyem 8-10 éves koromban a képeslapokkal kezdődött, majd következtek a könyvek. ... Az életemet az alapján is szakaszolhatnám, hogy mikor mit gyűjtöttem. ... Édesanyám 1947-ben meghalt. Édesapám és családja 1945 tavaszán elhagyni kényszerült az országot. Nagyon jó nevelőszülőket kaptam, akik egykeként neveltek fel. Kamaszkoromban keresni kezdtem szüleim emlékét a városban. Így vettem meg az antikváriumban Brandl úrnál az első premontrei évkönyveket, a domonkos zárda évkönyveit, és lettem kutatója a családnak, majd a századelő Szombathelyének.”

Génjeimben Klein nagyapám műgyűjtő szenvedélyét hordozva már mindent gyűjtöttem, ami Szombathelyhez vagy a sosem ismert két családhoz kötődtek.

A képeslapgyűjtőknél ismertem meg Molnár Józsefet (1946 – 2015), aki ugyanilyen megszállottja volt a városnak. A Szépítőkhöz 1989-ben léptem be. Akkor Hóbor Ferenc, a Vegyesipari Vállalat igazgatója másodállásban alkalmazott, hogy látássérült dolgozóinak vetélkedőket, kirándulásokat és bálakat szervezzek. Meg kellett őt név szerint említenem, mert az 1980-as években ő is vezetőségi tag volt a Szépítő Egyesületben és 1989-ben ő hívta fel a figyelmemet a civil szervezetre.

2000 őszén készültem nyugdíjba a Gépipari Szakközépiskola könyvtárából. Itt keresett fel Molnár József, hogy 10 év tagsággal a hátam mögött, vállaljam el a Szépítő Egyesületben a szervezőtitkári feladatokat. Örömmel fogadtam a felkérést és úgy érzem, abban a három évben, amíg ott tevékenykedtem, sok embert állítottam az ügy mellé. Nagy segítséget kaptam Theisz Károlytól a tavaszi virágvásárok megszervezéséhez, Mayer Lászlótól a helytörténeti kutatások szorgalmazásához a megyei levéltárban, és Zsiros Imre elnök úrtól. Az akkori titkár, Farkas János nyugdíjba vonult. A Hazafias Népfront székházából át kellett költöztetni az egyesület irattárát az MMIK-ba. Külön ki kell emelnem dr. Prugberger Emil alpolgármester segítségét. Rendszeresen eljött vezetőségi üléseinkre és annak közhírré tételében közreműködött a rádióban és a sajtóban. Azóta sem tekinti ennyire szívügyének egyesületünk munkájának segítségét senki, mint ő tette.

Nehezebb volt a feladatom, mint Farkas Jánosé. Őt segítette a brigádmozgalom a hetvenes-nyolcvanas években. Amit elterveztek meg lehetett valósítani a szocialista brigádokkal (parkosítás, virágosítás). A mi tagságunk pedig egyre csak fogyott – meghaltak, megöregedtek... Két tagot szeretnék még említeni, és megköszönni nekik hűségüket. Pánczél Judit nyug. könyvelőt és Nagy János fodrászmestert. Ők az egyesület újjáalakulásától, 1968-tól tagjaink. Mind a vezetőségben, mind a tagságban nagy volt a fluktuáció, de ők hűségesek maradtak.

2003 nyarán én képviseltem a Város- és Faluvédők XX. Országos Találkozásán egyesületünket.

Pittmann Lászlóné

A MÚLTBÓL A JELENBE

Mint annyi minden mást, szépítő egyesületi tagságomat is kitűnő barátomnak, patrónusomnak, Molnár Józsefnek köszönhettem. Ő akkoriban vezetőségi tagként, nem kevés helytörténeti tudásával igyekezett hasznára lenni szeretett városának. Én, afféle félig múltban élő gyűjtőként, kissé befelé látva csak éltem az életemet a gyűjteményem gyarapítására, építésére koncentrálni. Baráti beszélgetéseink során egyre gyakrabban szegezte nekem a kérdést Jóska, hogy nem akarom-e gyakorlati hasznát látni a felhalmo-

zott, akkor már-már jónak mondható várostörténeti anyagomnak és a belőle is építkező helytörténeti ismereteimnek. Tette mindezt a tőle megszokott udvarias, de határozott módon. Az ő ötlete volt az is, hogy az ifúsági tagozat létrehozása legyen a feladatom!

A kezdeti botladozást sikeresnek mondható történet váltotta fel. Iskoláról iskolára járva találtam meg azt a néhány lelkes, a túlterheltségnek fittyet hányó, lokálpatrióta pedagógust, akik vállalták az együttműködést és fantáziát láttak benne.

A Teleki Blanka Szakképző Iskola első évfolyamával sikerült egy hosszabb távú együttműködést kialakítani. Kezdetben osztályfőnöki órák keretében vetítettképes előadásokat tartottam a város olyan épületeiről, amelyek ma már nem láthatók, nincsenek meg, vagy olyan mértékű átalakítást szenvedtek el, hogy egykori képük felismerhetetlen. Egyértelműen sikerült a gyerekek érdeklődését felkelteni a városkép védelme iránt. Pontosan emlékszem, hogy milyen felháborodást váltott ki a tanulóknak, mikor az egykori Casino épületét megmutattam, összehasonlítva a Király utca és Kisfaludy utca sarkán ma álló lecsupaszított, ékességeitől megfosztott, jellegtelen házzal. Egyszerűen nem értették, hogy modernizálás ürügyén, hogy lehetett ezt megtenni. Viszont azonnal érthetővé vált számukra a városvédelem és a civil mozgalmak fontossága. Szinte szóról szóra ez játszódott le a Gothard Jenő Általános Iskolában is, ahol szintén egy egész évfolyam lett a Szépítő Egyesület tagja. Köszönhető volt ez Erdélyi Ilona igazgatóhelyettesnek is, aki maga is tag lett, néhány év múlva pedig az egyesület első női elnöke.

Élvezetesként voltak a diákokkal azok a városnéző séták, ahol úgy néztünk körbe az utcákon, hogy számítógépen vittem magammal az 1900-as évek képeslapjait és összehasonlítottuk a mai városképpel. Természetesen, nem révedtünk csak a múltba, hanem gondosan feltérképeztük a város jelenlegi állapotát is a városba látogató utazók szemszögéből, mintegy idegenként szemlélve az utcákat, tereket. A gyerekek nagyon élvezték a játékot és számomra is meglepő ötletekkel álltak elő a városkép javítására. Különösen érzékenyen reagáltak akkor, mikor iskolájuk és lakóhelyük környékén játszottunk el, hogy idegenként, turistaként járunk-kelünk. Bizony a diákok jó megfigyelők és éles szemű, kíméletlen kritikusok. Az Oladi lakótelep tervezői bizonyára nem örültek volna szavaiknak, én pedig nagyon élveztem a kíméletlen őszinteséggel előadott véleményüket. Egyik ilyen sétán született az ötlet, hogy foglalkozni kellene a házfalakat, kerítéseket elborító graffitikkal is. Természetesen, a diákok egy része – érdekes módon szinte csak a fiúk – rögtön védelmébe vette ezeket az alkotásokat. Így indult el az egyik legsikeresebbnek mondható sorozatunk, először a Teleki Blanka, majd a Gothard iskola növendékeivel. Először a graffitit, mint művészetet mutattuk be a római kortól napjainkig. Ezután következett a programnak az a része, mely a székbe ragasztotta a hallgatóságot, tanárt és diákot egyaránt. Lakatos Tibor rendőr alezredes barátom és kollégám, aki akkor a Közrendvédelmi és Határőrizeti Osztály vezetője volt, képekkel illusztrált előadást tartott a graffiti büntetőjogi oldaláról. Lefestett vasúti vagonokat és átrajzolt műszaki létesítményeket mutatott, felismerhetetlenné firkált közlekedési táblákat és tönkretett utcabútorokat. Majd

anonimizálva felolvasta a műtárgyak üzemeltetőinek feljelentésére indult nyomozás eredményeit, bírósági ítéleteit. A büntetési és kártérítési összegek hallatán sokszor felszisszent a közönségünk. Bizony meglepődtek, mert ebből a szemszögből senki nem gondolta végig a néha oly népszerű utcai művészetet, hogy bizonyos esetekben az szabálysértés, bűncselekmény is tud lenni. Ezt az előadást követte az iskolák körüli graffitik feltérképezése és fényképezése. Az egyszerűbb eszközökkel eltávolítható rajzokat a diákok eltüntették. Az elkészült képekből pedig nagyszerű kiállítás lett, ahol a legjobb alkotásokat díjazta a Szépítő Egyesület. A feladatba bevont iskolák környéke hosszú időre graffiti mentessé vált.

Sajnos, közben a munkakörömben jelentős változás állt be és az időbeosztásom miatt kénytelen voltam átadni az iskolai feladatokat. Szerencsére, Bódi Livia személye minden tekintetben alkalmasnak bizonyult a folytatásra, hisz bebizonyosodott az, hogy a diákság bevonása a Szépítő Egyesület munkájába nagyon fontos feladatunk.

Spiegler Tibor

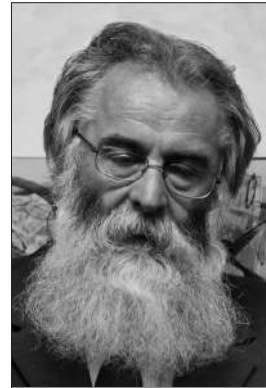
A SZENT MÁRTON TEMETŐ

Lassan száz éve lesz, hogy megjelentek az első hírek arról, hogy a Szent Márton utcai temetőt bezárják, felszámolják. A zúgolódók nem voltak sokan, részint azért, mert úgy gondolták, a temető rég megtelt, a bezárása elkerülhetetlen, másrészt úgy vélték, a felszámolásra csak valamikor az igen távoli jövőben kerülhet sor.

A tervek szerint a temető területén keresztül vezetett volna az a városi belső körút, amely a mai Pázmány Péter utcát kötötte volna össze a Horváth Boldizsár körúttal. Az elképzelés nem valósult meg. Az igazság kedvéért meg kell említeni azt is, hogy volt egy másik javaslat, egy másik vízió is. Ez csak a temetkezés megszüntetését "fogadta el", de nem számolta volna fel magát a temetőt. A részleteiben nem kidolgozott javaslat szerint a sírkert déli irányban egy közparkban folytatódott volna. Valahol a temető C parcelláinak környékén pedig felépült volna a Szent Quirinus emlékkápolna.

Ebben a törekvésben a temető már, mint történelmi emlékhely jelent meg. Szent Márton temploma mellett emléket állítani Quirinusként is azt jelzi, hogy ez a hely volt a város ókeresztény közösségének központja. Ez a várostörténet legfontosabb helyszíne, összeköti az ókort, a középkort és a mai időket.

Gyakran emlegetjük azt, hogy Közép-Európa legrégebb, közel kétezer éven keresztül folyamatosan használt temetője a Szent Márton utcában található sírkert. Amikor e szavakat kimondjuk, el kell ismernünk azt is, hogy a temető megismeréséhez alapos

történeti és régészeti kutatásokra lenne szükség. Már csak azért is, mert a legenda szerint a temető közvetlen környezetében álló templom helyén állt Szent Márton szülőháza.

A temetőt a II. világháborúban súlyos károk érték. Lévéen, hogy a vasút mellett helyezkedik el, nem kedvezett a fekvése a bombázások során, hiszen a háborúban a vasutak kiemelt támadási célpontok voltak. Nagyon sok síremlék pusztult el, elmondások szerint a bombatalálatok által okozott nyomás koporsókat, holttesteket is kifordított a földből. Ekkor a temetőket sem engedélyezték, átmenetileg bezűntették.

Több alkalommal vetődött fel, hogy a temetőt végleg bezárják, felszámolják. Ezen hírek hallatán a leszármazottak exhumáltatták hozzátartozóik hamvait és más temetőkben helyezték őket örök nyugalomba.

Majd a Városi Tanács Vb 447/1962. sz. határozata elrendelte, hogy a temetőt 1962. december 31-vel végleg be kell zárni, így a következő években még több sírt exhumáltak. Nagyon sok síremlék vált romhalmazzá, ekkor kerültek más helyre a Rumi Rajki István, Ferenczy Béni és mások által készített sírszobrok is.

Lassan hatvan éve annak, hogy temetőt bezárták. Közeli felszámolás szerencsére már nem fenyegeti, de nem született olyan döntés sem, amely biztosítaná a fenntartását. A temető 18 parcellából áll, területe 6 hektár 214 négyzetméter.

2001-ben létrejött egy civil szervezet, a Szent Márton Úti Temetőért Egyesület Torjay Valter vezetésével, azzal a céllal, hogy mentse a még menthető sírköveket, illetve ápolják azoknak az emlékét, akik hajdan sokat tettek a városért.

Majd 2014-ben a Szombathelyi Szépítő Egyesület karolta fel a temető megmentését. Bódi Livia és Theisz Károly egyesületi tagok tervbe vették, hogy fiatalok bevonásával sírok rendbetételét végzik el. Az egyesület mintegy tucatnyi síremlék gondozását, felújítását vállalta magára:

- Bodányi Ödön városi főmérnök
- Somogyi Miklós királyi tanácsos, vármegyei tisztifőügyész
- Balogh Gyula vasvármegyei levéltárnok
- Boldogházi Kiss Zoltán fotográfus, szakíró
- Kisfaludy József rendőrkapitány
- Hidassy Krisztina (az akkori püspök, Hidassy Kornél testvére)
- Vései család
- dr. Dunst János helyettes polgármester
- Knebel Ferenc fotográfus
- Mayer Ede gépgyáros
- Greisinger Ottóné Kerecsényi Ilona nőjogi aktivista

Jövő év tavaszára egy pályázatnak köszönhetően hat újabb síremlék rendbetétele valósul meg.

A másik kezdeményezés az egyik legnépszerűbb lokálpatrióta program, a temetői séta lett. Főszervezője a Szombathelyi Szépítő Egyesület. Az elmúlt években a temető folyamatos romlásának mértéke némileg csökkent. A temető sírjainak gondozása az egyesület kiemelt feladatává vált.

A temetőben nyugszik számos olyan személy, akik a város és az egyesület életében is fontos szerepet játszottak. Néhányan a teljesség igénye nélkül:

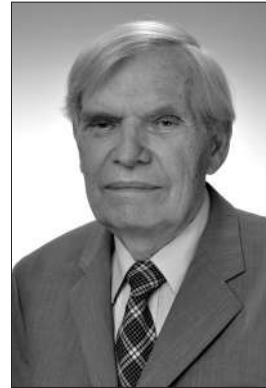
- Varasdy Károly polgármester, az 1885-ben alapított egyesület első elnöke,
- Balogh Gyula Vasvármegye levéltárnoka, 1885 – 1894 között az egyesület titkára (sírját Feiszt György kezdeményezésére a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság „A” kategóriában a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította),
- Kárpáti Kelemen premontrei főgimnáziumi igazgató, 1901–1913 között az egyesület elnöke,
- Herbst Géza Vasvármegye alispánja, 1913–1936 között az egyesület elnöke.

A temető megóvása jól illeszkedik az egyesület céljaihoz és elengedhetetlen ahhoz, hogy az elődeink iránti tisztelet még sokáig életünk része maradjon.

Orbán Róbert

VÁROSSZÉPÍTÉS MÉRNÖKI PONTOSSÁGGAL (Beszélgetés Rónai Károly építésszel)

Rónai Károly építész munkássága teljes mértékig összeforr Vas megye, azon belül is Szombathely hetvenes-nyolcvanas évekbeli arculati megújulásával. Alkotásai – a teljesség igénye nélkül – a Derkovits városrész központja (Domus áruház), az OTP fiók és a középmagas garzonház, az Órásház, a Vasi Múzeumfalu, a szombathelyi szabadidőközpont a mai napig emblemikus épített emlékei városunknak. A rendezési tervekhez kapcsolódó megbízásain túl a műemlék felújítás területén is tevékenykedett, valamint számos egyházi megbízása is volt. A város múltjának alapos ismerőjeként, tisztelőjeként több évtizedes szálak fűzik a Szombathelyi Szépítő Egyesület¹ munkájához. Az egyesület ügyvezető elnöke 1996–2000 között, 2015-től pedig örökös elnökségi tagja. A Hefele Menyhért-díjas okleveles építészmérnököt 2017-ben a Város- és Faluvédők Szövetsége Hungaria Nostra Podmaniczky-díjban részesítette. Az 1940-es születésű építész napjainkban is aktívan részt vesz a város és az egyesület életében.

1964-ben szerezte építészmérnöki diplomáját a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen, majd Szombathelyen a Vasitervnél sikerült elhelyezkednie. Hogy emlékszik vissza erre az időszakra? Mi jellemezte ekkor településtervezői munkáját?

Akkoriban még úgy volt, hogy a végzett hallgatókat kivitelező vállalathoz irányították. Engem egy éves gyakorlatra a VASÉP (Vas Megyei Állami Építőipari Vállalat)

várt, ám Iszak Gábor a Vasiterv (Vas Megyei Tanácsi Tervező Iroda) alapító-igazgatója azt mondta „gyere hozzám Karcsi, majd én tartom a hátamat”! Mivel a vágyam amúgy is az volt, hogy tervező irodában dolgozzam, szívesen fogadtam az ajánlatot. Ezt követően bekerültem a Vasiterv kettes számú irodájába és egy kis szivattyúház elkészítése volt az első feladatomban. Emellett a Király utcában volt egy hatalmas szecessziós stílusban épült lakóház, amelynek átalakítási munkálataiba épületfelméréssel kellett bekapcsolódnom. Az igazgatónak közben más tervei is voltak velem, és településtervezői feladatokba is bevont. Ez kissé eltért az én elképzeléseimtől, hiszen nekem az volt a szándékom, hogy új házakat tervezek, de végül elvállaltam.

1965-ben a budapesti Városi Tervező Irodában Ráduly Piroska mellett tanulta meg a településtervezés gyakorlati részét, majd nem sokkal később már a városrendezési csoport irányító tervezőjeként dolgozott. A számos megbízása közül – községrendezési tervek, üdülőterületek, városrendezési tervek – melyiket emelné ki szívesen?

Három hónapra felküldtek Pestre a VÁTI-ba (Városépítési Tervező Iroda²), szállodai ellátást biztosítottak, kaptam egy rajzasztalt, egy rajzolónt. Ez ma már elképzelhetetlen, de akkor még kézzel festettük a terveket, fénymásolat készítése már lehetséges volt. Nem volt természetesen idegen ez a terület, hisz az egyetemen tanultunk településtervezést, de a gyakorlat elsajátítására ekkor nyílt igazán lehetőségem. Szerencsére azonban nem csak falvakat kaptam. 1967 júniusában a Vasitervet felkérte a Vas megyei Múzeumok Igazgatósága a Múzeumfalú tervezésére.³ Tekintve, hogy az iroda településtervezője voltam ekkor, egyértelmű volt, hogy én kapom ezt az érdekes feladatot. Barabás Jenő, Bárdosi János és Tóth János elkészítették a falumúzeum programtervét, amely tartalmazta a beépítésre szánt épületek leírását, alaprajzát, fényképét, valamint Tóth János az épületek elhelyezkedésére vonatkozó markáns elképzeléseit is. A kapott tanulmány felhasználásával, nagyléptékben kellett összerakni és kihasználni azt a kicsi területet – az Árpád sétány, Aranyptak, Horgász tó által határolt telket – amelyet a városi tanács kijelölt számunkra. A programterv szerinti beépítés nagyon zsúfolt volt. Majdnem minden épületet és egyéb objektumot itt akartak elhelyezni, nem bíztak a terület beigért távlati bővítésben. Első körben tehát valahogy meg kellett győzőm Tóth János bácsit az én elképzelésemről. Tetszett az őrségi házak kiemelt helyzete, történeti, földrajzi, településképi jegyeiknek megfelelő elválasztása, az utcás falvakból bekerülő porták azonban a megyei topográfiai helyzetük szerint nem fértek el. Ezért e házakat tornác elrendezésük alapján csoportosítva, egységes régi faluképet felidéző együttest alkotva az út homorú oldalán helyeztem el. Az őrségi házak pedig, tükrözve a szerves beépítés hagyományait, egy mesterséges dombra, középre kerültek. A terepalakításra vonatkozó ötletemet minden közreműködő tetszéssel fogadta. A Múzeumfalú 1973-ban megnyílt. Később a terület bővítése is megvalósult. A II. ütem tervei 1993-ban elkészültek, építése még folyamatban van.

A Szépitő Egyesület kezdeményezésére és a Hazafias Népfront Városi Bizottságának a támogatásával a Felszabadulási Emlékű mögötti terület hasznosítására kiírt ötletpályázat megalkotta Szombathely szabadidőközpontját. Meséljen erről a szép elképzelésről!

Ez a történet úgy indul, hogy a Szombathelyi Szépitő Egyesület 1974-ben meghirdetett egy ötletpályázatot a felhagyott homokbánya területének sport és szabadidő célú hasznosítására.⁴ Ez a pályázat társadalmi munkában készült, szívesen foglalkoztam vele. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a sport és a szabadidő eltöltéséhez szükséges pályák és játszóhelyek kerüljenek kialakításra. Mivel nagyon dimbes-dombos terület volt, önként kínálkozott, hogy lehet ide egy rönkvárat tervezni. Egy olyan játékvár élt a képzeletemben, amiben majd aztán a fiam játszhat. Nem hogy ő, de még az unokám sem élhette meg ezt, hisz a terv csak egy szép elképzelés maradt egy sokféle használatra alkalmas területről. Később aztán itt kapott helyet a két évente városunkba látogató cirkusz, aztán jött a roncsderbi. Lehetett volna itt lovaspályát kialakítani, hiszen a terület keleti és déli határán a kitermelt föld után maradt részű gyakorlatilag természetes lelátó, csak be kellett volna építeni ülőhelyekkel. Nemrégiben ismételten napirendre tűzték a lovassport kérdését, úgy gondolom ez a terület most is alkalmas lenne rá. Illetve azokat a meglévő romos épületeket – vizesblokk, öltöző – is lehetne hasznosítani, amelyeket már nem társadalmi munkában, hanem a Vasiterv feladataként terveztem.

A Szépitő Egyesületbe való bekerülésének körülményeihez sorsszerűen kapcsolódnak azok a személyek, akik kezdetektől a szakmai útján kísérték. Mégis kinek/kiknek a hatására lett Szépitő Egyesületi tag?

A Szépitő Egyesületi tagságom előzménye tulajdonképpen mindez, amit eddig elmondtam. 1968-ban az egyesület újjáalakulásakor én már túl vagyok a Múzeumfalú tervezésén, megvívтам vitáimat azzal a Tóth Jánossal, aki ugye az oladi kilátót tervezte és oszlopos tagja is volt az 1885-ös alapítású patinás egyesületnek. 1971-ben megjelent kötetében⁵ a saját tervei mellett az én elképzeléseim is helyet kaptak, sőt a kötetbemutaton szívélyes dedikációt írt nekem. Meghatározó még a már említett Iszak Gábor, aki 1969-től az egyesület alelnöke, később elnöke volt. Heckenast János mutatta be nekem a Vasitervet, a várost, a megyét. Gyakorlatilag a mentorom volt pályám kezdetén. Ezenfelül ő fogalmazta az újonnan megalakult egyesületnek az alapító okiratát. Mindhárman hatottak rám.

Számos műemlék felújítási munkája kapcsán kutatott a levéltárban, gondolok itt Szombathelyen a Fő tér 15. szám alatt található BM klubra. Miben segítenek a levéltári iratok, tervrajzok? Miért fontos ezek tanulmányozása?

A Köztársaság tér⁶ 15-ös számú ház rendőrségi épület volt.⁷ A funkció szerint kiválasztott tervező azonban a csoportomban hozzám tartozott, műemléki gyakorlat nél-

kül. Ám én nagyon féltettem ezt a védelemre méltó épületet, ezért aztán belefolytam a munkálatokba. A levéltárba mentem kutatni, mert meggyőződésem volt, hogy a lépcsőház – amelynek alaprajza bekerült a Vasi műemlékek című kötetbe⁸ is – nem az eredeti, utólag lett betoldva. A régi átalakítási rajzok alapján és falkutatással próbáltam kitalálni milyen lehetett ez az épület, mert eredeti terveket sajnos nem találtam. A feltárás során bebizonyosodott, hogy a lépcsőház utólagos, bontásra ítélt, és terveztem a régi állapotokat tükröző, és az akkori új funkciónak is megfelelő lépcsőházat. Ezt követően eltelt húsz év és visszaépítették. Azt hitték, az az eredeti, ami C. Harrach Erzsébet könyvében szerepelt. Na, ez az építész szomorúsága. Én azt vallo- lom, ha van egy régi, szép épület és azt helyre lehet hozni eredeti formájában, akkor tegyük meg, mert ezzel több lesz. Az értéket meg kell őrizni, mutatni a városnak.

Ha lehetősége volna rá, melyik már elpusztult szombathelyi épület újraépítési, tervezési munkálataiba kapcsolódna be szívesen?

Szilágyi István főépítész megbízása alapján 1996-ban készítettem a Középhegyi terület részletes rendezési tervét. Itt a Szent István parkban volt egykor a KIOSZK, egy zenepavilon, egy szökőkút, tőle nyugatra a régi VÍZTORONY dísztelen maradványa. Mindezeket rekonstruálni kellene. A Kálvária templom mellett a térkép rétegvonalai jelzik a RÓMAI SZÍNHÁZ helyét. Azóta volt régészeti kutatás, és Mezős Tamás készített terveket a rekonstrukcióra. Bármelyik tervezési munkába szívesen bekapcsolódnék. A Brenner-villát, Boldog Brenner János szülőházát mindenképpen helyre kellene állítani. A tervezők kiválasztása Brenner János építész⁹ jogkörébe tartozik.

Az építész munkáját, alapvetően a csapatmunka jellemzi, ahogy a városszépítő tevékenységet is. Mit gondol, milyen szakemberre volna szükség a Szépítő Egyesületben?

Sokféle szakemberre, hisz a városszépítés is eleve számos területet érint. Település-tervező, tájépítész, helytörténész, műemlékes szakember, közlekedési mérnök is szükséges. Meg kellene vizsgálni például az elkerülő utak hogyan viszonyulnak a város sziluettjéhez. A város közlekedési lámpáit, a lámpák tartószerkezetét is újra kellene gondolni, hogy szép, esztétikus legyen. Az jó ötlet volt, hogy létrehoztak egy ifjúsági tagozatot. A környezetismeret óra keretében kellene a kisiskolásokat is a szép környezetre érzékennyé tenni. Környezetünk fontos része az épített környezet, ez mindenkit érint.

1996–2000 között az egyesület ügyvezető elnöke volt,¹⁰ a nehezedeő körülmények ellenére is sokat tettek a város fejlesztéséért? Mire a legbüszkébb ebből az időszakból? Érték-veszteségek?

Úgy utólag visszatekintve ez egy nagyon rövid idő volt, és sajnos nagyon keveset tudtam tenni más egyéb elfoglaltságom miatt. De az mindig nagy örömmel töltött el,

hogy a polgármester eljött az ülésekre. Mondhatni természetes volt. És nagyon hasznos volt, mert megtudtuk a folyamatban lévő ügyeket, a városvezetés szándékát. Amikor az Ezredévi park rendbetétele folyt, Csinger Péter¹¹ kőfaragó egy szokatlan méretű gránitlapot ajándékozott az egyesületnek. A millecentenárium alkalmából erre a gránitlapra került fel az Ezredévi park neve, tehát amelyet az egyesület korábban 1896-ban megalkotott és elnevezett, azt ezzel a kővel megörökítettük. Ehhez saját kezűleg készítettem el a felnagyított feliratot, a betűk rajzolását, nagyítását. A mai technológiával ez már nem jelentene problémát, akkor még egy érdekes feladat volt. Az általam választott – desdemona nevű – szecessziós betűtípus kíváncszott ide, hisz akkoriban ez nagyon divatos volt. Voltak természetesen összeütközések is a városvezetéssel. Az akkor még Tolbuhin út¹² bal oldalát újíttották meg, a régi épületeket elbontva egy áruházat akartak építeni. A Szépítő Egyesület ezzel egyáltalán nem értett egyet. Volt közöttük egy 19. század végén épült egyemeletes ház, amelyben időközben szükséglakások kerültek ugyan kialakításra, de magát az épületet meg lehetett volna tartani. Szakvéleményt írtam a régi épületek védelme érdekében a városrendezőknek. Végül megépülhetett a parkoló, az épületek nagy része elbontásra került. A Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság folytatásában megmaradhatott volna a városnak egy régi utcasora. És mint Szépítő Egyesületi tag is azt mondom ez nagy hiány.

*Városszépítő munkásságának egyik legnagyobb elismeréseként, 2017. július 22-én Gyöngyösön a Város- és Faluvédők Szövetsége (Hungaria Nostra) 36. Országos Találkozójának és Szakmai Konferenciájának keretében Podmaniczky-díjban részesítették.*¹³

Én akkor nagyon boldog voltam. Innen indult ugyanis Vas megyéből az egyesületek országos találkozójának ötlete. Horváth Ödön, a szépítő egyesület titkára vetette fel és Ráday Mihály támogatásával elindult egy olyan szervezési folyamat, amelynek eredményeként számos város- és faluvédő egyesület találkozott évente országosan. Kínálkozott, hogy ezeken a találkozókön az egyesületek ismertessék saját tevékenységüket, eredményeiket. Ezek a találkozók kölcsönösen hasznosak voltak.

*Az egyesület 1885-ben meghatározott legfőbb célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása. Mit gondol, mennyire fontosak ezek a célok napjainkban?*¹⁴

Ezek az értékek ma is nagyon fontosak. Nagyon fontos lenne, hogy azok az utak, amelyek az országos úthálózat részei és a városon át vezetnek, legyenek részei úgy a városi úthálózatnak, hogy önmagában szépek legyenek, jó benyomást tegyenek az átutazókra, idelátogatókra. A város gondoskodjon esetleg a fásításukról, hogy legyen zöld, ami eltakarja mondjuk a MÁV pályaudvarnak a rakodórészét. Az ideérkező ne ezzel a képpel azonosítsa Szombathely városát.

Úgy érzem, résnyire betekintést nyerhettünk abba a tevékenységbe, amit én úgy foglalnék össze városszépítés mérnöki pontossággal. Építésmérnökként számos érdekes, izgalmas megbízást kapott. Feladatok tekintetében maradt-e önben hiány?

A körút kiépítése nagyon fontos lenne. Brenner János korábbi tanulmányában¹⁵ ismertette a körutat. Ennek megvalósítása elindult a háború előtt, a Semmelweis utca felől, a másik vége nekimegy a vasútnak. Lemondtak a befejezéséről akkor, amikor a Joskar-Ola lakótelep épült. Én úgy gondolom, ezt a körutat be kellene fejezni, akár szinteltolással a vasút fölött, vagy akár alatta. Az útvonal két végét valahogy össze kellene kapcsolni. Két–három évvel ezelőtt elkezdtek foglalkozni a buszpályaudvar áthelyezésével, akkor kellett volna álmodni és akkor kellett volna megcsinálni ezt az összeköttetést. Én nagyon örülnék, ha egy közlekedéstervező elkészítené egy tanulmányt a körút befejezéséről. Ezen felül a Derkovits-központot is rendbe kellene hozni, mert nagyon rossz állapotban van. Ezt a feladatot szívesen visszakapnám, mert az évek alatt sajnos számos alakítás, építkezés történt a megkeresésem, véleményezésem nélkül. Számos funkciót terveztem, ami meg sem valósulhatott.¹⁶ Szilágyi István főépítész megbízásából 1996-ban megterveztem a nyugdíjas ház teraszos bővítését déli irányban a domboldalra. A tanulmányterv kész, szívesen folytatnám.

Ön szerint mennyire van létjogosultsága a Szépítő Egyesületnek a mai modern, rohanó világunkban?

Vissza kell forgatni a történelmet, hogy mi készült, mivel foglalkozott a Szépítő Egyesület. És akkor meg is van a válasz. Valahányszor a városi forgalmat szemlélem, az jut eszembe: találja már ki valaki, egy formatervező a közlekedési lámpákat! Én azt gondolom, ha erre a munkára megvan az emberekben az igény, akkor bizony a Szépítő Egyesületnek is van létjogosultsága napjainkban is.

(Az interjút készítette Spiegler-Kutasi Nikoletta)

JEGYZETEK

- 1 továbbiakban Szépítő Egyesület.
- 2 Aczél Gábor, Csontos János, Lukovich Tamás: Volt egyszer egy VÁTI. Egy tervezőintézet ötven éve, 1950–2000. 87. p. https://issuu.com/proregio/docs/volt_egyszer_egy_v__ti (megtekintve: 2020. november 4.)
- 3 Rónai Károly: A Vasi Múzeumfalva tervezése. = Vasi Szemle, 1969. 4. sz. p. 516–522.
- 4 Nagy Andrea: A szombathelyi szabadidő-központ. = Vas Népe, 1979. március 21. p. 11.
- 5 Tóth János: Az Őrségek népi építészete. Budapest, 1971. p. 105–113.
- 6 1950–1992-ig a mai Fő tér elnevezése volt. = Feiszt György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szombathely, 1995. p. 43.

- 7 Ennek kapcsán elmesélte, hogy amikor még itt működött a Berzsenyi Dániel Könyvtár, volt szerencséje találkozni Gazdag Erzsivel.
- 8 C. Harrach Erzsébet, Kiss Gyula: Vasi műemlékek. Településtörténet, építészettörténet, művelődéstörténet. Szombathely, 1983. p. 422–423.
- 9 Brenner János (született 1954., Budapest) Brenner János építész fia, építésügyi igazgató. A német szövetségi kormány tisztviselőjeként és várostervezőként Berlinben él.
- 10 Pénzügyi nehézségek és megújulási kísérletek. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 137–144.
- 11 Csinger Péter vállalkozó, kőfaragó, 1993–1996 alelnök, 1996–2000 ügyvezető alelnök. Számos, a Szépítő Egyesület nevéhez fűződő emléktáblát készített el társadalmi munkában. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 200.
- 12 1950–1990-ig a Szent Márton utca viselte a szovjet marsall nevét. = Feiszt György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szombathely, 1995. p. 70.
- 13 Podmaniczky-érmes Rónai Károly építészmérnök. = Vasi építész és mérnök. 2017. 3. sz. p. 11.
- 14 A „Szombathelyi Szépítő Egyesület” alapszabályai, 1885. = Dobri Mária, Mayer László, Melega Miklós, T. Pásztor Anna: A Szombathelyi Szépítő Egyesület története. 1885–2015. p. 193-196.
- 15 Brenner János: Szombathely városépítés története a XIX. század második felétől az első világháborúig. = Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények, 1959. 1-2. sz. p. 131–189.
- 16 Rónai Károly: Szombathely városrendezési tervéből. A Derkovits városrész központja. = Vasi Szemle, 1971. 3. sz. p. 359–377., 1. t., ill.